

●
●
● **Evaluatie vernieuwde
beroepsgerichte
programma's vmbo**

Eindrapportage docenten en leerlingen - 2018/19

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

Evaluatie vernieuwde beroepsgerichte programma's vmbo

Eindrapportage docenten en leerlingen - 2018/19

December 2019

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

2019 SLO (nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling), Enschede

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

Auteurs: Liesbeth Pennewaard, Marloes Warnar, Bart Penning de Vries

Informatie

SLO

Afdeling: voortgezet onderwijs

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 840

Internet: www.slo.nl

E-mail: info@slo.nl

AN: 5.7880.782

Inhoud

Inleiding 5

1.	Samenvattend overzicht	7
2.	Context, vraagstelling en opzet	15
2.1	Aanleiding en context	15
2.2	Vraagstelling en theoretisch kader	17
2.3	Onderzoeksopzet	19
3.	Responsbeschrijving	23
3.1	Vragenlijstonderzoek docenten	23
3.2	Vragenlijstonderzoek leerlingen	27
3.3	Vragenlijstonderzoek: representativiteit en interpretaties van de resultaten	29
3.4	Schoolbezoeken	30
4.	Resultaten docentvragenlijst	31
4.1	Bijscholing	31
4.2	De onderwijspraktijk	32
4.3	Uitvoerbaarheid, haalbaarheid en toetsbaarheid	45
5.	Resultaten leerlingvragenlijst	59
5.1	De onderwijspraktijk	59
5.2	Uitvoerbaarheid, haalbaarheid en toetsbaarheid	66
6.	Resultaten schoolbezoeken	73
6.1	Loopbaanoriëntatie en –begeleiding	73
6.2	Programmering van het profielvak	79
6.3	De inhoud van het profielvak	80
6.4	Keuzevakken	88
6.5	Aansluiting en samenwerking met het mbo	93
6.6	Bekwaamheid docenten	97
6.7	Taakverzwaring docenten	98
7.	Referenties	101
	Bijlage A: Tabel lestijd	103
	Bijlage B: Tabellen met percentages per beroepsgericht profiel	105

Inleiding

Vanaf het schooljaar 2016-2017 is het nieuwe beroepsgerichte examenprogramma ingevoerd in de bovenbouw van het vmbo. Een te versnipperd aanbod, verouderde programma's, een inflexibel curriculum en zorgen over de organiseerbaarheid van voldoende divers beroepsvoorbereidend vmbo-onderwijs vormden aanleiding voor deze vernieuwing. Sinds het schooljaar 2017-2018 werken alle vmbo-scholen met het nieuwe examenprogramma. De drie belangrijkste pijlers van de vernieuwing zijn:

1. een actualisering en flexibilisering van het beroepsgerichte curriculum;
2. een versterking van loopbaanoriëntatie en –begeleiding (LOB) en
3. het verbeteren van de aansluiting tussen vmbo en mbo.

In opdracht van het ministerie van OCW geeft SLO vorm en inhoud aan een driejarige monitoring en evaluatie. De huidige rapportage betreft de eindmeting (schooljaar 2018-2019) waarin waar mogelijk en zinnig een vergelijking wordt gemaakt met de voorgaande meting(en). Hoewel de steekproef dit jaar aanzienlijk groter is blijft voorzichtigheid geboden bij het interpreteren van de resultaten.

Leeswijzer

De eindrapportage van het evaluatieonderzoek van de beroepsgerichte examenprogramma's bevat de volgende indeling. In hoofdstuk 1 staat een samenvattend overzicht op basis van thema's inclusief vergelijkingen met voorgaande jaren. Daar waar mogelijk en zinvol aangevuld met een duiding of suggestie. Wil je meer weten over de populatie waarop dit onderzoek is gebaseerd, kijk dan naar hoofdstuk 3. Vervolgens staan in hoofdstuk 4 de resultaten van de docentvragenlijst. Waar mogelijk vindt een vergelijking plaats met de resultaten van voorgaande jaren. Dit geldt ook voor hoofdstuk 5 waarin de resultaten van de leerlingvragenlijst staan die is afgenomen in leerjaar 4. Ten slotte vind je in hoofdstuk 6 de resultaten van de schoolbezoeken en voorbeeldmatig ter illustratie citaten uit de interviews van leerlingen en docenten. In dit hoofdstuk zijn ook indien relevant, duidingen en suggesties te vinden. Een aantal hiervan zijn opgenomen in het samenvattend overzicht.

1. Samenvattend overzicht

Dit hoofdstuk geeft op basis van thema's een samenvattend overzicht van de docentvragenlijst, de leerlingvragenlijst en de schoolbezoeken. Daar waar zinnig en mogelijk zijn duidingen en (schuingedrukt) suggesties gegeven. Wil je meer in detail op de hoogte zijn? Kijk dan naar de uitwerkingen in hoofdstuk 4, 5 en 6 van dit rapport.

Bijscholingsbehoefte

Vrijwel alle docenten hebben de afgelopen drie jaar deelgenomen aan bijscholingsactiviteiten en voelen zich voldoende toegerust voor het geven van het nieuwe beroepsgerichte programma. De meeste docenten zijn positief over het aanbod en geven zelf aan bijscholing te willen volgen. Op sommige scholen worden docenten verplicht. Naar verhouding is er het afgelopen jaar wat minder vraag naar bijscholing met betrekking tot de profielvakken en wat meer vraag naar bijscholing met betrekking tot de keuzevakken. Docenten die bijscholing volgen of hebben gevolgd hopen dat het aanbod en de facilitering hiervoor blijft bestaan.

Bijscholing is inmiddels vanzelfsprekend en draagt eraan bij dat docenten zich kunnen blijven ontwikkelen. Het bijscholingsaanbod in stand houden lijkt een goede zaak, mits het meebeweegt met de vraag van de docent.

Taakverzwaring

Voor bijna iedere docent betekent de invoering van het vernieuwde programma een taakverzwaring. Docenten stoppen veel eigen tijd in het ontwikkelen van de keuzevakken en bijscholing op hun vakgebied. De meeste docenten ervaren de taakverzwaring drie jaar na de invoering als blijvend van aard. Nieuwe activiteiten die tijdsintensief en blijvend van aard zijn die docenten noemen zijn contacten met buiten (bedrijven en mbo), het blijven op vakgebied (de keuzevakken) en het onderhouden van meer verschillende praktijkruimtes.

De taakverzwaring wordt niet altijd als negatief ervaren. De ene docent krijgt energie van het nieuwe programma en de mogelijkheden, de andere docent minder. Twee van de drie docenten voelen zich gesteund door de schoolleiding.

In het nieuwe examenprogramma van het vmbo wordt ingezet op meer samenwerken met (v)mbo's en bedrijven in de regio en meer (maatwerk)keuze voor de leerling. Juist deze speerpunten worden als taakverzwarend en extra gezien. Zet een school ze als vaste taken bovenaan hun agenda, dan ontstaan er kansen voor structurele verbetering. Dit houdt wel in dat je andere taken anders gaat organiseren of gaat laten.

LOB

Een meerderheid van de scholen biedt sinds de invoering van het nieuwe programma LOB anders aan, bijvoorbeeld door meer structurele keuzebegeleiding. Een ruime meerderheid vindt dat de nieuwe programma's voldoende richting geven om een uitdagend LOB-traject te ontwikkelen. Door de jaren heen lijkt LOB minder vaak geïntegreerd in de lessen aangeboden te worden en vaker als aparte lessen of activiteiten in een combinatie van verschillende vormen, zoals LOB-gesprekken, stages, mentorlessen en een loopbaandossier.

Docenten die LOB zelf hebben opgezet, zijn positiever over hun LOB-programma dan docenten die werken met een LOB-methode. Ze merken dat leerlingen een methode negatief beoordelen. Een methode maakt minder onderscheid tussen leerlingen die al weten wat ze willen en leerlingen die zoekende zijn. In de interviews geven leerlingen aan dat ze op school voornamelijk de persoonlijke gesprekken met docent of mentor erg waarderen op momenten dat ze eraan toe zijn. Dat kan ook tijdens de beroepsgerichte uren, bijvoorbeeld als onderdeel van de evaluatie van een praktische opdracht.

Drie jaar geleden gaven docenten aan dat de profielvakken prioriteit hadden en dat LOB nog meer aandacht nodig had. Het jaar erop werd er hard gewerkt aan LOB en ontstond er variatie. In het laatste jaar gaven veel docenten aan hun invulling van LOB weer tegen het licht houden. Met name scholen die met een methode werken zijn weer zoekende.

Waar meer aandacht naar uit zou kunnen gaan is hoe je leerlingen die op hun plek zitten en leerlingen die zoekende zijn verschillend en meer op maat kunt begeleiden.

Profielkeuze van de leerling

Door de jaren heen komen leerlingen op eenzelfde wijze tot hun profielkeuze. Het meest komt naar voren dat zij de gekozen richting al lang het interessantst vinden of bekend zijn geraakt met de richting of het beroepenveld via hun familie, vrienden of kennissen. Een derde manier om tot een keuze te komen die door veel leerlingen genoemd wordt is door elimineren van de andere profielen. Dit jaar hebben we geen leerlingen gesproken die klasgenoten of vrienden volgden in hun keuze.

Leerlingen geven aan dat proeflessen en keuzedelen helpen om erachter te komen wat ze wel of niet willen.

Wat opvalt in het laatste jaar is het verschil tussen profielen als het gaat om hoe zeker leerlingen ervan zijn dat ze verder willen in de door hun gekozen richting. Bij de techniekprofielen (BWI, MaT, MT en PIE) zitten leerlingen vaker op hun plek dan bij EO, HBR en ZW. MVI en Groen zitten hiertussen in.

Leerlingen die nog zoekende zijn of verkeerd hebben gekozen, ervaren dat ze daar weinig aan kunnen veranderen. Ze zitten vaak hun tijd uit, omdat ze niet kunnen veranderen van profiel en ook geen andere keuzevakken mogen volgen. Scholen kunnen hier meer op inzetten via LOB zodat deze leerlingen bijvoorbeeld via het flexibeler inzetten van keuzevakken kunnen ontdekken wat hen ligt.

Onderwijsprogramma

Wat vaak genoemd wordt als sterk punt van de onderwijsvernieuwing is dat het programma duidelijk is, goed afgebakend en overzichtelijk. Ook geven ze aan dat het onderwijsprogramma veelzijdig, breed en gevarieerd is en veel mogelijkheden biedt voor praktijkgericht onderwijs met veel ruimte voor maatwerk en eigen invulling.

De breedte is naast de sterkte ook de zwakte van het programma. Vooral als het programma op onderdelen te zwaar of te theoretisch wordt ingevuld. Dat kan zowel door het programma als de lesmaterialen als de docent gebeuren.

Over de jaren heen zijn de meeste docenten positief over het geactualiseerde programma. Ze vinden het aantrekkelijker en actueler. Onderdelen die echt verouderd zijn komen nog wel voor, maar minder vaak. Sommige docenten geven aan dat zij hun sector zich zo snel zien ontwikkelen dat ze zich afvragen of het onderwijs het wel bij kan benen.

Verouderde onderdelen verdwijnen uit het programma, maar daarmee is de zorg dat het examenprogramma wordt ingehaald door actuele ontwikkelingen bij veel scholen niet weg.

Docenten blijven actief met het bijstellen van hun onderwijsprogramma en waarderen de ruimte die er is. Een ruime meerderheid vindt dat er voldoende mogelijkheden zijn om in te spelen op actuele ontwikkelingen. Ook is een ruime meerderheid van de docenten het eens dat het programma aan de leerlingen voldoende ruimte biedt om te kunnen verdiepen in een gebied dat bij ze past. Een ongeveer even groot deel denkt dat hun leerlingen het nieuwe beroepsgerichte programma leuk vinden. In vergelijking met voorgaande jaren zijn er geen opvallende verschillen. Sommige docenten geven wel aan dat de verdeling van de inhoud over de verschillende profieldelen nog beter kan.

De meeste leerlingen vinden het programma goed te doen. Zij die het minder haalbaar vinden, geven vaak ook aan dat ze niet op de goede plek zitten.

Breedte van het profielvak

De meningen van docenten blijven verdeeld als het gaat over de breedte van de profielvakken, ook van docenten binnen een profielvak. Docenten die het vmbo als voorbereidend zien op het mbo zijn vaker positief over de breedte. Docenten die het vakgebied belangrijk vinden zijn minder positief. In vergelijking met voorgaande jaren spreken minder docenten uit dat zij de profielinhoud te specifiek of te zwaar vinden.

Vorbereiding op het mbo

Ongeveer drie van de vier docenten vindt dat de leerlingen een beter beeld krijgen van hun interesses en waar ze goed in zijn – en dat het de leerlingen een goed beeld geeft van wat ze met het geleerde in hun toekomst kunnen. Eenzelfde groep vindt dat het programma voldoende mogelijkheden biedt aan de leerlingen om zich voor te bereiden op het mbo. Slechts de helft van de docenten is het eens dat het programma het beter mogelijk maakt om met het mbo doorlopende leerlijnen te ontwikkelen. In vergelijking met voorgaande jaren zijn er geen opvallende verschillen.

Ongeveer drie van de vier leerlingen geeft aan door de profiel- en keuzevakken ontdekt te hebben welke beroepen leuk zijn en welke vervolgopleiding past. Voor een iets kleinere groep geldt dit ook voor wat ze later willen worden en vier van de vijf leerlingen heeft door de profiel- en keuzevakken ontdekt waar ze goed in zijn.

Circa twee derde van de leerlingen is het een beetje of helemaal eens met de stellingen dat de profiel- en keuzevakken hen goed voorbereiden op hun vervolgopleiding en wat ze willen worden. Dit is vergelijkbaar met voorgaande jaren.

Basis- en kaderberoepsgerichte leerweg

Over alle jaren zien vrijwel alle docenten niet veel verschil in het examenprogramma tussen bb en kb. In de praktijk uit het zich vaak in een verschil in beoordeling, bij alle toetsen of alleen de theorietoetsen. De meeste docenten ervaren geen problemen.

Onderwijspraktijk

Drie van de vier docenten geven aan dat het examenprogramma en de inhoud van de syllabus goed uitvoerbaar is. Iets minder docenten vinden dat met het nieuwe examenprogramma voldoende diepgang kan worden bereikt en dat het aantal contacturen voor het beroepsgerichte programma toereikend is. Iets minder dan de helft van de docenten geeft het nieuwe programma met meer plezier dan het vorige programma en ongeveer twee derde van de

docenten geeft door het nieuwe programma anders les dan daarvoor. Er zijn wat betreft deze stellingen geen opvallende verschillen met voorgaande jaren.

Lesmateriaal

Voor ongeveer driekwart van de docenten is er voldoende lesmateriaal beschikbaar voor het geven van het examenprogramma. Docenten MaT en MVI ervaren het vaakst een gebrek. Iets meer dan de helft van de docenten maakt voor de keuzevakken en het profieldeel gebruik van nieuw lesmateriaal, waar iets minder van de helft een combinatie van oud en nieuw materiaal gebruikt. Hierbij wordt door de meeste docenten gebruik gemaakt van zelf of door de school ontwikkeld lesmateriaal en lesmateriaal van uitgeverij. In beperkte mate wordt lesmateriaal van het platform of van andere scholen gebruikt. Dit is vergelijkbaar met voorgaande jaren.

Theorie en praktijk

Ruim de helft van de leerlingen geeft aan voor hun beroepsgerichte vak vaak of altijd in een theorielokaal te werken. Drie van de vier leerlingen werkt veel achter de computer en een kleine helft zegt vaak of altijd uit een boek te werken. Dit is vergelijkbaar met voorgaande jaren. Docenten zijn zich bewust van de rol die de methode speelt in hoeveel theorie wordt aangeboden en dat ze daarin nog betere keuzes kunnen maken.

Voor een ruime meerderheid van de leerlingen gaat de tijd snel voorbij als ze werken aan hun beroepsgerichte vak en vinden zij het interessant. Vier op de vijf leerlingen geeft aan veel te leren, maar ongeveer de helft ervaart verveling. De helft van de leerlingen werkt nooit bij een bedrijf of instelling werkt nooit op het mbo. Ruim de helft van de leerlingen werkt soms of vaker op een leerplein. Er zijn voor deze stellingen geen opvallende verschillen met voorgaande jaren.

In vergelijking met vorig jaar, geven leerlingen wel minder vaak aan dat ze leren hoe het in het echt gaat (een afname van 10%). Deze beweging is tegengesteld aan de wens van de leerlingen. Hun meest genoemde verbeterpunt is dat ze graag meer in de praktijk willen leren.

Werkvormen en keuzemogelijkheden

In gesprekken met leerlingen komt naar voren dat praktische en realistische opdrachten favoriet zijn. Ze geven elk jaar aan dat ze graag meer van deze opdrachten willen uitvoeren. Ze noemen stevast activiteiten als koken, sleutelen en etaleren als het leukste, of ze hebben het over iets in het echt doen, bijvoorbeeld voor een echte klant. Zij waarderen ook de praktische kennis en vaardigheden die ze op school leren, omdat ze zien dat het een basis vormt voor hun vervolgonderwijs of handig is voor later. De vraag wat zinvol is om te leren vinden ze lastig te beantwoorden. Inzicht ontstaat pas bij het vergelijken van wat ze leren op stages en wat op school.

Voor leerlingen is er in vergelijking met voorgaande jaren niet meer keuze (inhoud en werkvormen) gerealiseerd. In de praktijk kunnen ze vaak alleen kiezen in welke volgorde ze opdrachten maken of wanneer ze waaraan werken. Leerlingen hebben hier over het algemeen weinig problemen mee. De vraag is of leerlingen zich hier niet makkelijk mee vanaf maken, of dat ze niet anders weten. Als ze niet gewend zijn aan het zelf mogen kiezen, dan zullen ze er ook niet om vragen en houdt het zich in stand.

Naast meer afwisseling tussen theorie en praktijk kunnen docenten werken aan meer inhoudelijke keuzemogelijkheden voor hun leerlingen en meer variëren met werkvormen. Praktische en realistische activiteiten bieden hier veel kansen toe.

Begeleiding van de docent

Drie van de vier leerlingen krijgen in de les vaak of altijd klassikale uitleg. Ook ongeveer drie van de vier leerlingen geven aan vaak of altijd dingen zelf uit te zoeken bij hun beroepsgerichte vak. Ze werken net iets meer alleen dan in een groepje aan een opdracht. Het werken in groepjes is het afgelopen jaar afgenomen (37% tegen 58% vorig jaar). Vier van de vijf leerlingen worden vaak of altijd geholpen door de docent bij het maken van opdrachten en bij het leren van de theorie. Er zijn geen opvallende verschillen met vorig jaar.

De keuzevakken

Over de inhoud van de keuzevakken zijn docenten redelijk tevreden. Ze ervaren ruimte in hoe ze met de keuzevakken om kunnen gaan. Het lijkt erop dat scholen meer keuzevakken aanbieden, want er zijn door de jaren heen meer docenten die aangeven dat hun leerlingen kunnen kiezen uit meer dan vijf keuzevakken. Voor bijna de helft van de leerlingen is de keuze niet vrij, slechts ten dele vrij of kunnen ze kiezen uit twee mogelijke sets aan keuzevakken.

Nagenoeg alle docenten vinden het werken met keuzevakken een verbetering, omdat leerlingen hierdoor meer kunnen kiezen wat bij ze past. Ze geven aan dat ze meer keuzevakken aan willen bieden aan hun leerlingen, maar dat het nog niet lukt. In het begin omdat ze het profielvak eerst goed op wilden zetten, daarna vanwege organisatorische redenen. Het rooster en kleine groepen worden genoemd, maar ook dat ze als docent zichzelf onvoldoende breed bekwaam vinden. Regelmatig zie je dat scholen een keuzevak kiezen zoals EHBO of ondernemerschap en dat aan alle leerlingen aanbieden. Er zijn ook docenten die uitspreken de keuze voor hun leerlingen te maken, omdat zij zien dat hun leerlingen keuze lastig vinden en het niet kunnen overzien.

Scholen die erin geslaagd zijn keuze te bieden aan hun leerlingen en er goed vorm aan hebben kunnen geven, kunnen als voorbeeld dienen. Dit zijn bijvoorbeeld scholen die samenwerken met andere vmbo's zodat het mbo ze samen als serieuze gesprekspartner ziet. Of scholen die samen meerdere keuzevakken aanbieden en hun leerlingen verdelen.

Leerlingen geven tijdens de interviews niet vaak aan dat zij keuzemogelijkheden missen. De vraag is of ze weten dat het anders kan. Regelmatig kwam naar voren dat leerlingen niet weten dat er zoiets als een keuzevak is. Deze leerlingen volgen allemaal hetzelfde programma. Er zijn ook leerlingen die zich tijdens het interview herinneren dat ze tijdens een les een jaar geleden een formulier hadden ingevuld met hun keuze. Voorlichting over de systematiek en de inhoud van de keuzevakken heeft hen niet bereikt. Docenten herkennen dit en geven aan dat zij de voorlichting over de keuzevakken gaan verbeteren. Leerlingen die wel bekend waren met de keuzevakken geven aan dat ze graag meer te kiezen hadden gehad.

Leerlingen vertelden dat zij graag kennis willen maken met de keuzedelen voorafgaand aan het daadwerkelijke kiezen, bijvoorbeeld door middel van proeflessen, zodat ze weten waarvoor ze kiezen.

Toetsing en examinering

Vier van de vijf docenten vinden de toetsing van het examenprogramma goed uitvoerbaar. Het programma is helder in de verwachtingen voor de leerlingen op het gebied van kennis, inzicht en vaardigheden. Het aandeel docenten dat tevreden is met de beschikbaarheid van toetsmateriaal op school, is dit jaar weer toegenomen.

Ook vier van de vijf leerlingen vinden dat de toetsen bij het beroepsgerichte vak te doen zijn, dat ze altijd weten waarvoor ze een cijfer krijgen en dat ze weten wat ze moeten kennen en kunnen om een goed cijfer te halen. Er zijn voor deze stellingen geen opvallende verschillen met voorgaande jaren.

Op de meeste scholen wordt het profielvak geëxamineerd met een CSPE en een schoolexamen. Het schoolexamen beslaat bijna altijd inhoud uit alle vier de modules van het profieldeel en beoordeling vindt vaak plaats op basis van alle eindtermen. Docenten die een schoolexamen afnemen geven vaak aan dat ze dat doen om het cijfer niet van één moment af te laten hangen.

Iets meer dan de helft van de docenten voegt schooleigen inhoud toe aan het schoolexamen. Dit aandeel docenten is licht afgenomen.

De meeste scholen bieden het profielvak in het derde jaar aan en frissen het op in het vierde. Een enkele school rond het profiel in het derde af, zodat er in de vierde jaar veel ruimte is voor de keuzedelen. Hoewel vier vijfde van de scholen ervoor kiest om het CSPE in het vierde leerjaar af te nemen, zijn dit er wel minder dan vorig jaar; het lijkt erop dat meer scholen voor een vorm kiezen waarbij het CSPE in het derde jaar valt.

Stages

Leerlingen zijn in alle jaren positief over werkzaamheden die ze tijdens stages in het echt mogen doen buiten het standaardwerk zoals vegen of vakkenvullen. Dit gebeurt het meest bij de techniekprofielen.

Steeds meer scholen laten leerlingen zelf een stageplek organiseren. Lukt het hen niet, dan bieden ze hulp. Ze zijn zich ervan bewust dat ze niet altijd op tijd hulp in roepen. Leerlingen die zelf hun stage mogen regelen en dit op tijd doen waren meer tevreden over hun stage dan leerlingen die een stageplek toegewezen krijgen.

Waar sommige leerlingen hun keuze voor de richting bevestigd zagen in de stage, hebben anderen ervaren dat het niet de plek voor hun is. De verbinding met LOB wordt nauwelijks door de leerlingen gemaakt.

Scholen die leerlingen meer persoonlijk begeleiden bij het stagekeuzeproces en de stage zorgen ervoor dat leerlingen:

- *meer uit hun stage kunnen halen;*
- *zich minder vaak op de voor hen bekende weg begeven*
- *hun stage kunnen benutten om uit te vinden wat bij hen past.*

MBO

De inhoudelijke aansluiting met het mbo is de afgelopen jaren niet veel verbeterd. Docenten denken hier wisselend over. Sommige docenten van de profielen BWI, DP en PIE geven aan dat de breedte van het profiel de aansluiting met het mbo bemoeilijkt. Voor bb-leerlingen van het MVI-profiel zijn er nog steeds weinig doorstroommogelijkheden op niveau. Voor het mbo is het geen speerpunt.

Als het gaat om samenwerken met het mbo dan valt op dat profielen zoals Groen en ZW al gewend zijn aan samenwerking en geen verandering ervaren als gevolg van de vernieuwing. De meeste docenten van de overige profielen verwachten nog steeds niet veel van samenwerken met het mbo, hoewel het wel vaker op de agenda van de vmbo-scholen staat dan voorheen. De wens om meer samen te werken met het mbo is er, maar daadwerkelijk samenwerken is verre van vanzelfsprekend. Het gevoel dat het mbo niet op hen zit te wachten, overheerst vaak. De praktijk laat zien dat het lastig blijft om een duurzame, niet persoonsgebonden relatie op te bouwen.

Samenwerking met het mbo loopt vaak goed als:

- *het mbo daarin is geïnteresseerd;*
- *de vmbo-school een onderhandelingspositie heeft door gelden (techniek) of;*
- *samenwerking met andere scholen leidt tot grotere aantallen leerlingen.*

Als er sprake is van samenwerking, dan levert dit voor de leerling een verbeterde oriëntatie op het vervolg op.

2. Context, vraagstelling en opzet

2.1 Aanleiding en context

Een te versnipperd aanbod, verouderde programma's, een inflexibel curriculum en zorgen over de organiseerbaarheid van voldoende divers beroepsvoorbereidend vmbo-onderwijs vormden aanleiding voor de vernieuwing van de beroepsgerichte examenprogramma's. In de periode 2011-2015 hebben sectorcommissies voor Economie, Groen, Intersectoraal, Techniek en Zorg en Welzijn nieuwe beroepsgerichte examenprogramma's ontwikkeld voor het vmbo. Deze examenprogramma's zijn in de periode 2012-2016 beproefd in examenpilots (Kerkhoffs & Abbenhuis, 2015).

De drie belangrijkste pijlers van de vernieuwing zijn: vernieuwing van het beroepsgerichte curriculum, versterking van loopbaanoriëntatie en begeleiding (LOB) in alle leerwegen van het vmbo, en het verbeteren van de aansluiting tussen vmbo en mbo.

De nieuwe beroepsgerichte examenprogramma's zijn vanaf het schooljaar 2016-2017 ingevoerd in de bovenbouw van het vmbo. Vanaf het schooljaar 2017-2018 werken alle vmbo-scholen met het nieuwe examenprogramma. Ter voorbereiding op en begeleiding van de implementatie van deze programma's is door OCW een programmaplan geschreven (Ministerie van OCW, 2015). Dit programmaplan omvat vijf programmalijnen waarvan Monitoring en Evaluatie er een is. SLO geeft vorm en inhoud aan deze programmalijn¹. De evaluatie heeft zowel een formatief als een summatief karakter. Tijdens het proces van de invoering leveren tussentijdse evaluatieresultaten input om waar nodig te kunnen bijstellen en invoeringsactiviteiten te verbeteren. Daarnaast geeft de evaluatie antwoord op de vraag in hoeverre scholen er in slagen vorm te geven aan de beoogde inhoudelijke vernieuwing.

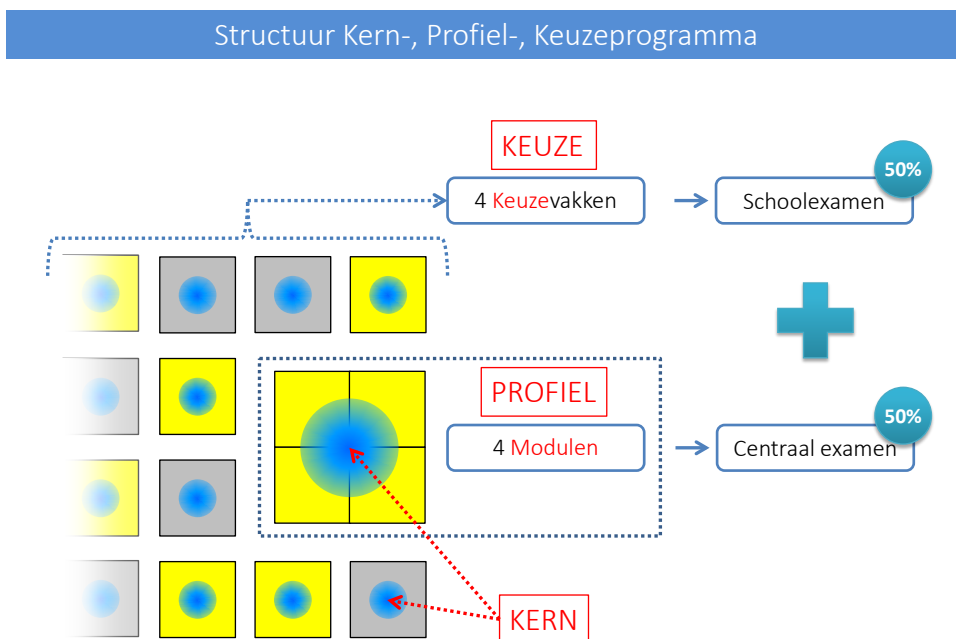
2.1.1 Vernieuwing beroepsgerichte curriculum

Een belangrijk onderdeel van de vernieuwing is de actualisatie en flexibilisering van de beroepsgerichte examenprogramma's. De nieuwe beroepsgerichte examenprogramma's in het vmbo kennen een andere opbouw en (deels) andere inhoud dan voorheen. Belangrijk kenmerk is dat de nieuwe beroepsgerichte programma's bestaan uit een profielvak en beroepsgerichte keuzevakken. Elke leerling kiest een profielvak dat landelijk wordt geëxamineerd middels een CSPE². Scholen kunnen ervoor kiezen over dit profielvak ook een SE in te richten. Daarnaast volgen leerlingen naar keuze minimaal vier (bb/kb) of twee (gl) beroepsgerichte keuzevakken. De keuzevakken worden afgesloten met een SE. Deze opbouw is gekozen omdat een van de doelstellingen was het beroepsgerichte vak beter te laten aansluiten bij de behoeften en wensen van de individuele leerling (zie ook Figuur 1) en de regio.

¹ Zij doet dit samen met het NRO-consortium dat eveneens de vernieuwing van het vmbo evalueert.

² Met uitzondering van het profielvak maritiem en techniek dat geen CSPE kent, maar wel een landelijk examen.

Ook de ontwikkelingen die de afgelopen jaren zijn geconstateerd in maatschappij en beroep hebben een plaats gekregen in de programma's: ontwikkelingen op het gebied van ICT zijn hier belangrijke voorbeelden van. Deze aspecten zijn van toepassing op alle profielen. Daarnaast zijn er per profiel specifieke (beroepsmatige) vernieuwingen in de programma's doorgevoerd ten opzichte van de voormalige afdelingsprogramma's. Daarbij kan nog opgemerkt worden dat de nieuwe profielvakken inhoudelijk breder van inhoud zijn dan de tot dan toe bestaande afdelingsprogramma's. Van 35 afdelingsprogramma's is het vmbo overgegaan naar tien profielen³.

Figuur 1: Schematische structuur van de examenprogramma's beroepsgericht vmbo 2016 (Kerkhoffs & Abbenhuis, 2014)

2.1.2 Versterking van loopbaanoriëntatie en begeleiding

Een belangrijk aspect van de vernieuwing is de prominente plaats van LOB. In het vmbo moeten leerlingen zich oriënteren op een vervolgopleiding in het mbo. In dit kader zijn reflecteren op opgedane ervaringen en vooruitkijken naar de toekomst belangrijke vaardigheden. Het bewust kiezen binnen het onderwijsprogramma maakt daar mede deel van uit.

2.1.3 Het verbeteren van de aansluiting tussen vmbo en mbo

Met de invoering van de vernieuwing van de beroepsgerichte examenprogramma's beoogt men een soepele overgang tussen vmbo en mbo mogelijk te maken. De veronderstelling is dat als LOB een goede, stevige plaats krijgt in het vmbo, leerlingen bewuster kiezen voor een vervolgopleiding in het mbo doordat zij ervaringen hebben opgedaan, zichzelf beter hebben leren kennen en zo beter weten wat bij hen past.

³ Bouwen, wonen en interieur (BWI) – dienstverlening en producten (D&P) – economie en ondernemen (E&O) – groen – horeca, bakkerij en recreatie (HBR) – maritiem en techniek (MaT) – media, vormgeving en ICT (MVI) – mobiliteit en transport (M&T) – produceren, installeren en energie (PIE) – zorg en welzijn (Z&W).

2.2 Vraagstelling en theoretisch kader

2.2.1 Curriculumtypologie

De theoretische achtergrond van de evaluatie van de invoering van de nieuwe beroepsgerichte examenprogramma's is de typologie van curriculaire verschijningsvormen van Van den Akker (2003), weergegeven in Tabel 1.1. Het onderscheid in verschijningsvormen onderstreept de gelaagdheid van het curriculum. Tussen de verschillende verschijningsvormen komen vaak aanzienlijke discrepanties voor. Dat is niet per se problematisch, maar dikwijls bestaat de wens de kloof tussen dromen, daden en resultaten te verkleinen.

Tabel 1: *Curriculaire verschijningsvormen (Van den Akker, 2003)*

Beoogd curriculum	Imaginaire	Opvattingen, wensen en idealen (basisvisie)
	Geschreven	Documenten en materialen (examenprogramma's, syllabi, handreikingen, lesmateriaal)
Geïmplementeerd curriculum	Geïnterpreteerd	Oordelen en interpretaties van docenten (ook als examenmaker) en uitgevers
	Uitgevoerd	Feitelijke onderwijsleerproces
Gerealiseerd curriculum	Ervaren	Ervaringen van leerlingen
	Geleerd	Leerresultaten bij leerlingen

2.2.2 Onderzoeksvragen

De evaluatie richt zich op de volgende hoofdvraag: Hoe wordt het beoogde curriculum (de vernieuwde beroepsgerichte examenprogramma's) geïmplementeerd en gerealiseerd in de onderwijspraktijk?

Deze hoofdvraag valt uiteen in de volgende deelvragen⁴:

- Wat vinden docenten van het nieuwe beoogde curriculum?
- Hoe vertalen docenten (ook in de rol als examenmaker) de beoogde vernieuwing concreet naar de onderwijspraktijk?
- Hoe ervaren leerlingen de vernieuwde examenprogramma's?

Het beoogde curriculum van de vernieuwde beroepsgerichte vakken wordt beschreven in diverse documenten, gegeven in Tabel 2. Alleen de vastgestelde vernieuwde examenprogramma's en de daarbij behorende syllabi zijn verplicht, alle overige punten dienen ter inspiratie. Samen vormen deze documenten het geschreven beoogde curriculum.

⁴ De vierde deelvraag: *Welke maatregelen worden door leidinggevendenden genomen om de invoering van de vernieuwde examenprogramma's te faciliteren?* wordt meegenomen in de NRO-evaluatie van het vernieuwde vmbo.

Tabel 2: Documenten die het vernieuwde beroepsgerichte programma beschrijven

Status: verplicht	Status: niet verplicht, ter inspiratie
<ul style="list-style-type: none"> Vastgestelde examenprogramma's Syllabi 	<ul style="list-style-type: none"> Voorlichtingsbrochures voor scholen Informatie voor leidinggevenden Informatieve films over/van pilotscholen Handreiking beroepsgerichte vakken vmbo Handreiking LOB (zie www.nieuwvmbo.nl)

2.2.3 Onderzoeksvariabelen

In Tabel 3 worden de deelvragen verder gespecificeerd in onderzoeksvariabelen. Naast deze onderzoeksvariabelen zijn achtergrondkenmerken gevraagd zoals aanwezige profielen in welke leerwegen

Tabel 3: Onderzoeksvariabelen per deelvraag

Deelvraag	Variabelen
1. Wat vinden docenten van het nieuwe beoogde curriculum?	<ul style="list-style-type: none"> Bekendheid met specifieke aspecten van de vernieuwing Interpretatie vernieuwing Beoordeling vernieuwing (uitvoerbaarheid, omvang van het programma, aansluiting met eerdere onderwijspraktijk, helderheid, belasting/werkdruk) Landelijke ondersteuning door SLO, SPV en OCW (o.a. schoolexamenbank) <p><i>Relevante thema's:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Inhoudelijke vernieuwingen Verbreding aanbod binnen het profielvak Keuzemogelijkheden door keuzevakken LOB Aansluiting met het mbo, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties Technologische vernieuwingen (ICT-gebruik)
<ul style="list-style-type: none"> Hoe vertalen docenten de beoogde vernieuwing concreet naar de onderwijspraktijk? 	<ul style="list-style-type: none"> Invulling onderwijspraktijk (elementen spinnenweb (zie Figuur 1.2), met daarbij specifieke aandacht voor de relevante thema's) Invulling centraal schriftelijk en praktisch examen.
<ul style="list-style-type: none"> Hoe ervaren leerlingen de vernieuwde examenprogramma's? 	<ul style="list-style-type: none"> Invulling onderwijspraktijk (inclusief LOB) (elementen spinnenweb, met daarbij specifieke aandacht voor de relevante thema's) Beoordeling profiel- en keuzevakken (relevantie/actualiteit/aantrekkelijkheid, moeilijkheid, keuzemogelijkheden)

Figuur 2: Curriculair spinnenweb (Van den Akker, 2003).

2.3 Onderzoeksopzet

2.3.1 Opzet en onderzoeksgroep

De onderzoeksgroep bestaat uit zowel de voormalige pilotscholen als niet-pilot-vmbo-scholen (docenten en leerlingen). De onderzoeksgroep bestaat uit drie tranches. De eerste tranche zijn de voormalige pilotscholen, de tweede tranche is de groep scholen die ervoor heeft gekozen om met ingang van schooljaar 2016-2017 te starten met de nieuwe beroepsgerichte programma's en de derde tranche de groep scholen die is gestart met ingang van schooljaar 2018-2019.

Tabel 4 geeft per deelvraag weer welke onderzoeksactiviteiten bij welke onderzoeksgroep zijn uitgevoerd.

Tabel 4: *Onderzoeksactiviteiten per deelvraag.*

Deelvraag	Onderzoeksactiviteiten
1. Wat vinden docenten van het nieuwe beoogde curriculum?	A. Vragenlijstonderzoek onder docenten. B. Interviews met docenten tijdens schoolbezoeken.
2. Hoe vertalen docenten de beoogde vernieuwing concreet naar de onderwijspraktijk?	A. Vragenlijstonderzoek onder docenten. B. Interviews met docenten tijdens schoolbezoeken.
3. Hoe ervaren leerlingen de beroepsgerichte programma's?	E. Vragenlijstonderzoek onder leerlingen. F. Leerlinginterviews tijdens enkele schoolbezoeken

Tabel 5 geeft de fasering van het onderzoek weer. Aan het eind van elk kalenderjaar vindt een tussenrapportage plaats. De eindrapportage is voorzien voor begin 2020. Dit tussenrapport gaat over de evaluatieresultaten die de onderzoeksactiviteiten hebben opgeleverd die in het kalenderjaar 2018 zijn uitgevoerd.

Tabel 5: *Fasering van het onderzoek per tranche.*

Kalender-jaar	Tranches	
	2016-2017 (eerste en tweede tranche)	2017-2018 (derde tranche)
2017	April/mei: <ul style="list-style-type: none"> • Docentvragenlijst (eind jaar 3) Oktober/november: <ul style="list-style-type: none"> • Schoolbezoeken (begin jaar 4) 	
2018	April/mei: <ul style="list-style-type: none"> • Docentvragenlijst (eind jaar 3 of 4 voor derde en tweede tranche respectievelijk) • Leerlingvragenlijst (eind jaar 4 tweede tranche) Oktober/november: <ul style="list-style-type: none"> • Schoolbezoeken (na afloop van jaar 4) 	
2019	Maart/april: <ul style="list-style-type: none"> • Docentvragenlijst (eind jaar 4) • Leerlingvragenlijst (eind jaar 3) Juni: <ul style="list-style-type: none"> • Schoolbezoeken (eind jaar 4) 	

2.3.2 Instrumenten en instrumentontwikkeling

Uitgangspunt bij de opzet en uitvoering van het onderzoek is zoveel mogelijk aan te sluiten bij uitgangspunten, kaders en onderzoeksinstrumenten uit de evaluatie van de examenpilot (Kerkhoffs en Abbenhuis, 2015; Ministerie van OCW, 2011). Voor de evaluatie is (net als bij de voorgaande monitoronderzoeken voor de beroepsgerichte vakken) gebruik gemaakt van instrumenten (onderzoeksopzet, interviewleidraden en vragenlijstontwikkeling) die zijn gebruikt in het kader van de evaluatie van de invoering van andere examenprogramma's (zoals natuurkunde, scheikunde, biologie, wiskunde in de tweede fase, en aardrijkskunde in het vmbo). Tabel 6 geeft een overzicht van de hoofd- en subthema's in de vragenlijsten voor docenten.

Tabel 6: Hoofd- en subthema's docentvragenlijst.

Vorbereiding uitvoering	De onderwijspraktijk	Onderwijsbaarheid, toetsbaarheid en haalbaarheid
<ul style="list-style-type: none"> • Benutte informatiebronnen en ondernomen activiteiten • Behoeftte aan bijscholingsmogelijkheden 	<ul style="list-style-type: none"> • Loopbaan oriëntatie en –begeleiding • Beschikbare lestijd • Lestijd besteed aan het profielvak • Beroepsgerichte keuzevakken • Lesmateriaal • Toetsing 	<ul style="list-style-type: none"> • Helderheid • Relevantie • Impact • Uitvoerbaarheid • Deskundigheid • Materialen en ruimte(s) • Toetsing • Tijd voor de invoering • Sterke en zwakke punten

De interviews gedurende de schoolbezoeken zijn afgenomen op basis van een gespreksleidraad. Hierin stonden dezelfde onderzoeksvragen centraal als bij de vragenlijsten. Op basis van de uitkomsten van de vragenlijsten werd geïnteriseerd welke onderwerpen een nadere verdieping behoeften. Dit is verwerkt in de gespreksleidraad die voor alle drie monitoringsonderzoeken gebruikt is.

De beschrijving van resultaten vindt plaats ten aanzien van de volgende onderwerpen: loopbaanoriëntatie en –begeleiding; het profielvak: programmering en inhoud; keuzevakken; samenwerking met het mbo; bekwaamheid en taakverzwaring docenten.

2.3.3 Werving

De werving voor deelname aan het vragenlijstonderzoek is verlopen via Stichting Platforms VMBO, nieuwsbrieven, website, landelijke platformbijeekomsten en via een aangekocht adressenbestand. Profielvakken die nog ondervertegenwoordigd waren zijn persoonlijk benaderd om de vragenlijst in te vullen.

De scholen voor de schoolbezoeken zijn in eerste instantie geworven via oproepen in nieuwsbrieven, websites en bijeekomsten. Om voldoende scholen te vinden is vervolgens via persoonlijke contacten verder geworven. Ook de docenten die deelnamen aan de evaluatie kregen een verzoek om zich beschikbaar te stellen voor een schoolbezoek.

Onder alle deelnemende leerlingen en docenten zijn cadeaubonnen verloot.

2.3.4 Gegevensverwerking en -analyse

De vragenlijsten zijn anoniem verwerkt. De gegevens zijn ingevoerd, opgeschoond en vervolgens geanalyseerd met behulp van R, een softwarepakket voor dataverwerking en statistische berekeningen. Hierbij is voornamelijk gebruik gemaakt van beschrijvende analyses. De resultaten worden gepresenteerd in figuren en beschreven (hoofdstuk 4 en 5). Voor de subparagrafen in hoofdstuk 4 waar de resultaten per profiel vergeleken worden (t.o.v. de resultaten van alle profielen) is als vuistregel aangehouden alleen de verschillen te benoemen van 20 procentpunt of meer.

De verzamelde gegevens uit de interviews die tijdens de schoolbezoeken zijn afgenomen, zijn samengebracht en vergeleken op inhoudelijke overeenstemming. Representatieve opmerkingen voor de verschillende standpunten zijn verzameld en te vinden in hoofdstuk 6.

3. Responsbeschrijving

Dit hoofdstuk beschrijft de achtergrond van de docenten en leerlingen die deelnamen aan het vragenlijstonderzoek of de interviews tijdens de schoolbezoeken.

3.1 Vragenlijstonderzoek docenten

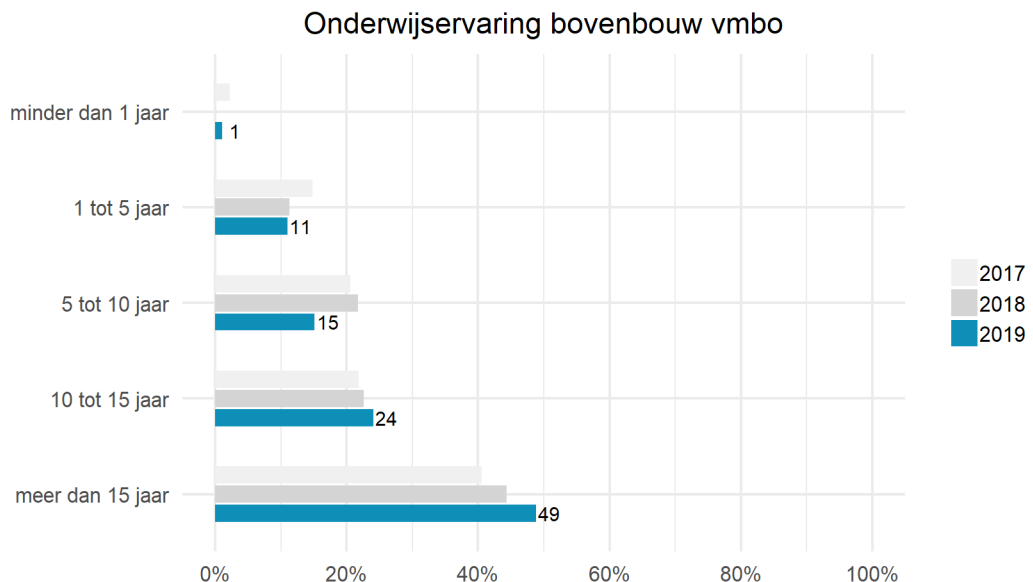
3.1.1 Respons

In totaal zijn 402 docenten begonnen aan de vragenlijst over de nieuwe beroepsgerichte examenprogramma's in het vmbo. Dit leverde voor de analyse 291 bruikbare responsen op. Niet alle docenten hebben aangegeven op welke school zij werkzaam zijn. De 181 docenten die dit wel hebben aangegeven, zijn werkzaam op 133 verschillende scholen in 110 verschillende plaatsen.

In vergelijking met de vorige metingen zijn er geen opvallende verschillen in de kenmerken van de responsgroep docenten.

3.1.2 Ervaring bovenbouw vmbo

Ongeveer driekwart van de docenten die de vragenlijst hebben ingevuld hebben meer dan 10 jaar onderwijservaring in de bovenbouw van het vmbo, zie Figuur 3. 15% van de docenten heeft 5-10 jaar ervaring en 12% heeft minder dan 5 jaar onderwijservaring. Over het geheel genomen is de groep respondenten docenten met veel onderwijservaring. De verhouding is vergelijkbaar met de vorige metingen.

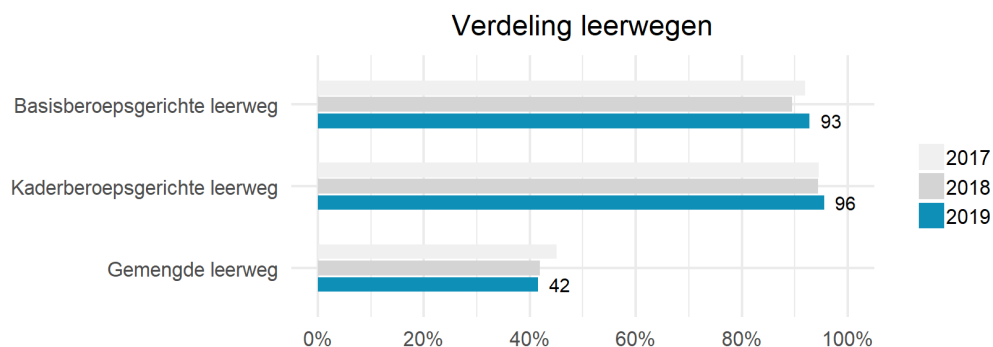

Figuur 3: Onderwijservaring van de docenten in de bovenbouw van het vmbo (n(2019) = 291; n(2018) = 124, n(2017) = 311).

3.1.3 Leerjaren en leerwegen

Bijna alle docenten (95%) geven les aan de leerjaren 3 en 4; 2% alleen aan leerjaar 3 en 3% alleen aan leerjaar 4. Dit is vergelijkbaar met de vorige metingen.

Figuur 4 laat zien in welke leerwegen de docenten lesgeven. Bijna alle docenten geven les aan beroepsgerichte leerweg (bb) en/of de kaderberoepsgerichte leerwerk (kb). In deze vraag zijn meerdere antwoorden mogelijk, en analyse van de combinaties laat zien dat ongeveer een derde van de docenten lesgeeft aan alle drie de leerwegen; 57% geeft les aan beide bb en kb.

Figuur 4: Verdeling leerwegen. Percentage per leerweg waarin de docenten lesgeven, voor de drie metingen.

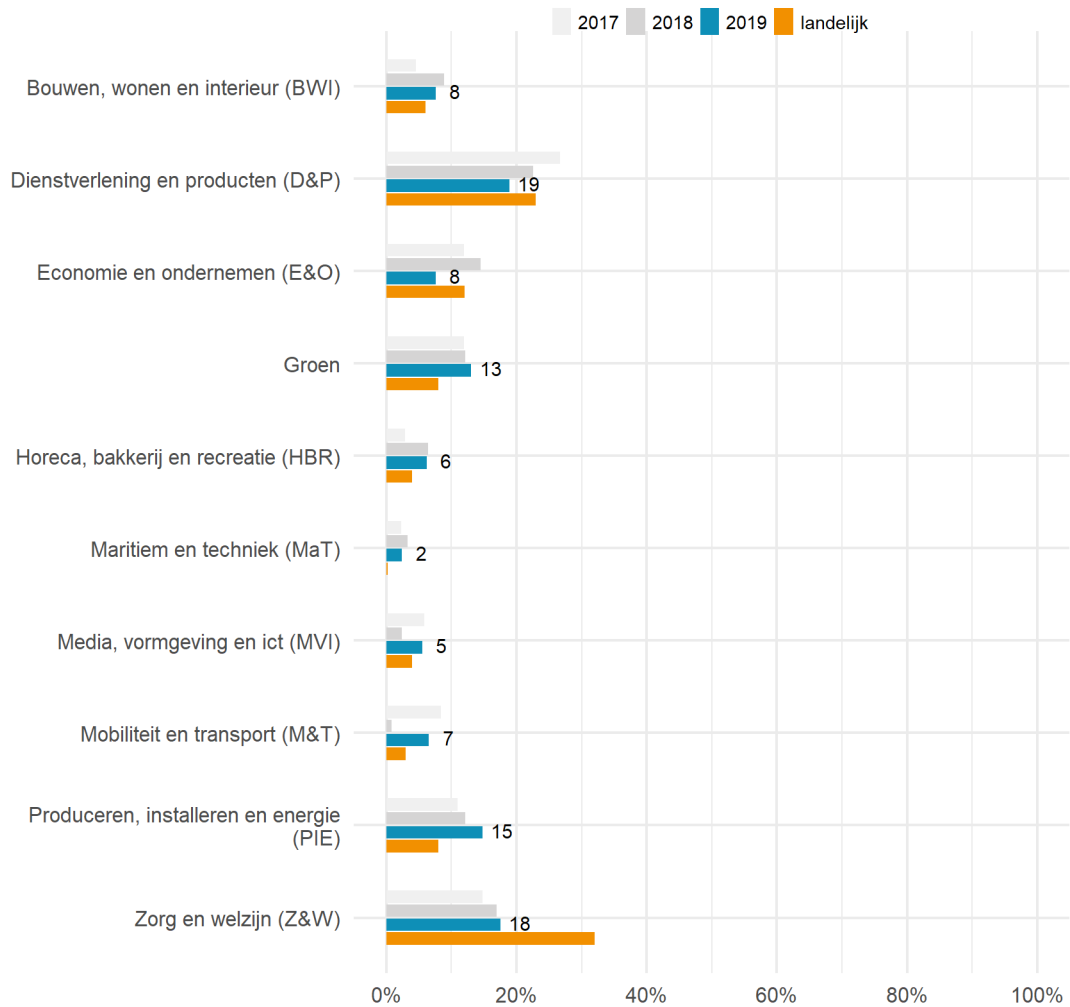
3.1.4 Beroepsgerichte profielen

De docenten is gevraagd de vragenlijst in te vullen voor één beroepsgericht profiel waarin zij lesgeven. Figuur 5 laat het percentage ingevulde docentvragenlijsten per beroepsgericht profiel zien ten opzichte van vorige metingen en de landelijke gegevens (DUO onderwijsgegevens⁵).

Figuur 5 toont dat de vragenlijst is ingevuld voor elk profiel. Het percentage van docenten per profiel komt in grote lijnen overeen met de landelijke verdeling en met de verdeling in de vorige meting. Vooral PIE valt op doordat deze oververtegenwoordigd is in de huidige meting. Bij de bespreking van de resultaten zal, waar nodig, hier aandacht aan besteed worden. Ook worden de resultaten voor de stellingen ook uitgesplitst naar profiel en worden opvallende verschillen besproken.

⁵ De meest recente landelijke gegevens opgehaald uit de open onderwijsdatabase van DUO, Peildatum 1 oktober 2017. Bron: https://duo.nl/open_onderwijsdata/databestanden/vo/onderwijspersoneel/ geraadpleegd september 2019

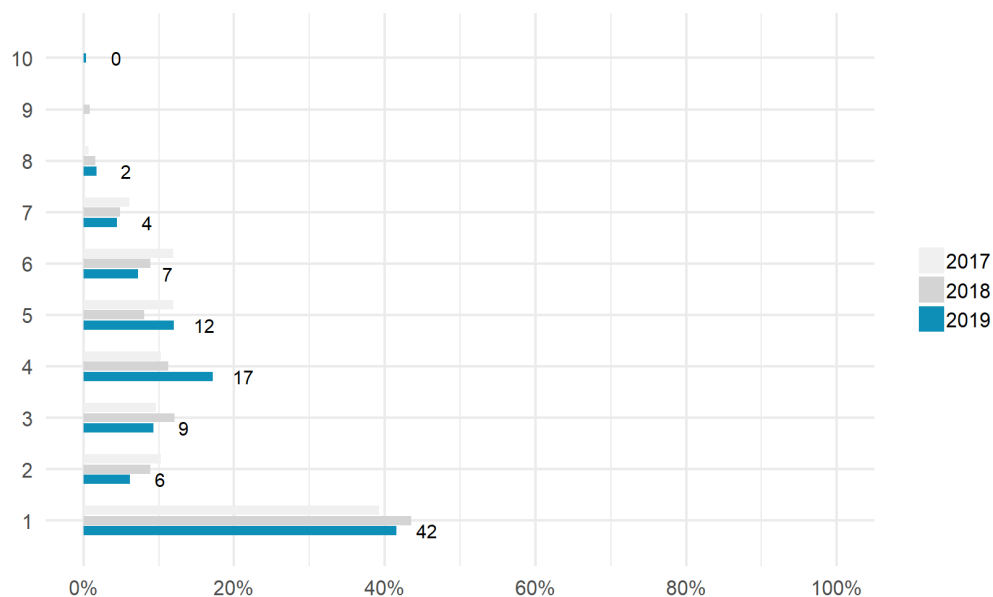
Profiel waarvoor vragenlijst is ingevuld

Figuur 5: Het percentage docenten dat de vragenlijst heeft ingevuld per profiel, vergeleken met de vorige metingen en het landelijk percentage leerlingen per profiel in 2017.

In Figuur 6 staat het aanbod van het aantal profielen op de school van de docenten. Een groot deel van de docenten (42%) werkt op een school die één profiel aanbiedt, vervolgens het grootste deel werkt op scholen met een aanbod van 4-5 profielen (29%). Eén docent geeft aan dat de school 10 profielen aanbiedt (0%).

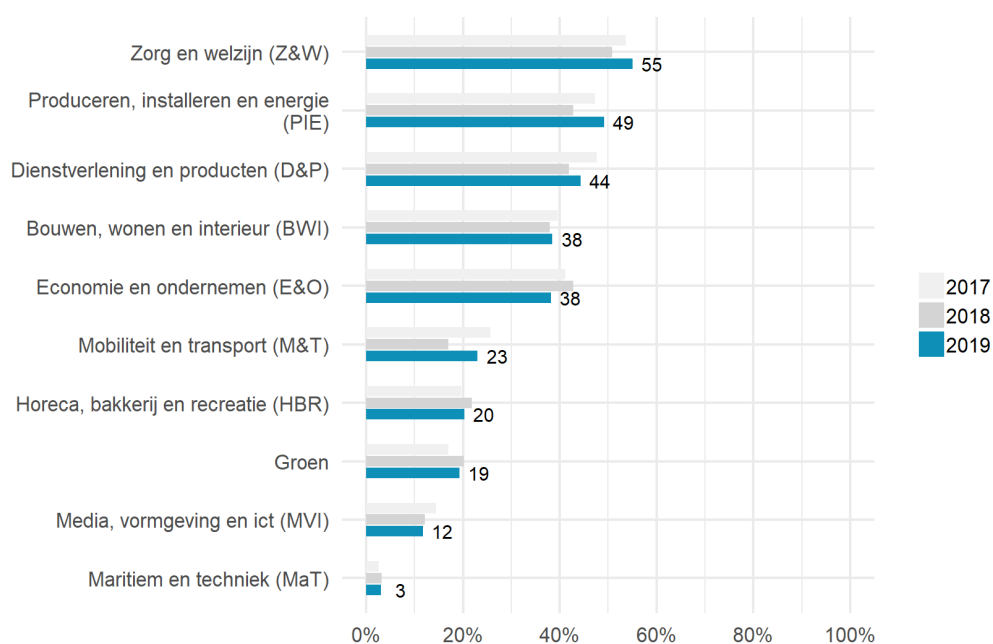
Aanbod aantal profielen op de scholen

Figuur 6: Aanbod van het aantal beroepsgerichte profielen op de scholen van de docenten in de responsgroep, in de huidige en vorige metingen.

In Figuur 7 is te zien dat ongeveer de helft van de docenten werkt op een school waar in het schooljaar 2018-2019 de profielen ZW en PIE zijn aangeboden. Bij ongeveer 40% van de docenten worden de profielen BWI, DP, en EO verzorgd. De profielen HBR, Groen, MVI en MT worden bij minder dan een kwart van de docenten aangeboden op hun school. Er zijn landelijk maar enkele scholen die het profiel MaT aanbieden.

Profielen door school aangeboden

Figuur 7: Aanbod van de beroepsgerichte profielen op de scholen van de docenten in de responsgroep, in de huidige en de voorgaande metingen.

3.1.5 Tranches en betrokkenheid bij pilot

Over het algemeen worden de vernieuwde profielen al 2 of 3 jaar aangeboden op de school van de docenten. 57% van de docenten geven les op een school die hun vernieuwde beroepsgerichte profiel sinds 2016-2017 aanbiedt en bij ongeveer een kwart is dit sinds 2017-2018. 13% van de docenten geeft les in een profiel welke op hun school heeft meegedraaid als pilot voor de vernieuwing. Tabel 7 laat zien dat de meerderheid van de scholen het profiel sinds schooljaar 2016-2017 aanbiedt. 26% van de docenten geeft aan dat hun school dit sinds schooljaar 2017-2018 doet.

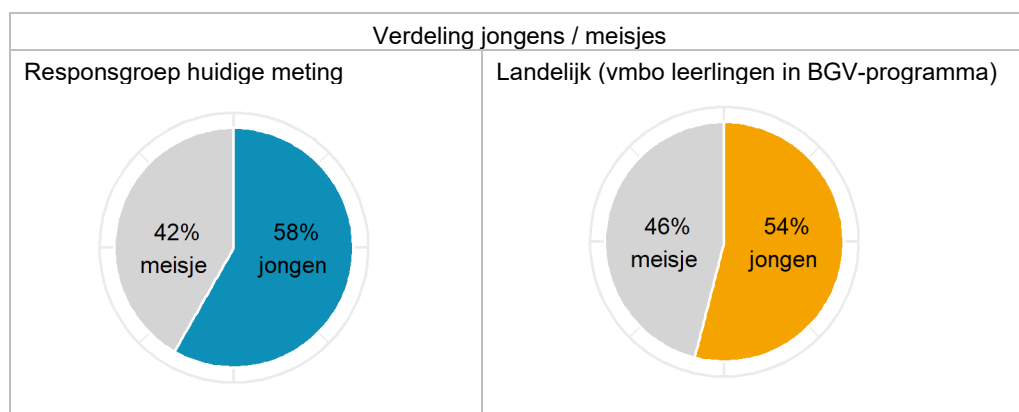
Tabel 7. Vanaf welk schooljaar is het profiel op school aangeboden?

Profiel aangeboden sinds schooljaar	huidige meting (%)	tussenmeting 2018	startmeting 2017
voor 2016-2017, namelijk als pilot	13	9	15
2016-2017	57	72	85
2017-2018	26	18	n.v.t.
2018 -2019	1	n.v.t.	n.v.t.
Anders, namelijk	2	1	n.v.t.

3.2 Vragenlijstonderzoek leerlingen

3.2.1 Respons

In totaal hebben 339 leerlingen de vragenlijst over de nieuwe beroepsgerichte examenprogramma's in het vmbo ingevuld, waarvan 58% jongen en 42% meisje (Figuur 8). Dit ligt niet ver van de landelijk verdeling van 54% jongen en 46% meisje (DUO, 2018⁶)

Figuur 8. Verdeling jongens/meisjes, in responsgroep en landelijk.

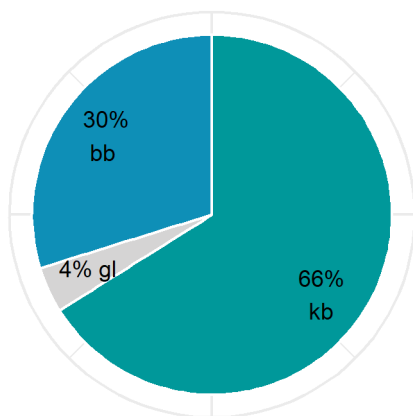
3.2.2 Leerwegen

In Figuur 9 is de verdeling van leerlingen in de reponsgroep per leerweg getoond. De meeste leerlingen zitten in kb (66%) en bb (30%) – slechts een klein deel zit in de gl leerweg (4%). Omdat de werving voor dit onderzoek zich richtte op beroepsgerichte vakken is het kleine aandeel van gl verwacht.

⁶ De meest recente landelijke gegevens opgehaald uit de open onderwijsdatabestanden van DUO, Peildatum 1 oktober 2018 (voorlopig), vindbaar op https://duo.nl/open_onderwijsdata/databestanden/vo/leerlingen/, geraadpleegd september 2019.

In vergelijking met de vorige meting (bb 20%, kb 78%, gl 2%) zijn de bb-leerlingen meer vertegenwoordigd. Ten opzichte van de landelijke verdeling (bb 30%, kb 47%, gl 23%) is de gl-leerling ondervertegenwoordigd en de kb-leerling oververtegenwoordigd.

Verdeling leerwegen

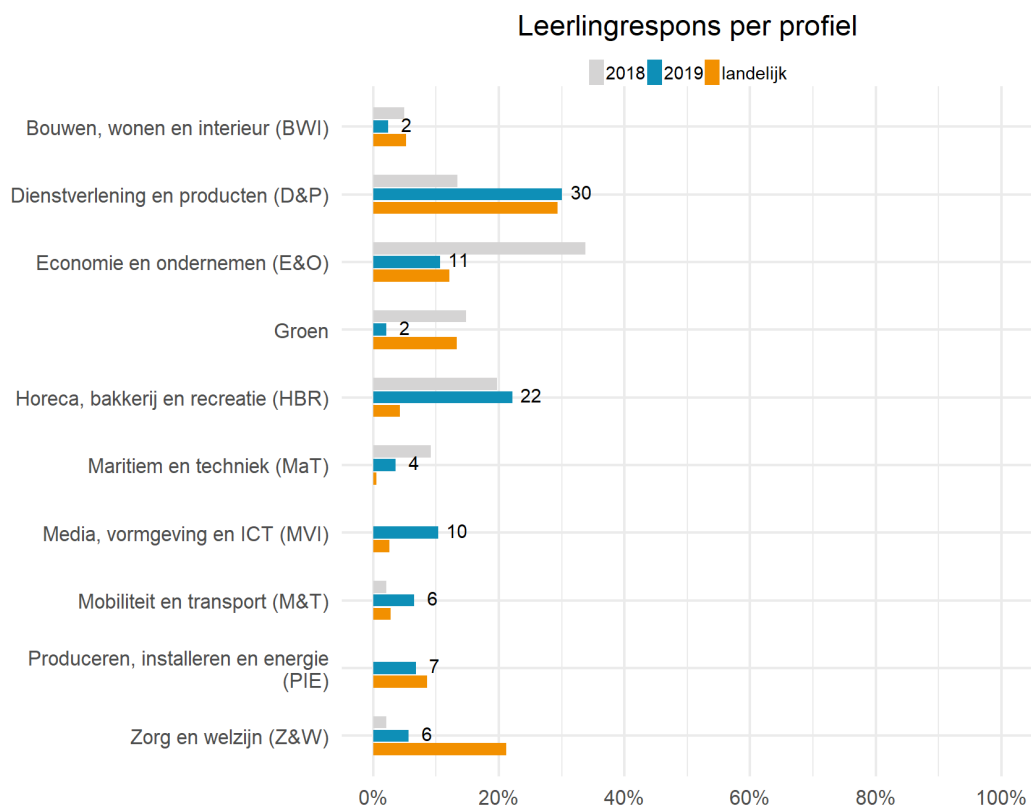

Figuur 9: Verdeling van de leerwegen waarin de leerlingen zitten.

3.2.3 Beroepsgerichte profielen

Figuur 10 laat zien welk beroepsgericht profiel de leerlingen volgden die deelnamen aan de vragenlijst, met daarnaast het landelijk percentage leerlingen per beroepsgericht profiel (voorlopige cijfers 2018, open onderwijsdata DUO, gecombineerd totaal van vmbo-bb, -kb, en -gl, leerjaar 3 en 4). De werving van de leerlingen verliep via de docenten. In Figuur 10 is te zien dat voor elk profiel de leerlingenvragenlijst is ingevuld.

Ten opzichte van de landelijke verdeling is te zien dat de verdeling onder de leerlingen in de vragenlijst redelijk overeenkomt; opvallend is wel dat Groen en ZW ondervertegenwoordigd zijn en HBR, MVI en MT oververtegenwoordigd zijn. Bij de interpretatie van de resultaten en het doen van aanbevelingen zal hiermee rekening gehouden worden.

Figuur 10. Leerlingrespons per profiel. Huidige meting vergeleken landelijk gegevens van DUO.

3.3 Vragenlijstonderzoek: representativiteit en interpretaties van de resultaten

De huidige steekproef is niet getoetst voor representativiteit voor de landelijke populatie BGV-docenten, omdat enkele gegevens daarvoor niet voorhanden zijn. Bij de werving is aandacht besteed aan het ophalen van respons van alle profielen en provincies. Met betrekking tot landelijke spreiding zijn er 133 verschillende scholen in 110 plaatsen bereikt. De steekproef lijkt qua verdeling van de profielen waarin wordt lesgegeven wel op de landelijke verdeling (zie Figuur 5). De grootte van de steekproef is 291 docenten van een geschat totaal 5398 docenten (gebaseerd op DUO gegevens voor 2017). Hoewel de resultaten dus niet geïnterpreteerd kunnen worden als geldend voor het hele veld van de docenten die de beroepsgerichte vakken geven, is voor deze monitoring de groep wel groot en divers genoeg en op cruciale vlakken overeenkomend met de landelijke verdeling dat het in staat is om belangrijke signalen met betrekking tot het vernieuwde examenprogramma voor de verschillende profielen uit het veld te registreren.

Voor de leerlingen geldt dat we kunnen aannemen dat de steekproef niet representatief is voor de landelijke leerling populatie. De grootte van de steekproef is 339 leerlingen en landelijk zijn er ongeveer 124.000 leerlingen in leerjaar 3-4, bb, kb, en gl samen (gebaseerd op de DUO gegevens voor 2018). De verdeling van jongens-meisjes komt overeen met landelijke verdeling, maar de verdeling over profielen en leerwegen wijkt hier enigszins vanaf (zie Figuur 10). Maar ook voor de leerlingen geldt dat de monitoring wel in staat is om relevante signalen op te vangen.

3.4 Schoolbezoeken

In het kader van deze monitor hebben 19 interviews met docenten en 17 interviews met leerlingen plaatsgevonden op 10 verschillende scholen. Ieder profiel is twee keer onderwerp van gesprek geweest, met uitzondering van maritiem en techniek dat één keer besproken is. De interviews vonden plaats eind schooljaar 2018-2019. Per interview is gesproken met één tot twee beroepsgerichte docenten. Daarnaast hebben interviews plaatsgevonden met groepjes van drie tot vijf leerlingen vanuit zowel de basisberoepsgerichte leerweg als uit de kaderberoepsgerichte leerweg (zie Tabel 8).

Tabel 8. *Bezochte scholen per profiel. Een asterisk (*) geeft aan dat er voor de leerlingen maar een school is bezocht voor het betreffende profiel.*

Profielvak	Aantal scholen bezocht	Aantal docenten	Aantal leerlingen
Bouwen, wonen en interieur (BWI)	2	2	6
Dienstverlening en producten (D&P)	2	2	6
Economie en ondernemen (E&O)	2	2	8
Groen	2	3	7
Horeca, bakkerij en recreatie (HBR)	2 (1*)	2	4
Maritiem en techniek (MaT)	1	1	3
Mobiliteit en transport (M&T)	2	2	6
Media, vormgeving en ICT (MVI)	2	3	6
Produceren, installeren en energie (PIE)	2	3	6
Zorg en welzijn (Z&W)	2 (1*)	2	4

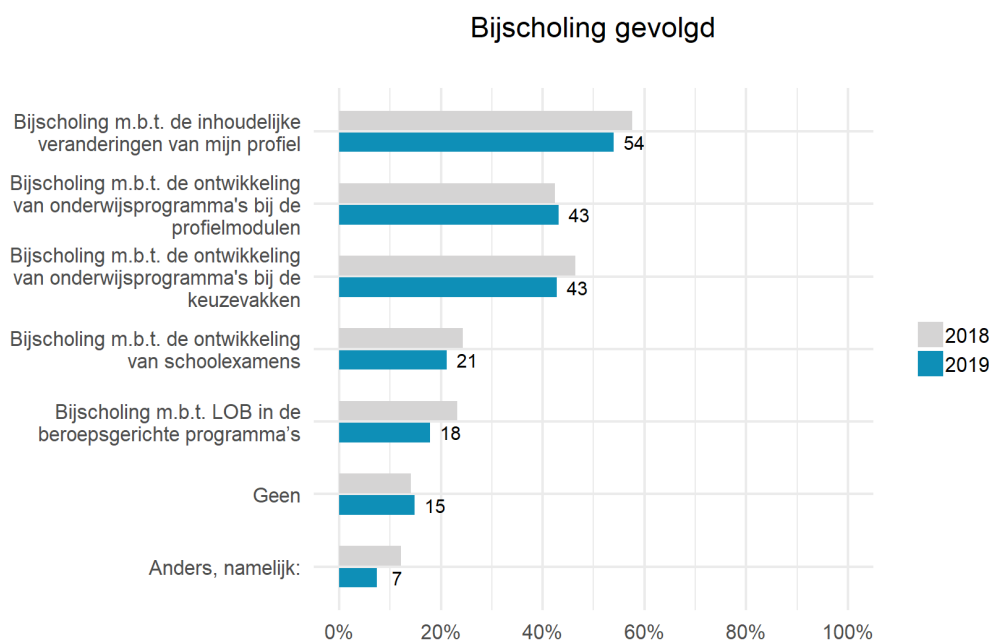
4. Resultaten docentvragenlijst

Dit hoofdstuk toont de resultaten van de docentvragenlijst over de nieuwe beroepsgerichte examenprogramma's (schooljaar 2018-2019). Waar mogelijk vindt een vergelijking plaats met de resultaten van de voorgaande metingen (startmeting in schooljaar 2016-2017 en de tussenmeting in 2017-2018). Het hoofdstuk bestaat uit drie delen. Deel een beschrijft de gebruikte bijscholingsactiviteiten en bijscholingsbehoeften, deel twee de relevante factoren in de onderwijspraktijk gedurende de invoering van de nieuwe programma's en deel drie de meningen van docenten over de uitvoerbaarheid, toetsbaarheid en haalbaarheid van de nieuwe programma's.

4.1 Bijscholing

4.1.1 Deelname aan bijscholingsactiviteiten

In Figuur 11 is te zien dat 85% van de docenten heeft deelgenomen aan bijscholing. Ongeveer de helft van de docenten (54%) heeft deelgenomen aan activiteiten met betrekking tot de inhoudelijke veranderingen van hun profiel. Daarnaast geven veel docenten aan bijscholing te hebben gevolgd over de ontwikkeling van onderwijsprogramma's voor de profielmodulen (43%) en de keuzevakken (43%). Ongeveer een vijfde van de docenten heeft bijscholing gevolgd m.b.t. de ontwikkeling van de schoolexamens (21%) en m.b.t. LOB in beroepsgerichte programma's (18%). 15% van de docenten volgde geen bijscholing. Deze verdeling is vergelijkbaar met voorgaande jaren. Onder anders (7%) wordt met name genoemd: *D&P-minor* ($n=8$), *bevoegdheid* ($n=3$), *didactiek* ($n=2$).

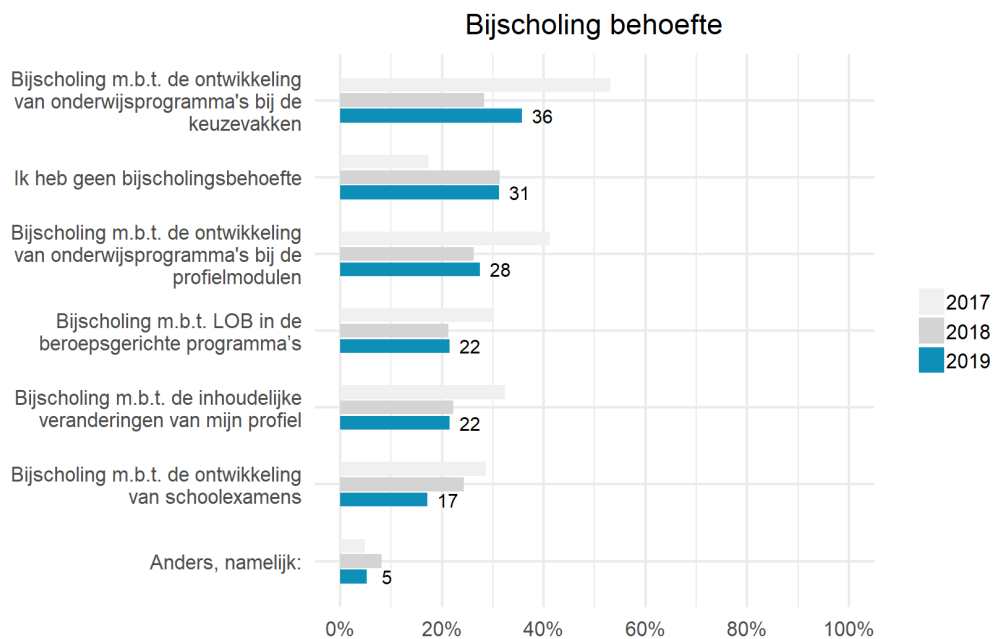
Figuur 11. Bijscholingsactiviteiten waaraan docenten hebben deelgenomen de afgelopen twee jaar ($n=269$).

4.1.2 Behoeftte aan bijscholingsmogelijkheden

In Figuur 12 staat hoeveel – en of- docenten behoefte aan bijscholing. Ongeveer een derde van de docenten geeft aan geen bijscholingsbehoefte te hebben (31%). Eveneens ongeveer een derde van de docenten heeft behoefte aan bijscholing m.b.t. de ontwikkeling van keuzevakken (36%) en iets mindere mate is er behoefte aan bijscholing m.b.t. het ontwikkelen van de

profielmodulen (28%). Ongeveer een vijfde van de docenten heeft behoefte aan bijscholing m.b.t. LOB (22%), inhoudelijke veranderingen in hun profiel (22%) en de ontwikkeling van schoolexamens (17%). Onder anders (5%) wordt genoemd: *inhoudelijke verdieping in een bepaald onderdeel (n=5)*, *LOB gerelateerde bijscholing (n=2)*, *bijscholing voor de vmbo-praktijk (n=2)*, *bijscholing over de beoordelingssystematiek van de keuzevakken*.

In vergelijking met de vorige jaar is de behoefte aan bijscholing afgenomen voor alle onderdelen. Dit jaar is er in vergelijking met vorig jaar iets minder behoefte aan bijscholing met betrekking tot de schoolexamens en meer vraag naar bijscholing met betrekking tot de keuzevakken.

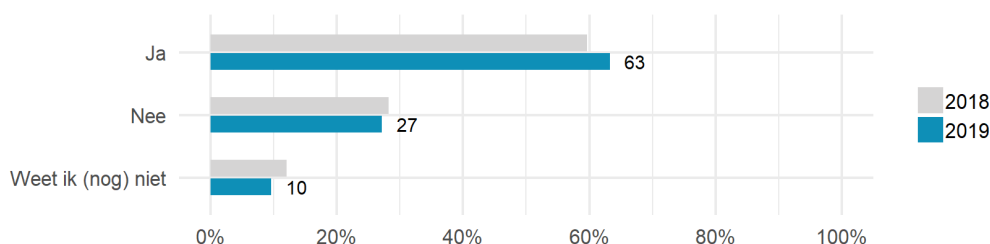
Figuur 12. Behoefte aan bijscholing, met betrekking tot het invoeren van het nieuwe beroepsgerichte programma.

4.2 De onderwijspraktijk

4.2.1 Loopbaanoriëntatie en –begeleiding (LOB)

Het grootste deel van de docenten (63%) geeft aan dat LOB anders aangeboden wordt in het nieuwe beroepsgerichte programma dan daarvoor, tegen ruim een kwart (27%) waarbij dat niet het geval is, zie Figuur 13. Dit is vergelijkbaar met vorig jaar. Van de docenten (10%) die aangeven het niet te weten, geeft de helft minder dan 5 jaar les. De andere helft geeft mogelijk nog niet lang les op de desbetreffende school.

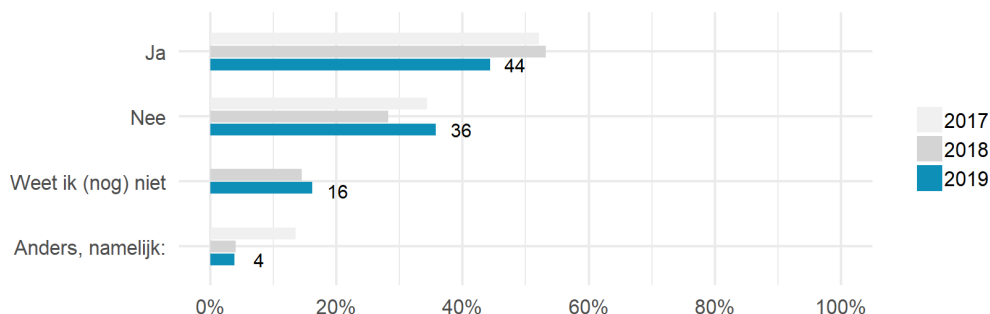
LOB anders aangeboden sinds de invoering van het nieuwe beroepsgerichte programma

Figuur 13. Is de wijze waarop LOB aangeboden wordt veranderd sinds de invoering van het nieuwe beroepsgerichte programma? De startmeting had andere antwoordopties en is daarom niet in de figuur opgenomen.

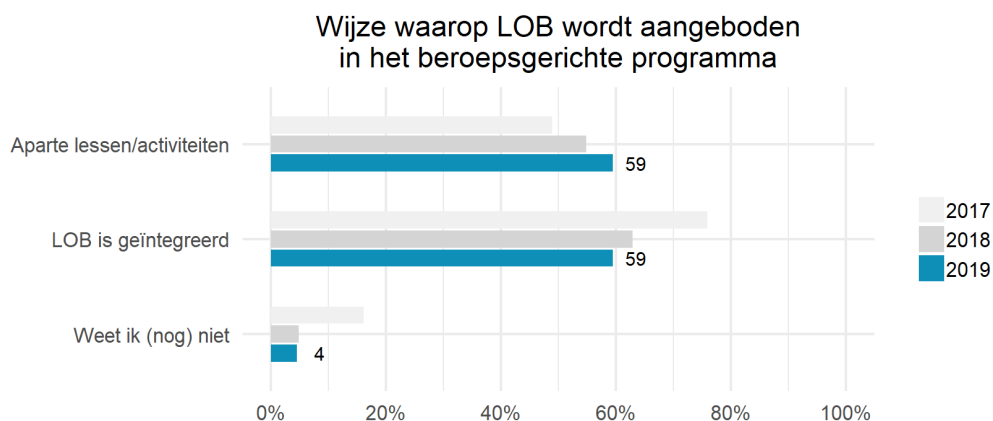
44% van de docenten geeft aan dat er sinds de invoering van het nieuwe programma meer structurele keuzebegeleiding plaatsvindt dan voor de invoering van het nieuwe beroepsgerichte programma, terwijl 36% van de docenten aangeeft dat er niet meer keuzebegeleiding is dan voorheen. 16% van de docenten weet niet of dat het geval is (zie Figuur 14). In vergelijking met voorgaande jaren geven iets minder docenten aan dat er een toename is geweest in de begeleiding van leerlingen (44% tegen 53% en 52%) als gevolg van de vernieuwing. Onder anders (4%) wordt genoemd: *het is nog in ontwikkeling (n=5)*, *LOB is staat los van het beroepsgerichte programma (n=2)*, *het is erg afhankelijk van de individuele docent*.

Toename structurele keuzebegeleiding sinds de invoering van het nieuwe beroepsgerichte programma

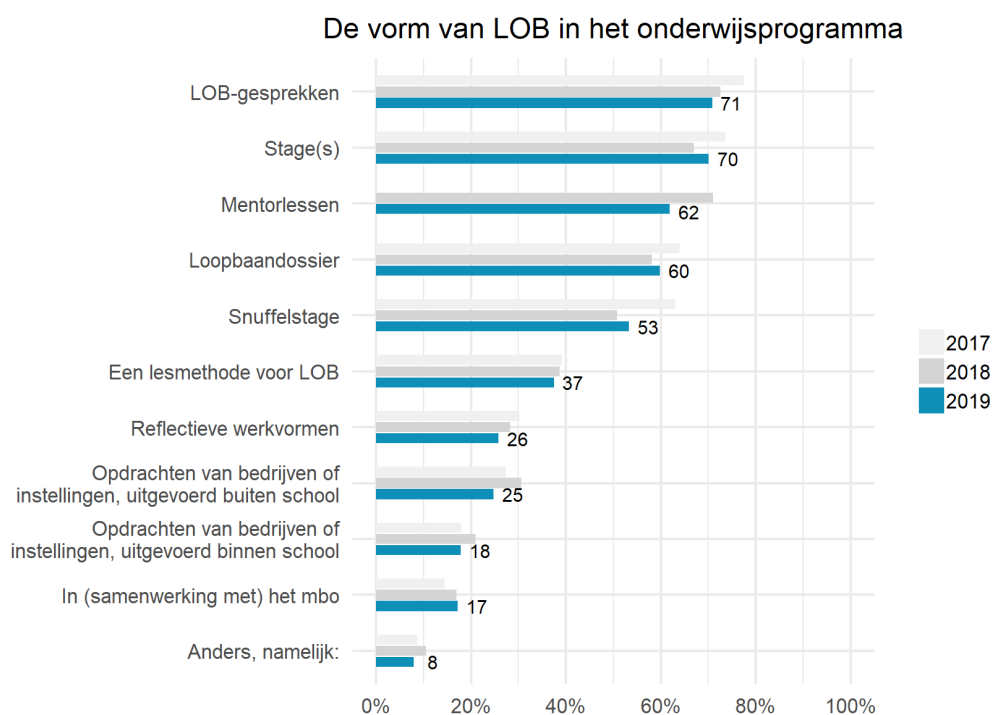
Figuur 14. Toename keuzebegeleiding (multiple choice). De startmeting had geen 'weet ik niet' optie.

LOB wordt bij de meeste docenten geïntegreerd in het programma (59%) maar ook aangeboden in aparte lessen of activiteiten (59%), zie Figuur 15. 23% van de docenten geeft aan op beide wijzen LOB aan te bieden. LOB lijkt iets minder vaak geïntegreerd in de lessen aangeboden te worden en wat vaker als aparte lessen of activiteiten in vergelijking met voorgaande jaren. Ongeveer 4% van de docenten weet (nog) niet hoe LOB zal worden aangeboden.

Figuur 15. De wijze waarop LOB wordt aangeboden binnen de profielen (meerdere antwoorden mogelijk).

Volgens docenten wordt LOB vooral vormgegeven met LOB-gesprekken (71%) en stages (70%). Vervolgens wordt het vormgegeven door veel docenten in mentorlessen (62%) en het loopbaandossier (60%). Iets meer dan de helft van de docenten maakt gebruik van een snuffelstage (53%). Een lesmethode voor LOB wordt gebruikt door 37% van de docenten; reflectieve werkvormen, opdrachten voor bedrijven of instellingen buiten school door ongeveer een kwart van de docenten en in samenwerking met het mbo of in opdrachten voor bedrijven binnen school door iets minder dan 20%. Onder andere (8%) wordt genoemd: *in lesmethode van de beroepsgerichte vakken (n = 8), individuele coachgesprekken (n = 2), portfolio (n = 2), opdrachten rondom de stage (n = 2), profielen verkennen in de onderbouw (n = 2), bedrijfsbezoeken, les van een aparte LOB-docent, profielwerkstuk, vaarweken aan boord opleidingsschepen, LOB staat los van het beroepsgerichte programma, geen idee.* Niet direct zichtbaar is dat de meeste docenten een combinatie geven van deze vormen: het vaakst worden drie tot zes van de vormen genoemd in Figuur 16 gecombineerd.

Figuur 16. De manier waarop LOB vorm krijgt in het onderwijsprogramma (meerdere antwoorden mogelijk). Bij de starmeting was 'mentorlessen' nog geen optie.

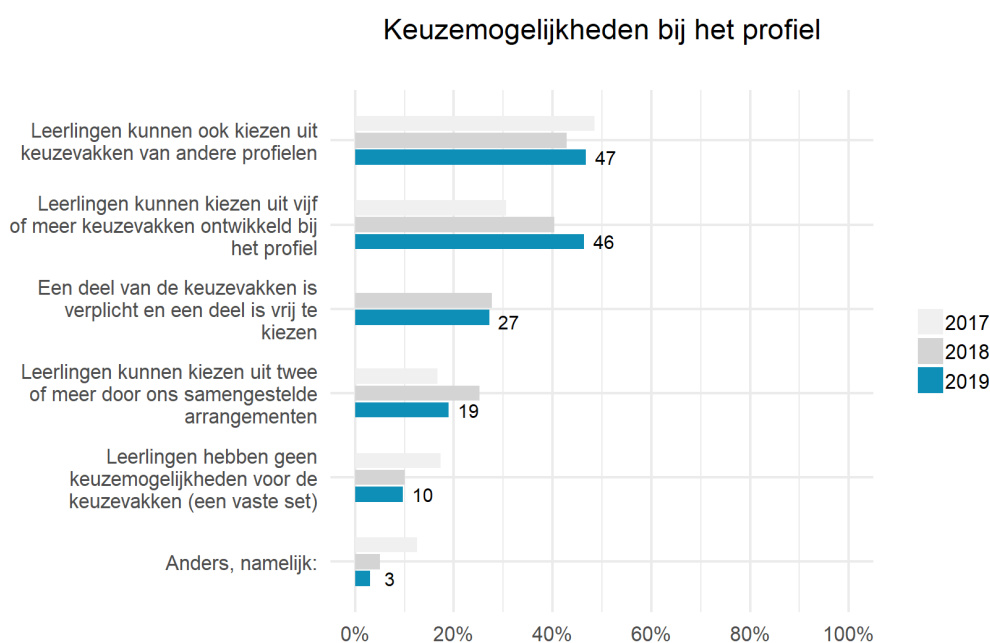
4.2.2 Beschikbare lestijd

Ongeveer twee derde van de docenten geeft aan tussen de 500 en 700 minuten lestijd per week beschikbaar te hebben voor het beroepsgerichte programma (profielvakken en keuzevakken, inclusief stage). Over het algemeen is deze tijd vergelijkbaar voor de bb- en kb-leerweg en wordt de tijd gelijk verdeeld over het derde en vierde leerjaar. Opvallend is er dat bij de overige docenten grote variatie is in de hoeveelheid lestijd per week. Dit varieert van 5 uur tot 15 uur per week. Ook bij de gemengde leerweg wordt de gemiddelde onderwijstijd van rond de 250 lesminuten per week gelijk verdeeld over het derde en vierde leerjaar. Vergeleken met de vorige metingen zijn er geen opvallende verschillen in de hoeveelheid lestijd. Een gedetailleerd overzicht van de spreiding in opgegeven lestijd is te vinden in Bijlage A.

4.2.3 Beroepsgerichte keuzevakken

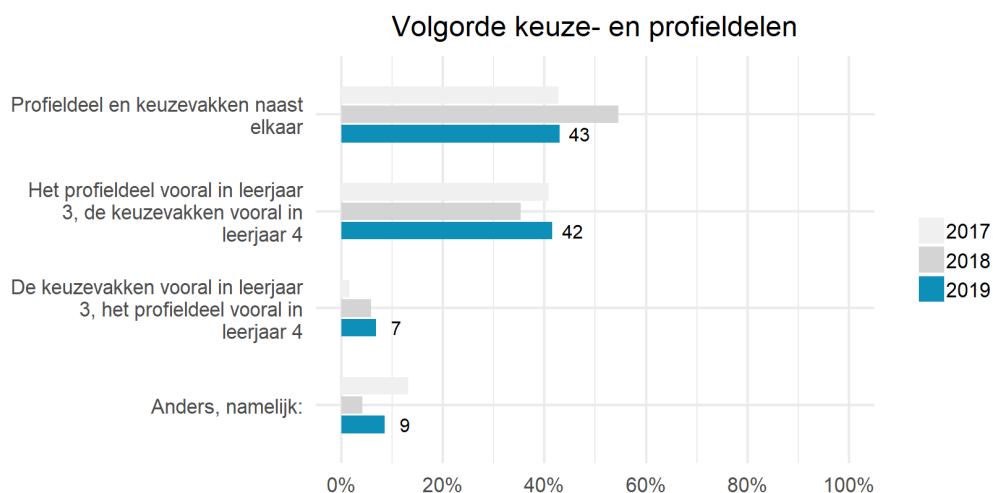
Leerlingen hebben de mogelijkheid om vakken te kiezen bij hun profiel. Hoe breed of hoe vrij die keuze is kan verschillen per school en/of docenten. In Figuur 17 worden keuzemogelijkheden van de leerlingen getoond. Bij 47% van de docenten mogen de leerlingen ook keuzevakken van andere profielen kiezen (dus buiten hun eigen profiel); bij 46% van de docenten kunnen leerlingen kiezen uit meer dan 5 keuzevakken bij het (hun eigen) profiel. Door de jaren heen neemt het aantal docenten dat lesgeeft op een school die vijf of meer keuzevakken aanbiedt toe. Bij 27% van de docenten is de keuze van de leerling slechts ten dele vrij – en bij 19% van de docenten kunnen leerlingen kiezen uit twee mogelijke sets keuzevakken.

Onder anders (3%) wordt genoemd: *Ik mogen 1 keuzevak van een ander profiel (n=2); mogelijkheid voor extra keuzevak buiten schooltijd; keuze uit een ander profiel, daar gaan wij mee stoppen.*

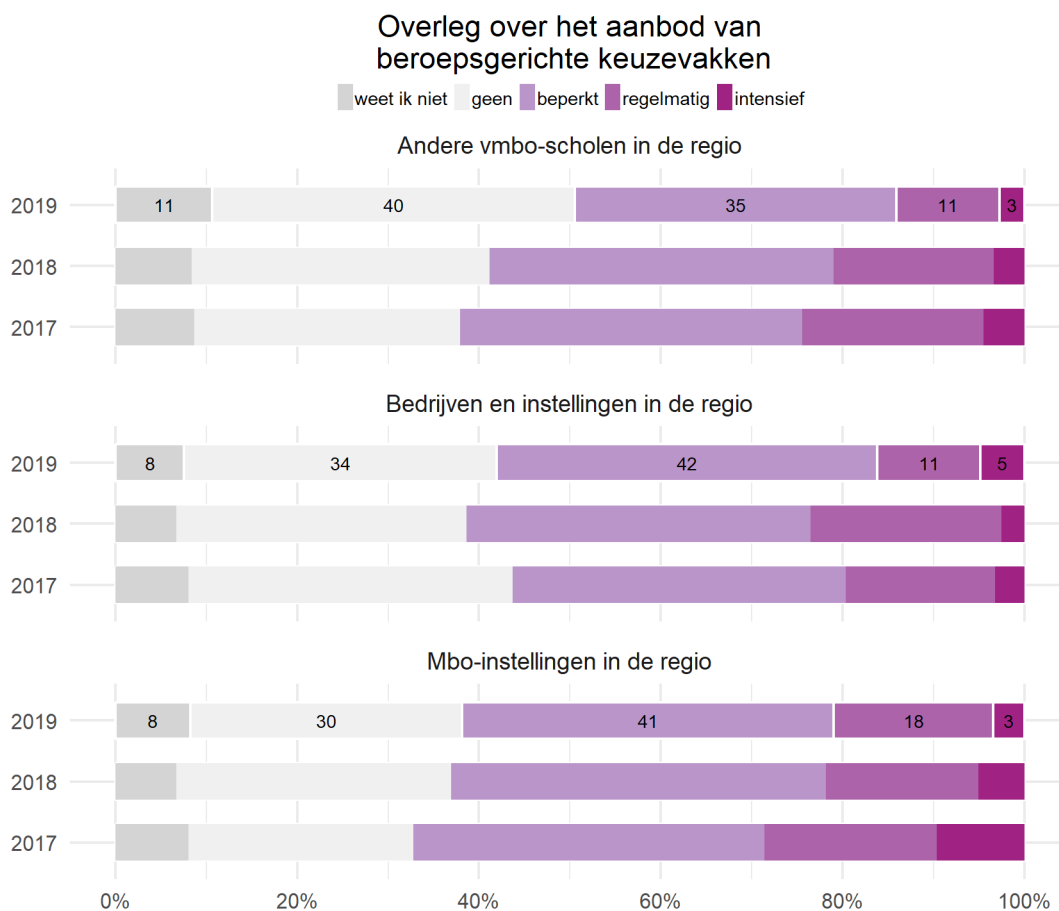
Figuur 17. Keuzemogelijkheden van leerlingen bij het profiel, met resultaten van eerdere metingen (noot: antwoordoptie 3 nog niet in de vraag bij de startmeting).

In Figuur 18 is te zien in welke volgorde de docenten de keuze- en profieldelen aanbieden. Bij 43% van de docenten wordt het profieldeel en de keuzevakken naast elkaar aangeboden; bij ongeveer een evengroot deel (42%) wordt het profieldeel voornamelijk in jaar 3 en de keuzevakken voornamelijk in jaar 4 aangeboden. Bij een klein deel (7%) worden de keuzevakken voornamelijk in jaar 3 en het profieldeel voornamelijk in jaar 4 afgenomen. Deze verdeling in de volgorde van keuze- en profieldelen is vergelijkbaar met voorgaande jaren. Onder anders (9%) wordt hoofdzakelijk beschreven dat de keuzevakken en profieldelen afgewisseld worden, zoals bijvoorbeeld twee profieldelen en twee keuzevakken in leerjaar 3 en dit ook weer in leerjaar 4. In een enkel geval wordt in leerjaar 2 al begonnen met het aanbieden van de profieldelen.

Figuur 18. Volgorde keuze- en profieldelen en de beroepsgerichte keuzevakken.

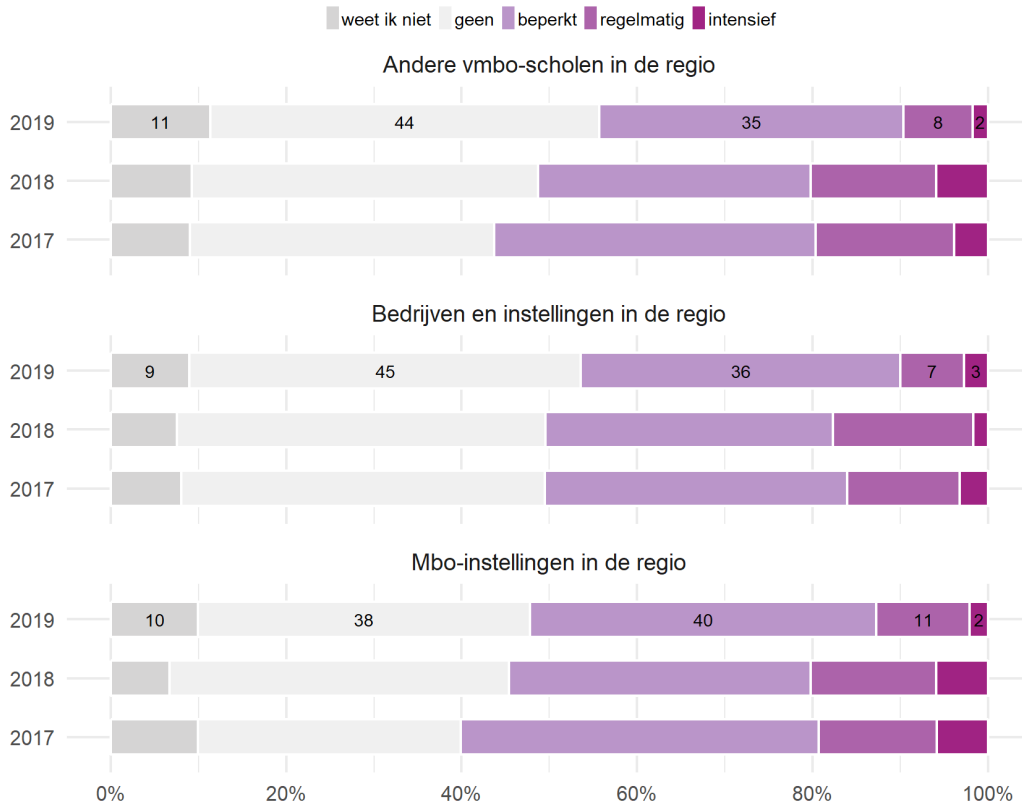
Figuur 19 toont dat het overleg met mbo-instellingen, bedrijven, instellingen of andere vmbo-scholen in de regio over het aanbod van de beroepsgerichte keuzevakken volgens meer dan driekwart van de docenten maar beperkt of helemaal niet plaatsvindt. Een klein deel van de docenten heeft regelmatig of zelfs intensief overleg met mbo-instellingen in de regio (21%), of met bedrijven en instellingen (16%) of andere vmbo-scholen in de regio (13%). Vergeleken met de voorgaande jaren lijkt het contact met andere vmbo-scholen licht af te nemen.

Figuur 19. Overleg over het aanbod van de beroepsgerichte keuzevakken.

Figuur 20 laat zien in hoeverre er overleg plaatsvindt met verschillende partijen over de inhoud van de keuzevakken. Het beeld is redelijk vergelijkbaar met het overleg over het aanbod (in Figuur 19 hierboven), waarin het overleg voornamelijk in beperkte frequentie of niet plaatsvindt. Het aandeel docenten dat regelmatig of intensief overleg heeft over de inhoud van keuzevakken met mbo's, bedrijven of vmbo-scholen in de regio is iets kleiner (13%-10%). In vergelijking met voorgaande jaren lijkt het aantal docenten dat regelmatig tot intensief contact heeft over de inhoud van de keuzevakken kleiner.

Overleg over de inhoud van beroepsgerichte keuzevakken

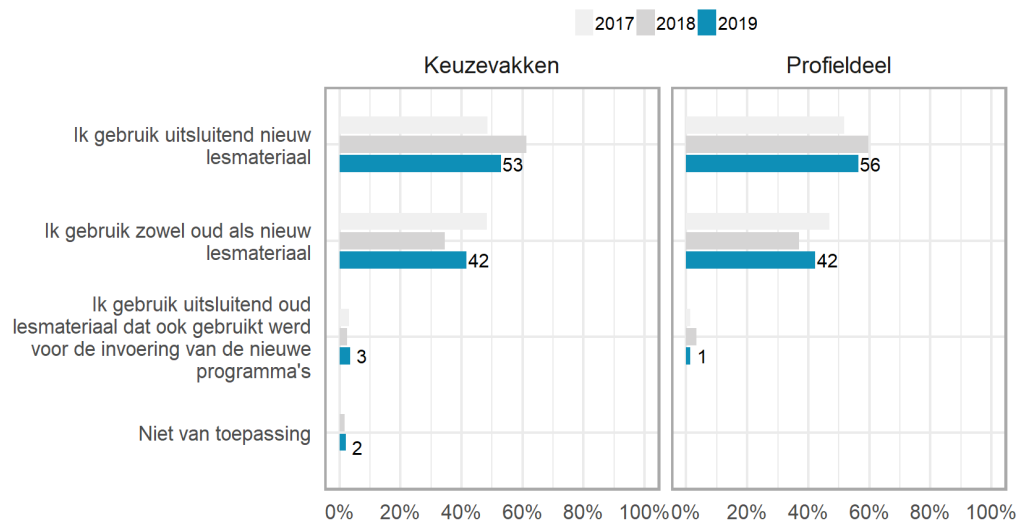

Figuur 20. Overleg over de inhoud van de beroepsgerichte keuzevakken.

4.2.4 Lesmateriaal voor het profielvak en de beroepsgerichte keuzevakken

In Figuur 21 is te zien dat het lesmateriaal voor de keuze- en profielvakken van de meeste docenten nieuw is (respectievelijk 53% en 56%). Een groot deel van de docenten (42%) gebruikt oud én nieuw materiaal voor de keuze- en profielvakken. Slechts een zeer klein deel van de docenten gebruikt alleen lesmateriaal van voor de invoering van de nieuwe programma's (3%-1%)

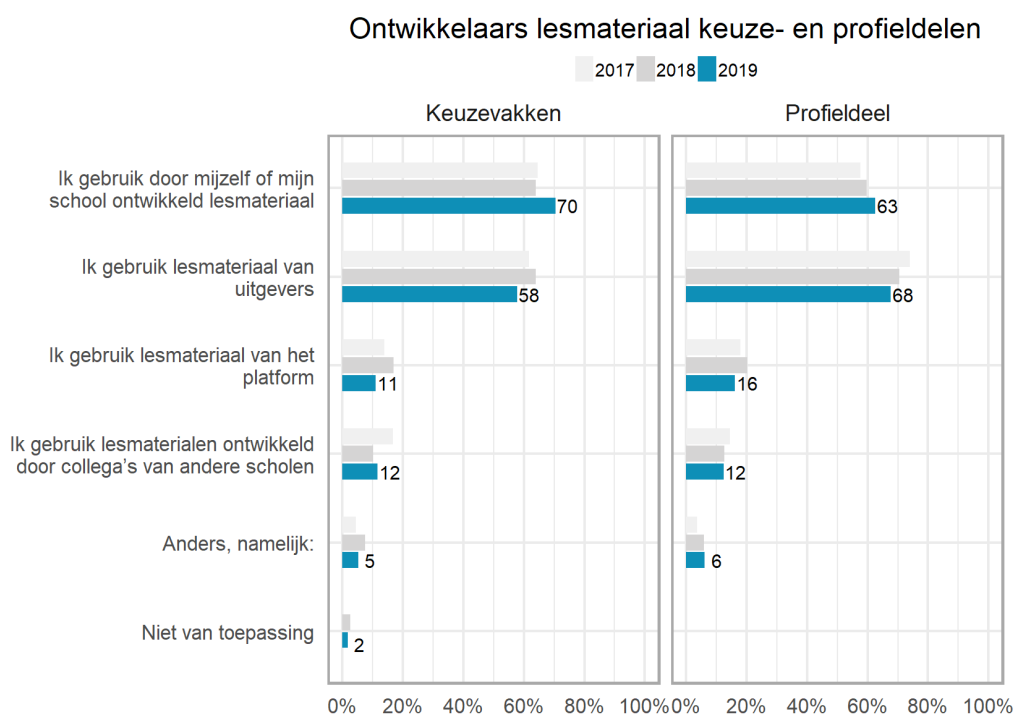
Lesmateriaal keuze- en profieldelen

Figuur 21. Lesmateriaal voor het profiel- en keuzevakken.

In Figuur 22 staat welk lesmateriaal gebruikt wordt voor de keuze- en profieldelen. Bij het beantwoorden van de vraag konden meerdere antwoorden geselecteerd worden. Voor de keuzevakken gebruiken de meeste docenten materiaal dat door henzelf of door de school ontwikkeld is (70%) en in iets mindere mate het lesmateriaal van uitgevers (58%). Voor de profieldelen wordt juist iets meer gebruik gemaakt van uitgevers (68%) dan van zelfontwikkeld materiaal (63%). In enkele gevallen wordt lesmateriaal ontwikkeld door andere scholen gebruikt (beide 12%) en materiaal ontwikkeld door het platform (11% voor keuze, 16% voor profiel).

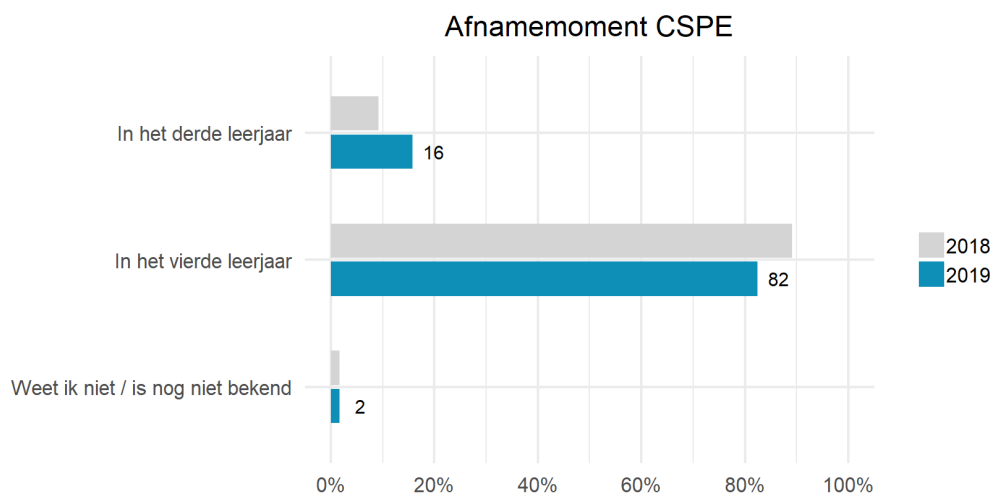
Deze verdeling is vergelijkbaar met voorgaande jaren. Onder anders (5% en 6%) worden naast een combinatie van de gegeven opties (n = 7) genoemd: *materiaal van een instituut (n=5)*, *oude examens (n=3)*, *zelf samengesteld materiaal op basis van materiaal van de uitgever (n=2)*, *in samenwerking met een andere partij ontwikkeld materiaal, materiaal van bedrijven*.

Figuur 22. Ontwikkelaars van het lesmateriaal voor de profiel- en keuzedelen.

4.2.5 Toetsing: leerjaar van het CSPE en het schoolexamen

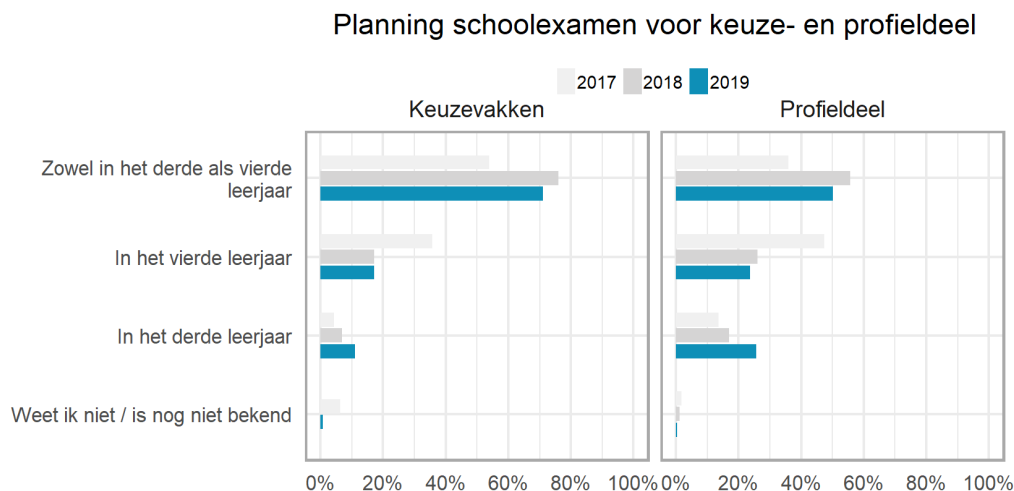
De meeste docenten (82%) nemen het CSPE af in het vierde leerjaar (zie Figuur 23). Dat is minder dan bij de vorige meting (88%). Het lijkt erop dat meer scholen (16%) nu voor een vorm kiezen waarbij het CSPE in het derde jaar valt.

Figuur 23. Leerjaar van het CSPE, vergelijking met de vorige meting. *Noot: deze vraag is niet voorgelegd in de startmeting.*

De meeste docenten nemen (de onderdelen die meetellen voor) de schoolexamens af in het derde en vierde leerjaar (Figuur 24). Voor de keuzevakken is dat 70% van de docenten en voor de profieldelen 50%. Weinig docenten nemen de (onderdelen van de) keuzevakken binnen alleen het vierde (17%) of het derde (11%) jaar af. Voor de profieldelen neemt een kwart van de docenten (de onderdelen van) de schoolexamens af in het vierde jaar (24%) of het derde leerjaar (26%).

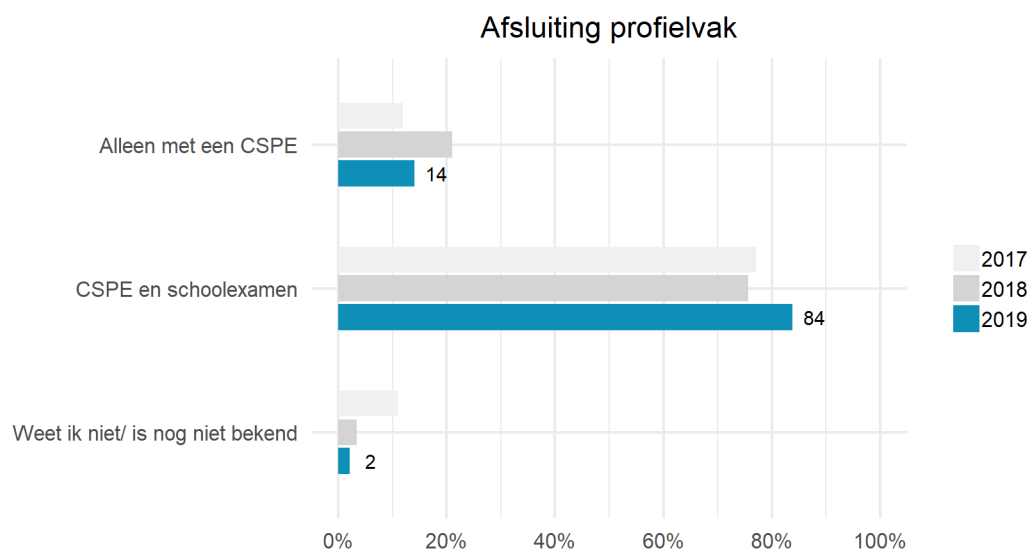
In de eerste monitoring werd er op een aanzienlijk deel van de scholen de keuzevakken en het profieldeel alleen in het vierde leerjaar afgenomen. De huidige meting is vergelijkbaar met de tussenmeting in dat meer scholen dit nu in het derde jaar of in beide jaren doen.

Figuur 24. Planning schoolexamens voor het keuze- en profieldeel. Antwoordoptie 'anders, namelijk' is niet gebruikt en uit de figuur gelaten.

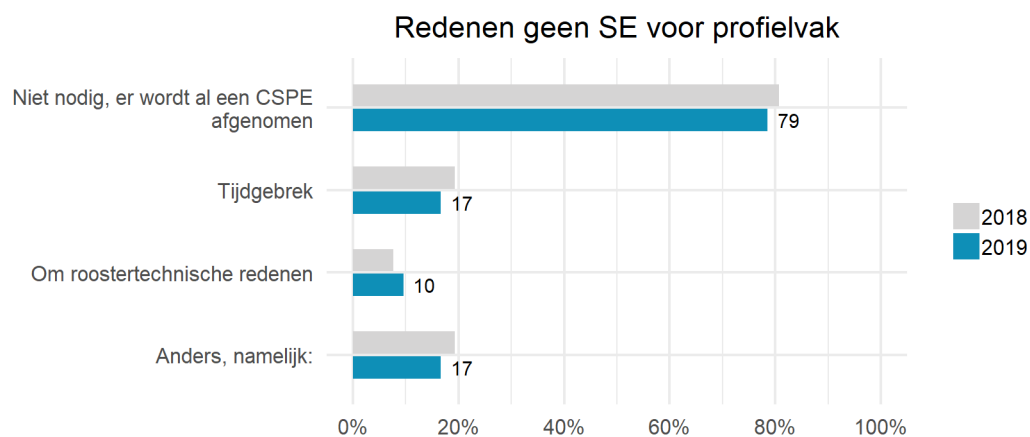
4.2.6 Toetsing: examinering van het profielvak

Op de meeste scholen (84%) wordt het profielvak geëxamineerd met een CSPE en een schoolexamen. In Figuur 25 is te zien dat op 14% van de scholen het profielvak alleen met een CSPE wordt afgesloten. Deze verdeling is vergelijkbaar met voorgaande jaren.

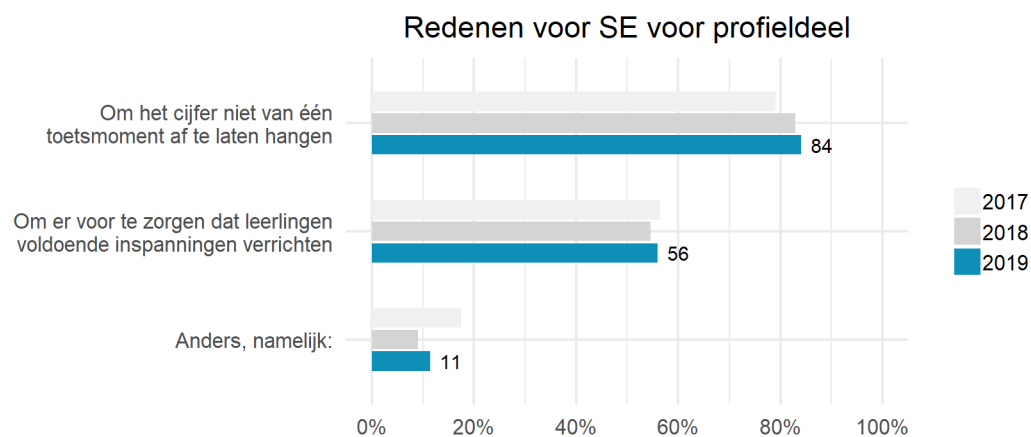
Figuur 25. Examinering van het profielvak.

Aan de 14% docenten die aangaven dat ze het profielvak alleen afsluiten met een CSPE (zie Figuur 25) is gevraagd waarom ze geen schoolexamen afnemen voor het profielvak. De respons van die 51 respondenten wordt getoond in Figuur 26. Het grootste deel (79%) geeft aan dat dit naast het afnemen van een CSPE niet nodig is. Daarnaast spelen tijdgebrek (17%) en roostertechnische redenen (10%) mee. Bij 'anders' (17%) wordt voornamelijk genoemd dat er voortdurend theorie en praktijkonderdelen afgenomen worden die samen meetellen (n=4).

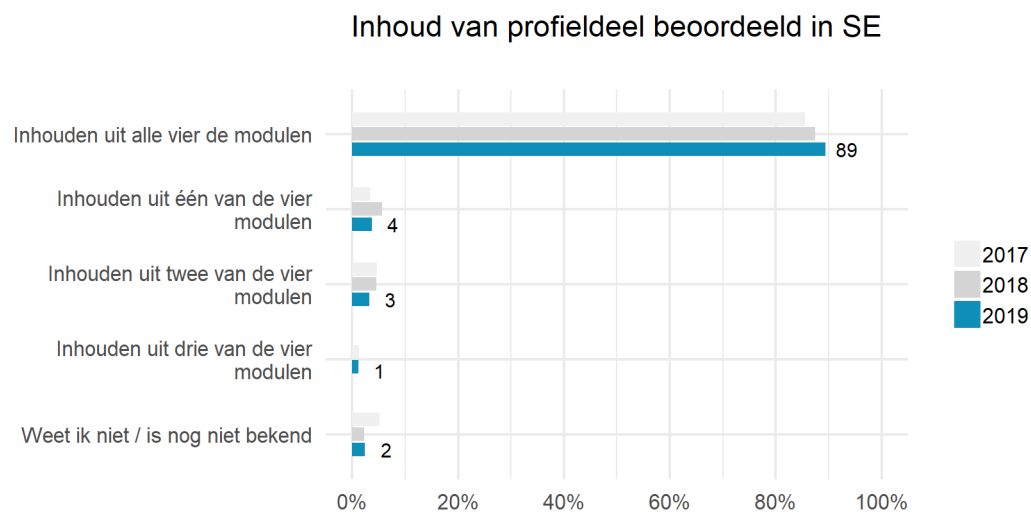
Figuur 26. Redenen voor het niet afnemen van een schoolexamen voor het profielvak n(2019)=51, n(2018) = 33). In de startmeting is deze vraag anders gesteld en daarom niet in de figuur getoond.

De 82% van de docenten die wel een schoolexamen afnemen voor het profielvak (zie Figuur 27) doen dat om het cijfer niet van één toetsmoment af te laten hangen (84%) en/of om ervoor te zorgen dat leerlingen voldoende inspanning verrichten (56%). Dit is vergelijkbaar met voorgaande jaren. Bij 'anders' (11%) wordt genoemd: *als voorbereiding op het CSPE/de examensetting (n=9), als tussentijdse monitoring van de voortgang (n=8), om leerlingen te motiveren/met de lesstof te laten oefenen (n=5), dit moet (n=3), niet alles zit in het CSPE.*

Figuur 27. Redenen voor het wel afnemen van een schoolexamen voor het profielvak (n=245).

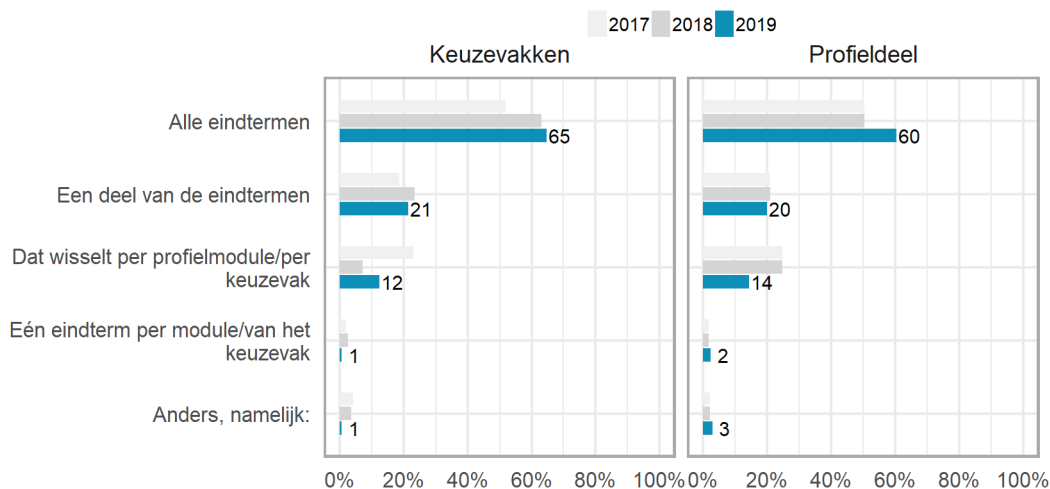
4.2.7 Toetsing: inhoud schoolexamen voor het profielvak en de beroepsgerichte keuzevakken
 De resultaten in deze paragraaf met betrekking tot het profielvak zijn gebaseerd op de docenten die daarvoor *wel* een schoolexamen afnemen (n=245).
 Bijna alle docenten beoordelen de inhoud van alle vier de profielmodulen in de SE's (89%). Slechts enkele docenten toetsen inhoud van minder dan alle vier de modulen, zie Figuur 28. Dit is vergelijkbaar met voorgaande jaren.

Figuur 28. Beoordeling van de inhoud van het profielvak in het schoolexamen (n=245).

In Figuur 29 staat het aantal eindtermen die de docenten beoordelen in de schoolexamens, voor het keuze- en profieldeel. Voor het keuze- en profieldeel is een vergelijkbare verdeling zichtbaar. De meeste docenten beoordelen alle eindtermen van de keuze- (65%) en profielvakken (60%) in de schoolexamens. Ongeveer 20% van de docenten beoordeelt een deel van de keuze- of profieldeel eindtermen en ongeveer een achtste van de docenten geeft aan dat dat wisselt per module of keuzevak. Deze verdeling is vergelijkbaar met voorgaande jaren. Onder anders (1% en 3%) wordt genoemd: *bijna alle eindtermen (n=2), een gedeelte uit het profieldeel zit in de toets en de rest komt in de opdrachten terug.*

Beoordeling eindtermen in het schoolexamen

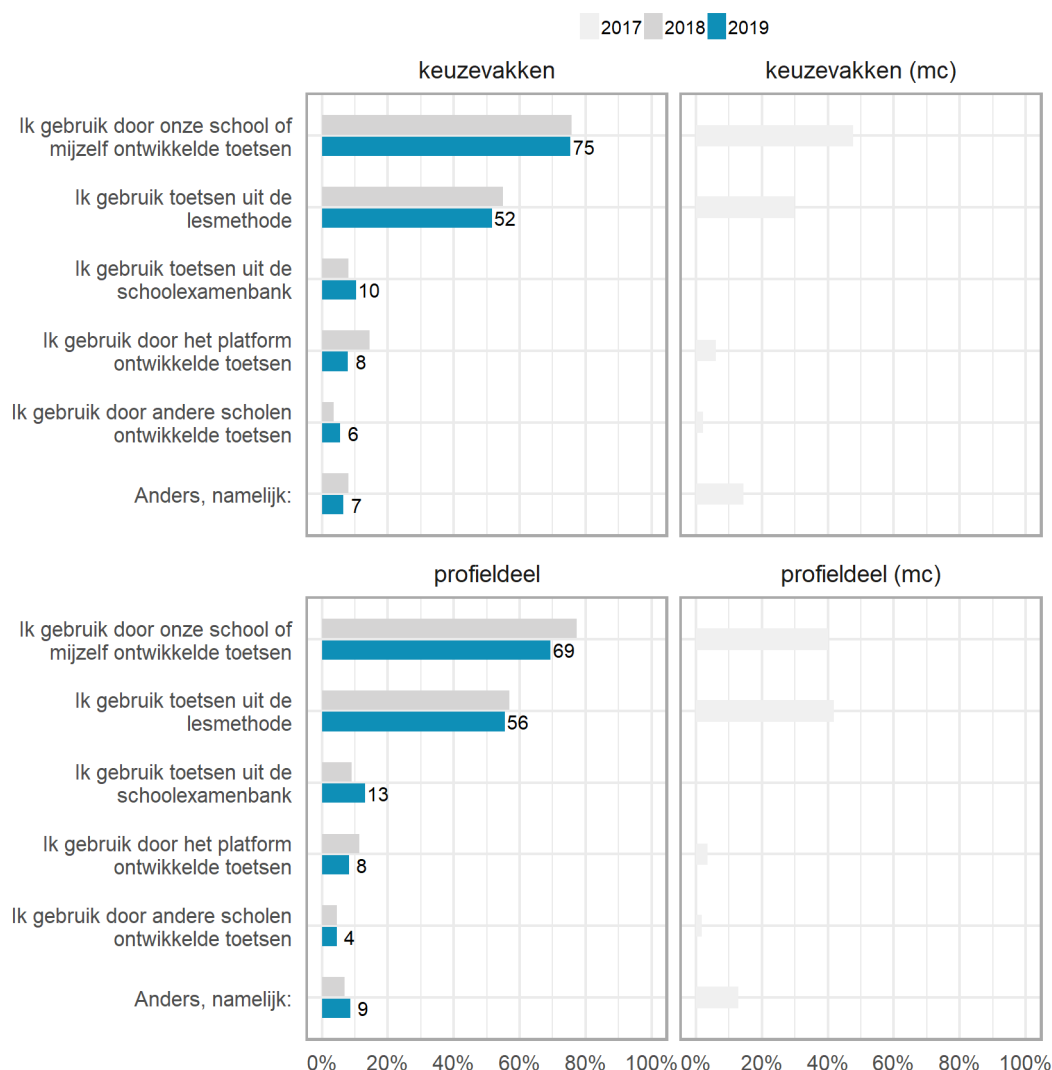

Figuur 29. Beoordeling eindtermen in het schoolexamen, uitgesplitst naar profiel- en keuzedeel. Alleen docenten die een schoolexamen afnemen beantwoordden deze vraag (n(keuzevakken) = 289, n(profieldeel) = 245).

Toetsing - materiaal

Voor de keuzevakken gebruiken de meeste docenten zelfontwikkelde toetsen (75%), gevolgd door toetsen uit de lesmethode (52%). Dit geldt zowel voor het profieldeel als de keuzevakken, zie Figuur 30. Net als voorgaande jaren gebruikt een klein deel (13% of minder) van de docenten ook toetsmateriaal van andere bronnen, zoals de schoolexamenbank, het platform of andere scholen. Onder 'anders' bij het profieldeel wordt genoemd (7%): *(delen van) oude Cito-examens/cspe's (n=13), een combinatie van de gegeven opties (n=2), praktijktoetsen, ontwikkeld door de scholengemeenschap*. Onder 'anders' bij de keuzevakken wordt genoemd (9%): *praktische opdrachten (n=6), (delen van) oude cito examens/cspe's (n=4), een combinatie van de gegeven opties (n=2), ontwikkeld door de scholengemeenschap (n=2), een Proeve van Bekwaamheid (presentatie en werkstuk) (n=2), materiaal van het mbo, ontwikkeld in samenwerking met het bedrijfsleven*.

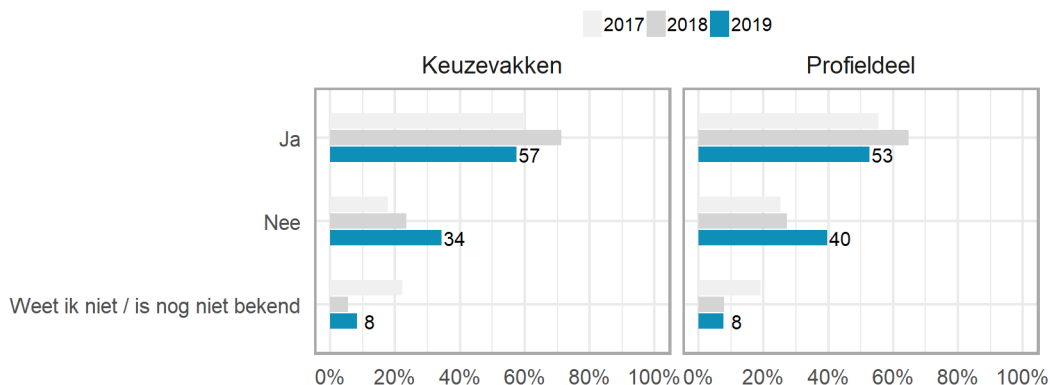
Toetsmateriaal voor het schoolexamen

Figuur 30. Toetsmateriaal voor het schoolexamen van het profielvak en de keuzevakken (n(keuzevakken = 289, n(profieldeel = 245), met vergelijking met de vorige metingen. *De starmeting staat apart want de vraagvorm (multiple choice) wijkt af.*

Iets meer dan de helft van de docenten (57% voor de keuzevakken en 53% voor de profielvakken) voegt eigen inhoud toe aan het schoolexamen. Ruim een derde van de docenten (34% keuzevakken en 40% profielvakken) doet dit niet. In Figuur 31 is ook te zien dat het aantal docenten dat geen schooleigen inhoud aan het schoolexamen toevoegd licht lijkt toe te nemen.

Schooleigen inhouden toegevoegd aan schoolexamen

Figuur 31. Schooleigen inhouden in het schoolexamen van het profielvak en de beroepsgerichte keuzevakken (multiple choice).

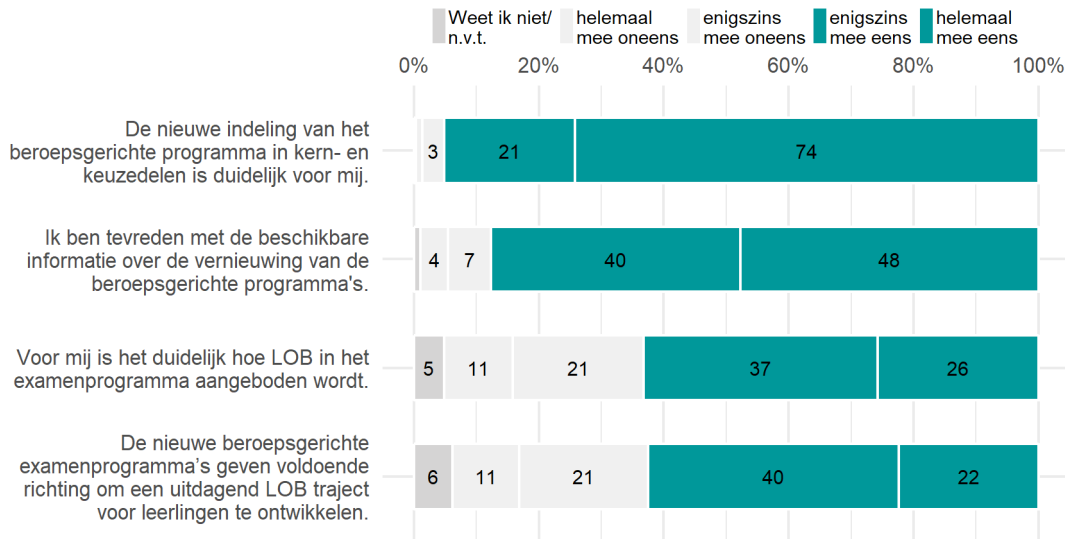
4.3 Uitvoerbaarheid, haalbaarheid en toetsbaarheid

In deze paragraaf worden per thema de resultaten gepresenteerd van de docenten van alle beroepsgerichte profielen samen. Ten behoeve van de leesbaarheid wordt in de tekst vaak de resultaten van 'helemaal mee eens' en 'enigszins mee eens' samengenomen en besproken als het percentage 'eens' (hetzelfde geldt voor 'oneens'). Deze distinctie is wel zichtbaar in de figuren en waar nodig zal hier aandacht op gevestigd worden. Tevens wordt per thema een vergelijking gemaakt tussen de resultaten per beroepsgericht profiel en de resultaten van alle profielen samen. Hierbij is als vuistregel aangehouden: wanneer de percentages van de antwoordcategorieën enigszins en helemaal mee eens samen, of enigszins en helemaal mee oneens samen, per profiel 20% of meer afwijken van de percentages van dezelfde antwoordcategorieën van alle profielen, wordt dit verschil beschreven onder de kop 'Opvallende afwijkingen per beroepsgericht profiel ten opzichte van het gemiddelde'. De volledige gegevens zijn te vinden in de tabellen in Bijlage B.

4.3.1 Helderheid van de beroepsgerichte examenprogramma's in het algemeen

Voor bijna alle docenten is de nieuwe indeling in kern- en keuzedelen duidelijk (95% eens) en de meesten zijn tevreden met de beschikbare informatie over de vernieuwing (88% eens). Voor ruim de helft van de docenten (63% eens) is het duidelijk hoe LOB in het examenprogramma aangeboden wordt, en een ongeveer gelijk aandeel (62% eens) vindt dat de nieuwe programma's voldoende richting geven om een uitdagend LOB-traject te ontwikkelen. Zie Figuur 32.

De helderheid van de structuur van BGV

Figuur 32. Helderheid van de beroepsgerichte examenprogramma's in het algemeen. Voor de percentages uitgesplitst per profiel (n=291).

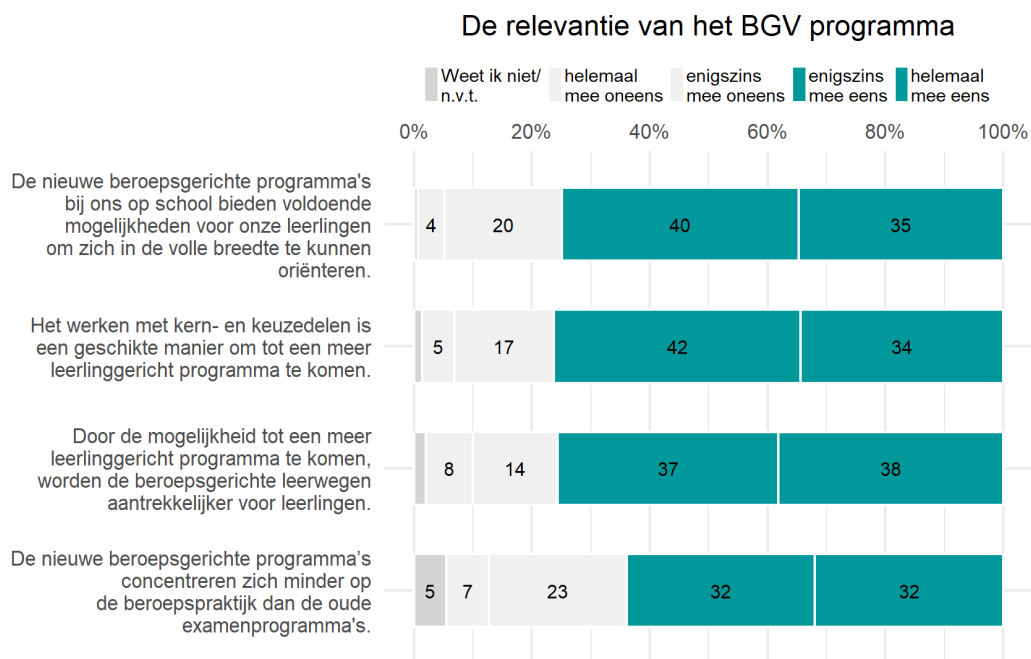
Opvallende afwijkingen per beroepsgericht profiel ten opzichte van het gemiddelde⁷

MVI docenten zijn het minder vaak eens met de stelling "voor mij is het duidelijk hoe LOB in het examenprogramma aangeboden wordt" (43% tegen 63% van alle profielen).

4.3.2 Relevantie van de nieuwe beroepsgerichte examenprogramma's in het algemeen

Figuur 33 toont de resultaten voor stellingen met betrekking tot de relevantie van het BGV-programma. De programma's bieden voldoende mogelijkheden voor de leerlingen om zich in de breedte te kunnen oriënteren vinden de meeste docenten (75% eens) en de manier van werken in kern- en keuzedelen vinden de meeste docenten (76% eens) een goede manier om het programma meer leerlinggericht te maken. Als gevolg van een meer leerlinggericht programma denkt driekwart van de docenten (75% eens) dat de beroepsgerichte leerwegen aantrekkelijker worden voor de leerlingen. Ongeveer twee derde van de docenten (64% eens) vindt dat de nieuwe programma's zich minder concentreren op de beroepspraktijk dan de vorige programma's. Vergeleken met de vorige metingen zijn er geen opvallende verschillen.

⁷ Aantal respondenten per profiel: BWI (n = 22), DP (n = 55), EO (n = 22), Groen (n = 38), HBR (n = 18), MaT (n = 7), MT (n = 19), MVI (n = 16), PIE (n = 43), ZW (n = 51), totaal (n = 291).

Figuur 33. Relevantie van de beroepsgerichte examenprogramma's in het algemeen.

Opvallende afwijkingen per beroepsgericht profiel ten opzichte van het gemiddelde

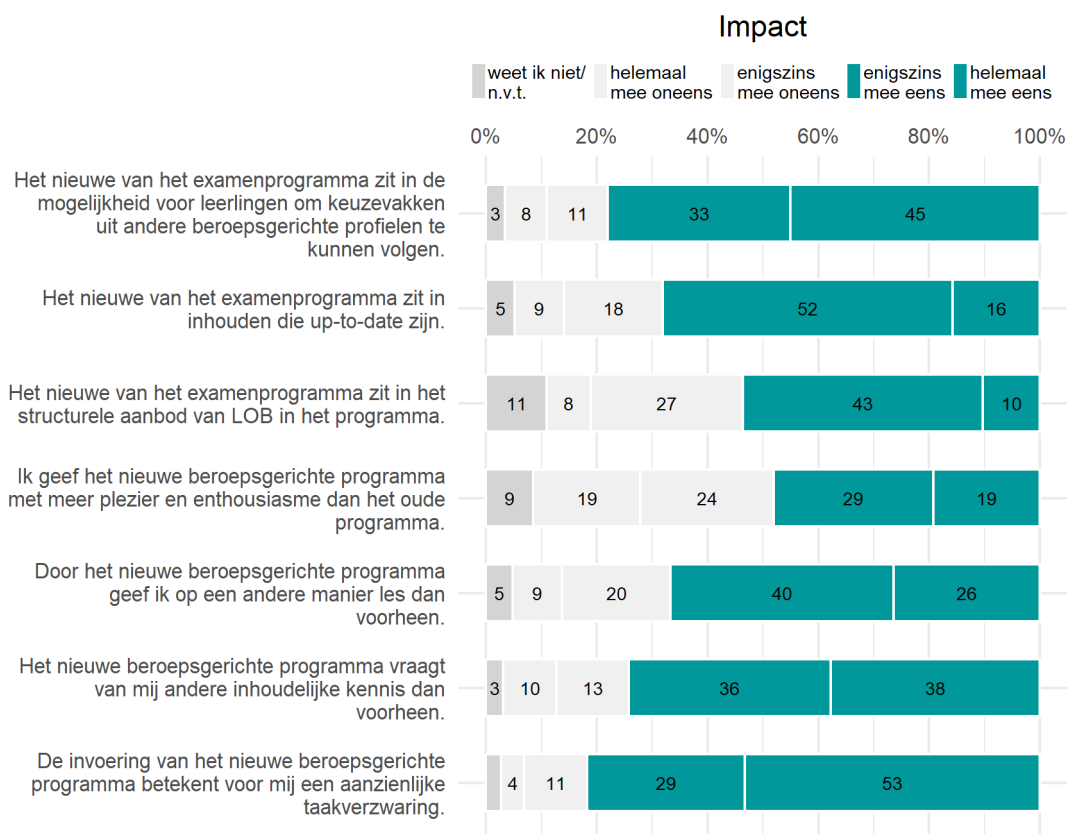
Docenten Groen vinden minder vaak dat de beroepsgerichte programma's bij hun op school voldoende mogelijkheden voor hun leerlingen bieden om zich in de volle breedte te kunnen oriënteren (50% tegen 75% van alle profielen) en dat door de mogelijkheid tot een meer leerlinggericht programma te komen, de beroepsgerichte leerwegen aantrekkelijker worden voor leerlingen (45% tegen 75% van alle profielen).

Docenten MaT en MVI zijn het minder vaak eens met de andere profielen in dat de nieuwe beroepsgerichte programma's zich minder op de beroepspraktijk concentreren dan de oude examenprogramma's (29% en 43% tegen 64% van alle profielen).

4.3.3 Impact van het nieuwe beroepsgerichte programma

Figuur 34 geeft de resultaten van stellingen over de impact van het nieuwe programma. Voor 78% van de docenten zit het nieuwe van het examenprogramma in de mogelijkheid voor de leerlingen om keuzevakken te kunnen volgen; voor twee derde van de docenten (68% eens) zit het (ook) in dat het meer up-to-date is; en voor ongeveer de helft van de docenten (53%) zit het in het structurele aanbod van LOB.

Iets minder dan de helft van de docenten (48%) geeft het nieuwe programma met meer plezier dan het vorige programma. Ongeveer twee derde van de docenten (66% eens) geeft door het nieuwe programma anders les dan daarvoor; en van 74% van de docenten vraagt het nieuwe programma andere inhoudelijke kennis. Voor de meeste docenten (82% eens) betekent het nieuwe programma een taakverzwaren. In vergelijking met voorgaande jaren zijn er geen opvallende verschillen.

Figuur 34. Impact van het nieuwe beroepsgerichte programma.

Opvallende afwijkingen per beroepsgericht profiel ten opzichte van het gemiddelde

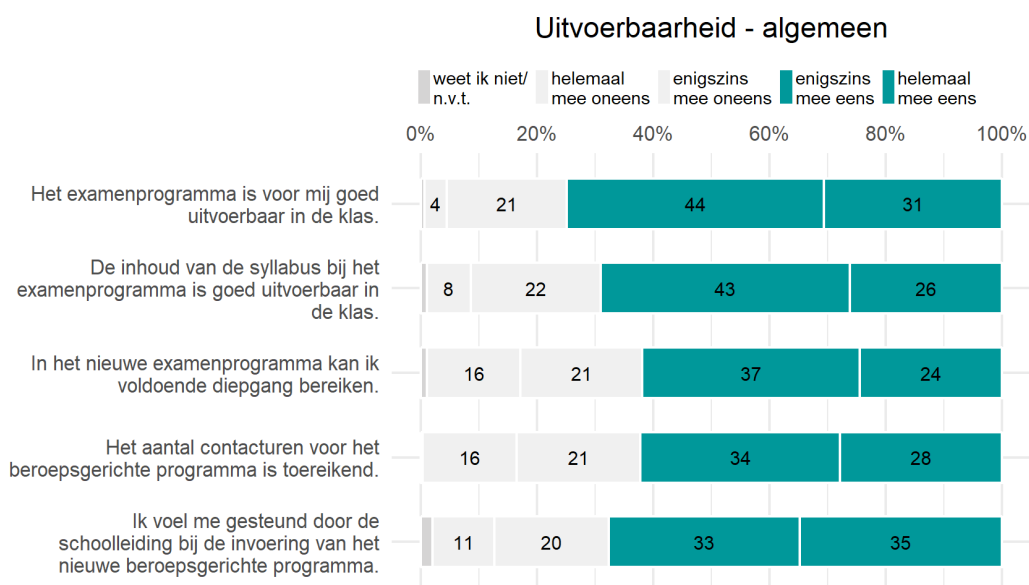
Docenten MaT zijn het minder vaak eens met de stelling dat het nieuwe van het examenprogramma zit in de mogelijkheid voor leerlingen om keuzevakken uit andere beroepsgerichte profielen te kunnen volgen (57% tegen 78% van alle profielen). Bij de stelling dat het nieuwe van het examenprogramma hem zit in het structurele aanbod van LOB in het programma, geven docenten HBR en ZW vaker aan het hier mee eens te zijn (73% tegen 53% van alle profielen). Docenten Groen geven minder vaak aan dat zij het nieuwe beroepsgerichte programma met meer plezier en enthousiasme geven dan het oude programma (26% tegen 48% van alle profielen). Alle docenten BWI zeggen door het nieuwe beroepsgerichte programma op een andere manier dan voorheen les te geven. Docenten MaT zeggen dit juist minder vaak (100% en 43% tegen 66% van alle profielen). Docenten HBR zijn het minder vaak eens met de stelling dat de invoering van het nieuwe beroepsgerichte programma voor hen een aanzienlijke taakverzwaring betekent (44% tegen 82% van alle profielen).

4.3.4 Uitvoerbaarheid van het nieuwe beroepsgerichte programma

De stellingen die aan de docenten zijn voorgelegd in de vragenlijst over de uitvoerbaarheid van het nieuwe beroepsgerichte examenprogramma hebben betrekking op verschillende thema's, namelijk algemeen, deskundigheid, toetsing, materialen en ruimte(s). De resultaten met betrekking tot deze stellingen worden in onderstaande sub-paragrafen per thema beschreven

Uitvoerbaarheid: algemeen

Driekwart van de docenten geeft aan dat het examenprogramma goed uitvoerbaar is in de klas (zie Figuur 35). Bijna 70% vindt de inhoud van de syllabus bij het examenprogramma goed uitvoerbaar. Ongeveer 60% van de docenten vindt dat met het nieuwe examenprogramma voldoende diepgang kan worden bereikt en dat het aantal contacturen voor het beroepsgerichte programma toereikend is. Rond de twee derde van docenten voelde zich gesteund door de schoolleiding bij de invoering van het nieuwe beroepsgerichte programma.

Figuur 35. Uitvoerbaarheid van het nieuwe beroepsgerichte programma, algemeen.

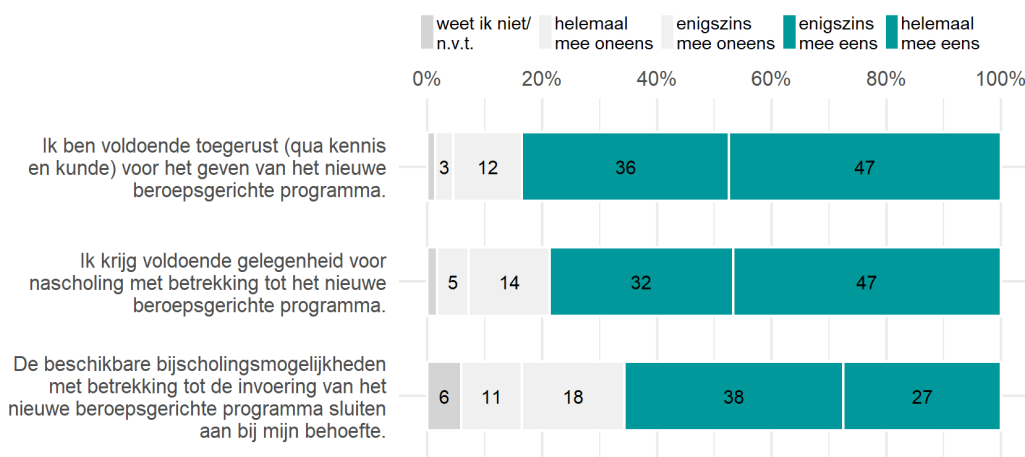
Opvallende afwijkingen per beroepsgericht profiel ten opzichte van het gemiddelde

Docenten Groen geven minder vaak aan dat het examenprogramma voor hen goed uitvoerbaar is in de klas (55% tegen 75% van alle profielen). Docenten MaT vinden minder vaak dat de inhoud van de syllabus bij het examenprogramma goed uitvoerbaar is in de klas (43% tegen 69% van alle profielen). Docenten PIE vinden vaker dat ze in het nieuwe examenprogramma niet voldoende diepgang kunnen bereiken (37% tegen 61% van alle profielen). Docenten MVI voelen zich vaker door de schoolleiding gesteund te voelen bij de invoering van het nieuwe beroepsgerichte programma. Docenten MaT geven vaker aan van niet (88% en 43% tegen 67% van alle profielen).

Uitvoerbaarheid: deskundigheid

In Figuur 36 is te zien dat 83% van de docenten zich voldoende toegerust voelt voor het geven van het nieuwe beroepsgerichte programma. 79% is het eens met de stelling voldoende gelegenheid voor nascholing te krijgen. Daarnaast vindt bijna twee derde van de docenten dat de beschikbare bijscholingsmogelijkheden aansluiten op hun behoefte. In vergelijking met vorig jaar geven evenveel docenten aan zich voldoende toegerust te voelen voor het geven van het nieuwe beroepsgerichte programma. Meer docenten (ongeveer 10%) zijn tevreden met de gelegenheid voor nascholing.

Uitvoerbaarheid - deskundigheid

Figuur 36. Uitvoerbaarheid van het nieuwe beroepsgerichte programma, deskundigheid.

Opvallende afwijkingen per beroepsgericht profiel ten opzichte van het gemiddelde

Docenten MaT geven minder vaak aan dat ze zichzelf als voldoende toegerust beschouwen voor het geven van het nieuwe beroepsgerichte programma (43% tegen 83% van alle profielen).

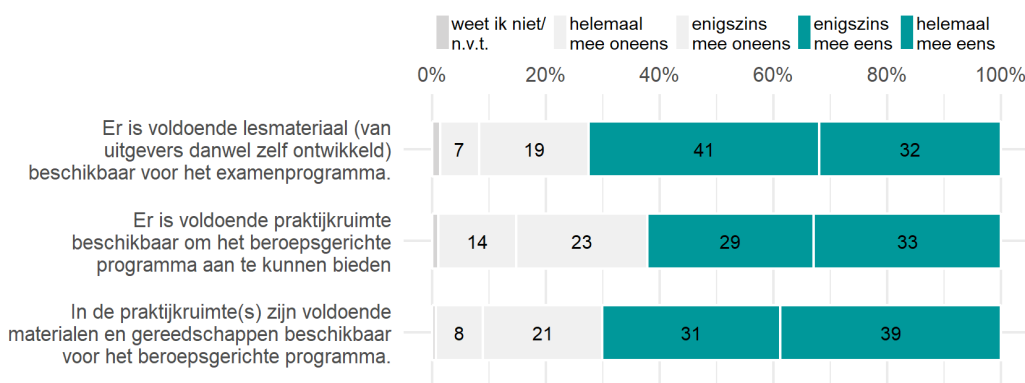
Docenten Groen zijn het minder vaak eens met de stelling dat ze voldoende gelegenheid krijgen voor nascholing met betrekking tot het nieuwe beroepsgerichte programma (56% tegen 79% van alle profielen).

Alle docenten BWI geven aan dat de beschikbare bijscholingsmogelijkheden met betrekking tot de invoering van het nieuwe beroepsgerichte programma voldoende aansluiten op hun behoefte. Docenten MaT zijn het ook vaker en docenten Groen zijn het minder vaak eens met de stelling dan gemiddeld (100%, 86% en 31% tegen 73% van alle profielen).

Uitvoerbaarheid: materialen en ruimte(s)

In Figuur 37 is te zien dat bijna driekwart van de docenten het eens is met de stelling dat er voldoende lesmateriaal beschikbaar is. 62% is het eens met de stelling dat er voldoende praktijkruimte beschikbaar is om het beroepsgerichte programma aan te kunnen bieden. Volgens 70% van de docenten geldt dit ook voor de beschikbaarheid van materialen en gereedschappen. Er zijn geen opvallende verschillen met voorgaande jaren.

Uitvoerbaarheid - materialen en ruimte

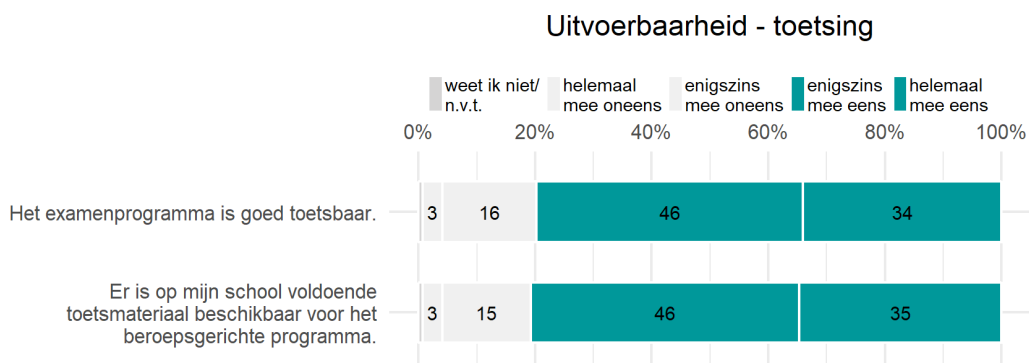
Figuur 37. Uitvoerbaarheid van het nieuwe beroepsgerichte programma, materialen en ruimte(s).

Opvallende afwijkingen per beroepsgericht profiel ten opzichte van het gemiddelde

Met de stelling dat er voldoende lesmateriaal beschikbaar is voor het examenprogramma, zijn docenten MaT en MVI het minder vaak eens (29% en 44% tegen 73% van alle profielen). Docenten HBR zijn het vaker eens met de stelling dat er voldoende praktijkruimte beschikbaar is om het beroepsgerichte programma aan te kunnen bieden; docenten MaT en MT zijn het hier minder vaak mee eens (89%, 28% en 37% tegen 62% van alle profielen). Docenten MaT en MT zijn het minder vaak eens met de stelling dat er in de praktijkruimte(s) voldoende materialen en gereedschappen beschikbaar zijn voor het geven van het beroepsgerichte programma (28% en 47% tegen 70% van alle profielen).

Uitvoerbaarheid: toetsing

Over het geheel genomen lijkt de toetsing van het beroepsgerichte programma uitvoerbaar. 80% van de docenten vindt het examenprogramma goed toetsbaar. Zie Figuur 38. Het aandeel docenten dat tevreden is met de beschikbaarheid van toetsmateriaal op school, is dit jaar weer toegenomen naar 81% (vorige metingen: 64% en 69%).

Figuur 38. Uitvoerbaarheid van het nieuwe beroepsgerichte programma, toetsing (vraag 40). Voor de percentages uitgesplitst per profiel, zie tabellen 1.19 en 1.20 in de bijlage.

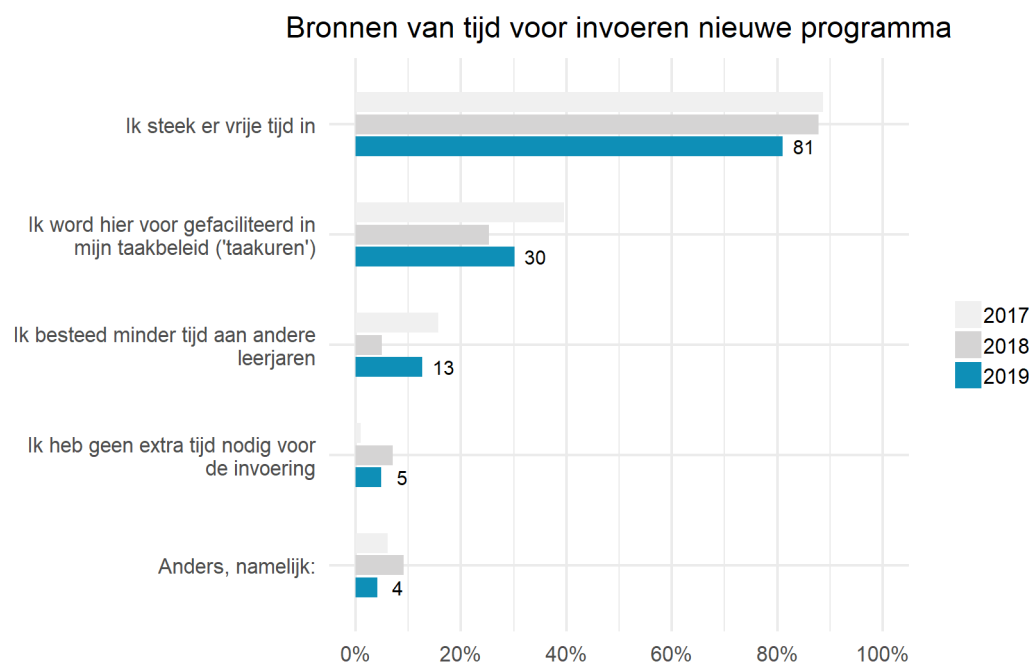
Opvallende afwijkingen per beroepsgericht profiel ten opzichte van het gemiddelde

Docenten MaT vinden minder vaak dat er op hun school voldoende toetsmateriaal beschikbaar is voor het beroepsgerichte programma (57% tegen 81% van alle profielen).

4.3.5 Tijd voor de invoering

De docenten hebben vaak extra tijd nodig om een nieuw programma in te voeren: waar zij deze tijd vandaan halen wordt getoond in Figuur 39: ze konden hierbij meerdere antwoorden selecteren.

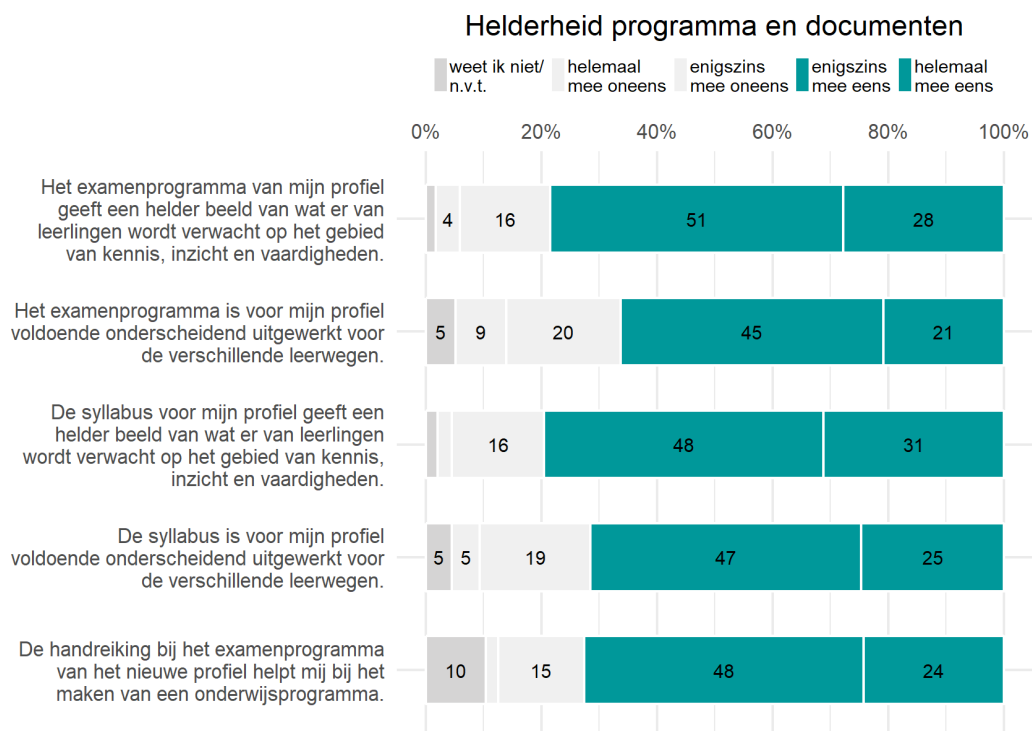
Bijna alle docenten hebben extra tijd nodig – slechts 5% geeft aan dat zij dat niet nodig hebben. Het grootste deel van de docenten (81%) steekt vrije tijd in het invoeren van het nieuwe programma. 30% van de docenten wordt gefaciliteerd voor het invoeren van het programma en 13% besteedt minder tijd aan andere leerjaren. Er zijn geen duidelijke verschillen met de vorige meting. Onder andere, namelijk (4%) wordt genoemd: *er is geen tijd gefaciliteerd dus het bijstellen gaat langzaam (n = 2), gedeeltelijk gefaciliteerd (n = 2), toa ingehuurd, gebruik van deskundigheidsuren.*

Figuur 39. Bronnen van tijd voor de invoering van het nieuwe beroepsgerichte programma.

4.3.6 Helderheid van het nieuwe beroepsgerichte programma

In Figuur 40 staan de resultaten op de stellingen over de helderheid van het programma en de bijbehorende documenten. De resultaten zijn vergelijkbaar met voorgaande jaren. De meeste docenten (79%) vinden het programma helder in de verwachtingen voor de leerlingen op het gebied van kennis, inzicht en vaardigheden. Ongeveer twee derde van de docenten vindt het examenprogramma voor hun profiel voldoende onderscheidend uitgewerkt voor de verschillende leerwegen. De meeste docenten vinden de syllabus helder over wat er verwacht wordt van leerlingen (79%) en vinden de syllabus voldoende onderscheidend uitgewerkt (72%). De handreiking bij het profiel vinden de meeste docenten (72%) behulpzaam.

Figuur 40. Helderheid van het nieuwe beroepsgerichte programma.

Opvallende afwijkingen per beroepsgericht profiel ten opzichte van het gemiddelde

Alle docenten EO vinden dat het examenprogramma van hun profiel een helder beeld geeft wat er van leerlingen wordt verwacht op het gebied van kennis, inzicht en vaardigheden. Docenten Groen en MaT ervaren dit juist minder vaak dan gemiddeld (100%, 48% en 58% tegen 79% van alle profielen).

Met de stelling dat het examenprogramma voor hun profiel voldoende onderscheidend uitgewerkt is voor de verschillende leerwegen, zijn docenten MaT het minder vaak eens (43% tegen 66% van alle profielen).

Alle docenten BWI vinden dat de syllabus een helder beeld geeft van wat er van leerlingen wordt verwacht op het gebied van kennis, inzicht en vaardigheden. Docenten Groen en MaT geven dit minder vaak aan (100%, 58% en 58% tegen 79% van alle profielen).

Met de stelling dat de syllabus voor hun profiel voldoende onderscheidend uitgewerkt is voor de verschillende leerwegen, zijn docenten MaT het minder vaak eens (43% tegen 72% van alle profielen). Dit geldt ook voor de stelling dat de handreiking van het examenprogramma hen helpt bij het maken van een onderwijsprogramma (43% eens tegen 72% van alle profielen).

4.3.7 Relevantie van het nieuwe beroepsgerichte programma

In Figuur 41 staan stellingen over relevantie, met betrekking tot de inhoud van het examenprogramma.

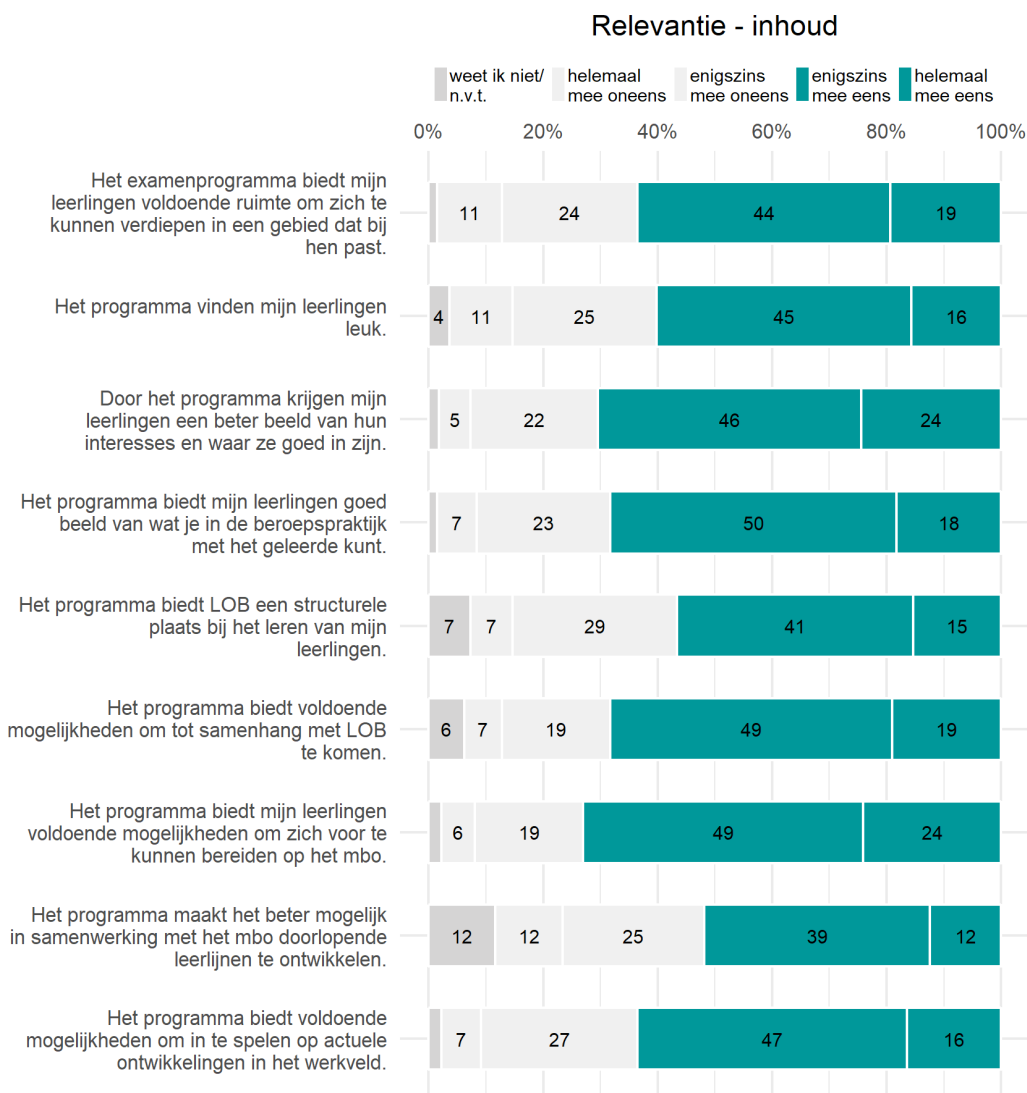
Ruim 60% van de docenten is het eens dat het programma aan de leerlingen voldoende ruimte biedt om te kunnen verdiepen in een gebied dat bij ze past; een ongeveer even groot deel denkt dat hun leerlingen het nieuwe beroepsgerichte programma leuk vinden.

Ongeveer 70% van de docenten vindt dat de leerlingen een beter beeld krijgen van hun interesses en waar ze goed in zijn – en dat het de leerlingen een goed beeld geeft van wat ze met het geleerde in de beroepspraktijk kunnen. Dat LOB een structurele plaats geboden is in het programma, is slechts een minimale meerderheid van de docenten (56%) het eens. Dat in het programma voldoende mogelijkheden zijn om tot samenhang met LOB te komen, vindt 68% van de docenten.

Driekwart van de docenten (73%) vindt dat het programma voldoende mogelijkheden biedt aan de leerlingen om zich voor te bereiden op het mbo. Slechts de helft van de docenten (51%) is het eens dat het programma het beter mogelijk maakt om met het mbo doorlopende leerlijnen te ontwikkelen, 37% is het oneens.

Een kleine meerderheid van de docenten (63%) vindt dat er voldoende mogelijkheden zijn in het nieuwe beroepsgerichte programma om in te spelen op actuele ontwikkelingen.

In vergelijking met voorgaande jaren zijn er geen opvallende verschillen.

Figuur 41. Relevantie van het nieuwe beroepsgerichte programma (n=274). De vraaglabels zijn ingekort van 'Het beroepsgerichte programma' naar 'Het programma'.

Opvallende afwijkingen per beroepsgericht profiel ten opzichte van het gemiddelde

Docenten MVI geven vaker aan dat hun leerlingen het nieuwe beroepsgerichte programma leuk vinden. Docenten Groen en MaT vinden vaker van niet (88%, 27% en 43% tegen 63% van alle profielen).

Met de stelling dat hun leerlingen door het nieuwe beroepsgerichte programma een beter beeld krijgen van hun interesses en waar ze goed in zijn, zijn docenten Groen en MaT het minder vaak eens (48% en 45% tegen 70% van alle profielen).

Docenten BWI zijn het vaker eens met de stelling dat het nieuwe beroepsgerichte programma hun leerlingen een goed beeld geeft van wat je in de beroepspraktijk met het geleerde kunt.

Docenten Groen en MaT vinden vaker van niet (89%, 36% en 43% tegen 68% van alle profielen).

Docenten Groen en MVI vinden minder vaak dat het nieuwe beroepsgerichte programma een structurele plaats biedt voor LOB bij het leren van hun leerlingen (33% en 43% tegen 68% van alle profielen).

Met de stelling dat het nieuwe beroepsgerichte programma voldoende mogelijkheden biedt om tot samenhang met LOB te komen, zijn docenten Groen vaker oneens (48% tegen 68% van alle profielen). Ook vinden ze minder vaak dat het nieuwe beroepsgerichte programma hun leerlingen voldoende mogelijkheden biedt om zich voor te kunnen bereiden op het mbo (39% tegen 73% van alle profielen).

Docenten BWI vinden vaker dat het nieuwe beroepsgerichte programma het beter mogelijk maakt om in samenwerking met het mbo doorlopende leerlijnen te ontwikkelen. Minder docenten MaT zijn het hier mee eens (73% en 14% tegen 51% van alle profielen).

Met de stelling dat het nieuwe beroepsgerichte programma voldoende mogelijkheden biedt om in te spelen op actuele ontwikkelingen in het werkveld, zijn docenten BWI het vaker en docenten Groen, MaT en MT het juist minder vaak eens (83%, 33%, 29% en 43% tegen 63% van alle profielen).

4.3.8 Sterke en zwakke punten van de beroepsgerichte examenprogramma's

In het vragenlijstonderzoek is docenten gevraagd twee sterke en twee zwakke punten van het beroepsgerichte examenprogramma te noemen van hun profiel.

De volgende sterke punten zijn minstens vijf keer genoemd en staan op volgorde van frequentie. De punten zijn aangevuld met een aantal karakteriserende citaten van de gegeven antwoorden.

- Brede oriëntatie van de leerlingen (n = 69): *breed oriënterend, de breedte van het beroepsgerichte profiel is goed te zien en ervaren, het geeft de gehele lijn weer van productie tot eindproduct, leerlingen kunnen na kennismaking met een breed aanbod een beter keuze maken voor wat bij hun past, door de keuzemodules in leerjaar 4 en de profieldelen in leerjaar 3 is er uitgestelde keuze, kijken op andere afdelingen, een mooie brede mix van aantrekkelijke modules, keuzedelen kunnen het profiel verreiken.*
- Meer keuzevrijheid, ruime keuzemogelijkheden voor de leerlingen (n = 63): *brede keuzemogelijkheden, de leerlingen kunnen meer kiezen naar interesse, leerlingen kunnen een deel van hun examenprogramma zelf samenstellen, de mogelijkheid tot kiezen en zich daardoor specialiseren, leerlingen zijn in de bovenbouw niet meer geboden aan twee jaar verzorging of uiterlijke verzorging, leerlingen mogen keuzevakken kiezen over profielen heen waardoor dit beter aansluit op hun interesses en ontwikkeling.*
- Flexibiliteit van het programma (n = 40): *de mogelijkheid voor profieloverstijgende keuzevakken, maatwerk beter mogelijk, meer differentiatie binnen de lespraktijk, meer vrijheid in het hoe, mogelijkheid tot smal en breed uitstromen, keuzevakken koppelen aan de regio, veel mogelijkheid tot eigen input docent, keuzevrijheid voor scholen wat betreft afnamen schoolexamens, een overstapper van profiel in een lopend schooljaar kan keuzedelen meenemen, door het kiezen van de keuzevakken kunnen we zelf inhoud geven.*
- Duidelijke indeling/overzichtelijke afbakening (n = 37): *duidelijke afbakening van onderwerpen, duidelijke modulen die goed aansluiten in de praktijk, helder programma qua eindtermen, duidelijke lijnen in het programma, informatie is altijd goed terug te vinden, overzichtelijker, goed afgebakend, betere structuur en de keuzevakken zijn een uitkomst.*
- Variatie/uitbreiding van het programma (n = 33): *afwisselend waardoor leerlingen het leuker vinden, veel variatie in onderwerpen, de keuzedelen zijn behoorlijk aantrekkelijk, veelzijdig.*

- Meer (mogelijkheid voor) praktijkgericht programma (n = 31): *meer praktijk buiten de school kunnen doen, geeft de mogelijkheid om mooie praktijkopdrachten toe te passen, sterk praktijkgericht, meer praktische zaken passeren de revue, mogelijkheden om te werken buiten de lokalen, makkelijk te koppelen aan buitenschools leren.*
- Geïntegreerde LOB en verbetering van keuze-inzicht en uitstroommogelijkheden (n=23): *meer nadruk op LOB, de leerling weet meer van beroepen die er zijn, er zijn goede mogelijkheden om leerlingen meer praktijkgericht LOB aan te bieden waarbij de ervaring uitgangspunt wordt, de leerling weet vrijwel zeker wat hij wil als hij van het vmbo naar het mbo gaat, de leerling kiest beter bij het ROC, het geeft leerlingen een goed beeld van de toekomst.*
- Uitdaging, eigenaarschap en interessant voor de leerling (n = 23): *zeker met de keuzevakken worden de leerlingen meer uitgedaagd, veel ruimte voor creatieve leerlingen, het programma is betekenisvol, aansprekende vakinhoud, sluit aan bij de belevingswereld van leerlingen, leerlingen eigenaar laten zijn, motiverend, leuke onderwerpen, leerlingen verantwoordelijkheid geven, uitdagende werkstukken en vaardigheden.*
- Aandacht voor brede vaardigheden en persoonsontwikkeling (n = 23): *meer aansluiting bij de 21^e-eeuwse vaardigheden, leerlingen leren meer samenwerken, persoonlijke ontwikkeling van leerlingen, aansluiting op de algemene vaardigheden op het mbo, leerlingen leren Word en Excel, er worden vaardigheden geleerd die altijd en overal toegepast kunnen worden, leerlingen kunnen ervaren waar hun sterke punten liggen.*
- Actuele inhoud van het programma (n = 18): *nieuwe ontwikkelingen komen aan bod, actueler dan voorheen, het komt allemaal meer in de buurt van deze tijdgeest, nieuwe technieken zijn makkelijk te verwerken in het schoolexamen, modern en toekomstgericht.*
- Aansluiting met het vervolgonderwijs (n = 14): *betere aansluiting met mbo, goed beroepsgericht, meer doelgericht naar het werkveld toewerken, vakkennis verder geven aan leerlingen bij keuzevak, duidelijke lijn richting mbo, de opdrachten sluiten aan bij wat leerlingen zouden moeten kunnen.*

Ook noemen de geraadpleegde docenten uiteenlopende zwakke punten. De volgende zwakke punten zijn minstens vijf keer genoemd en staan op volgorde van frequentie. De punten zijn aangevuld met een aantal karakteriserende citaten uit de gegeven antwoorden.

- Te weinig diepgang/te breed (n = 122): *alles wordt aangestipt maar er zit geen diepgang in, de leerling die weet wat hij wil worden wordt te veel door andere zaken afgeleid, verflakking van het vakgerichte, de zwakkere leerling krijgt te veel leerstof wat hij niet aan kan en is meer gebaat bij een smal programma, door de breedte gaat een stuk diepgang verloren, het echte vakmanschap wordt niet aangeleerd want het blijft erg algemeen, het kerndeel lijkt iets uitgekleed t.o.v. het oude programma, leerlingen zijn verplicht examen te doen in profieldelen die totaal hun interesse niet hebben, onduidelijk voor leerlingen aan welk onderdeel ze werken, te weinig diepgang, teveel keuze voor leerlingen, verarming van het vmbo-diploma, smalle opleiding of specialisatie niet meer mogelijk.*
- Te theoretisch/abstract (n = 52): *het blijft veel theorie, het programma staat ver af van de beleving van leerlingen, voor de profieldelen is erg veel theoretische kennis nodig waardoor het leren door doen in de verdrukking komt, leerlingen krijgen veel minder praktijk, voor economie en ondernemen nog te weinig praktijkoefening, weinig gelegenheid tot demonstratie of diepgang, af en toe wat te abstract voor leerlingen.*
- Gebrek aan expertise, tijd, geld en middelen (n = 49): *te weinig expertise bij collega's, faciliteiten zijn bepalend, te veel verschillende diepgaande kennis nodig om leerlingen goed voor te kunnen bereiden op het examen, te kleine keukens voor wat er moet worden aangeboden, vakken worden niet door experts gegeven maar door mensen die*

met een minor bevoegd zijn voor het hele profiel, sterke afhankelijkheid van ICT-middelen en infrastructuur, onze school heeft te weinig uren DP ingeroosterd, de docent moet veel kunnen aanbieden door de ruime keuze, benodigde faciliteiten zijn duur en erg specifiek, beperkte ruimte, het vraagt veel van de docenten.

- *Het programma is overladen of te zwaar op bepaalde onderdelen (n = 44): erg vol programma, profielmodule 3 van DP wordt als erg technisch ervaren en het gaat veel verder dan oriëntatie op, te veel examenstof, te weinig tijd om alle modules goed te doorlopen, veel overvolle programma's, je kan weinig zinnigs met LOB doen in het beroepsvak als je je leerlingen goed wilt voorbereiden op het examen i.v.m. de beschikbare tijd, motorconditie testen en verlichting & comfort gaan te diep in de techniek.*
- *Ontevreden met de toetsing of het examen (n = 25): het toetsen van de vaardigheden is erg moeilijk, enorm intensief en complex centraal examen waardoor leerling de draad echt kwijtraken, het CSPE voegt eigenlijk niets toe want de opdracht is erg eenvoudig maar het kost veel leestijd om te organiseren, onnodig dure examens zonder bruikbare eindproducten, te weinig richtlijnen bij normering, ik ben tegen examens, het CSPE is moeilijk voor te bereiden in de les omdat de vraagstelling en vorm zo anders is dan in de methodes.*
- *Niet geschikt voor bepaalde leerlingen (n = 24): te weinig onderdelen die meisjes interessant vinden, te veel drempels voor de LWOO-leerlingen, voor de zwakke leerling is het brede profiel vaak te moeilijk, voor creatief ingestelde leerlingen te veel bouwgerichte onderdelen, vooral voor de basisleerlingen is de complexiteit van opdrachten zwaarder geworden, PIE is te moeilijk voor basisleerlingen door elektrotechniek.*
- *Ontevredenheid met de syllabi (n = 23): er worden te veel wijzigingen in het examenprogramma aangebracht, omdat het zo vaag omschreven is in de syllabus is het onmogelijk alles te oefenen met de leerling, veel overlap in moduul- en keuzevakken, de syllabus en methode sluiten moeilijk aan op het CSPE, de omschrijving van de eindtermen is voor leerlingen vaak onleesbaar.*
- *Problemen met organiseerbaarheid (n = 22): lastig te organiseren, door het aantal leerlingen ben je beperkt in de mogelijkheden, organisatie van het examen is erg complex, PTA's moeten goed op elkaar zijn afgestemd als leerlingen keuzedelen willen doen buiten hun profiel, keuzevakken leveren chaos op door te veel keuze of het blijkt facilitair niet mogelijk om uit te voeren met bijvoorbeeld andere sectoren.*
- *Ontevreden met combinatie of keuze voor bepaalde onderdelen (n = 22): de verdeling van de onderwerpen van de profielvakken is niet logisch, het profieldeel ICT past niet bij MVI, metaal en elektro liggen veel te ver uit elkaar zodat de klas in twee groepen uiteenvalt, bouw en meubel zijn twee heel verschillende richtingen, leerlingen hebben weinig waardering voor de module mens en omgeving, het combineren van transport en logistiek met voertuigen werkt echt niet.*
- *Gebrek aan kwalitatief goed lesmateriaal (n = 16): geen goede lesmethode beschikbaar, te veel theorie en te weinig praktijk wanneer ik de methode hanteer, de kwaliteit van het aanbod van uitgevers is ver onder de maat, de theorie is alleen digitaal, de boeken lijken voor leerlingen allemaal hetzelfde waardoor ze motivatie verliezen.*
- *Verminderde samenwerking of aansluiting met het vervolg (n = 11): de inhoud van verschillende profielen is niet goed herkenbaar door algemene naamgeving, het is lastiger een doorlopende leerlijn te realiseren in samenwerking met het mbo vanwege de wildgroei aan keuzevakken waardoor er geen gelijke basiskennis is bij instroom, voor basisleerlingen zijn er nog te weinig leuke doorstroommogelijkheden.*
- *Zorgen over toekomstbestendigheid (n = 8): de vernieuwing die eraan komt is nog niet verwerkt, de toekomstbestendigheid van ICT staat continu onder druk, veel tijd aan*

opdrachten die nog weinig worden gedaan in de werkplaats, PIE mist binnen de profieldelen nieuwe technologie en actuele onderwerpen zoals klimaattechnologie, energietransitie, koudetechniek en lasersnijden, zorg om plaats in de nieuwe leerweg.

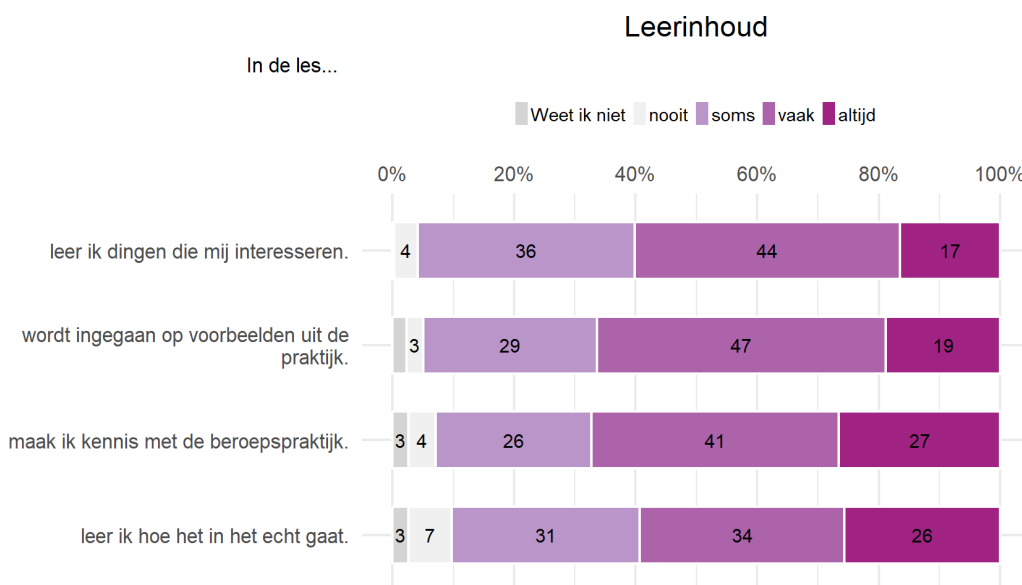
5. Resultaten leerlingvragenlijst

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de leerlingvragenlijst over de nieuwe beroepsgerichte examenprogramma's uiteengezet (schooljaar 2017-2018, leerjaar 4).

5.1 De onderwijspraktijk

5.1.1 Leerinhoud

In Figuur 42 is te zien dat ongeveer twee derde van de leerlingen vaak of altijd in de les dingen leert die ze interessant vinden en dat er wordt ingegaan op voorbeelden uit de praktijk. Ook geeft ongeveer twee derde van de leerlingen aan vaak of altijd kennis te maken met de beroepspraktijk en te leren hoe het in het echt gaat. Voor ongeveer 30% van de leerlingen gebeurt dit soms en rond de 5% van de leerlingen geeft aan dat dit nooit gebeurt. In vergelijking met de vorige meting, geven leerlingen minder vaak aan dat ze vaak of altijd leren hoe het in het echt gaat (60% tegen 70% vorige meting).

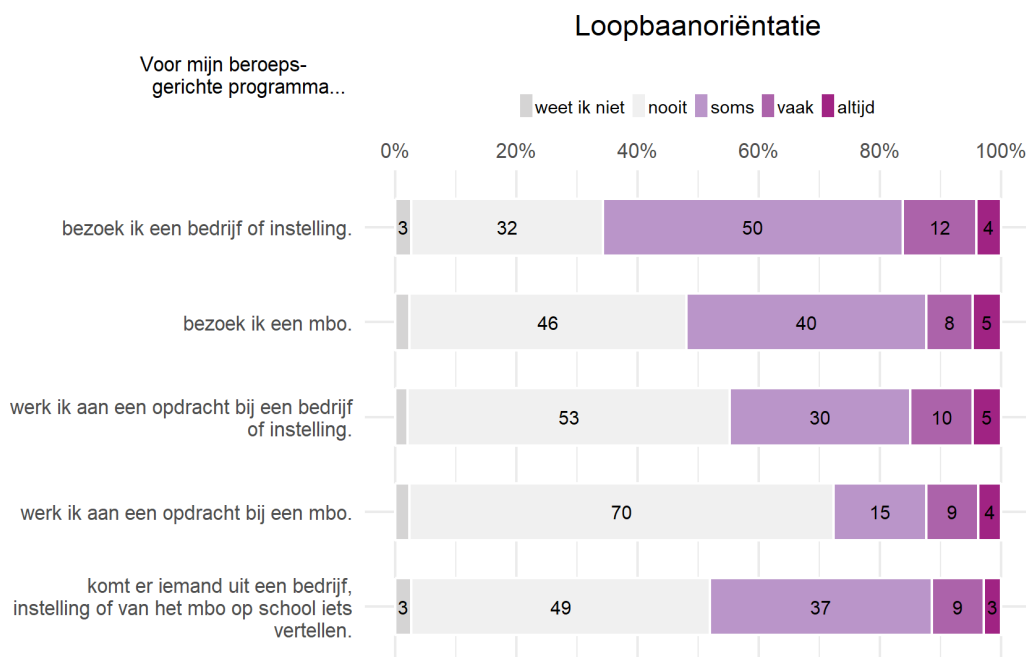

Figuur 42. Leerinhoud.

5.1.2 Loopbaanoriëntatie en –begeleiding (LOB)

Figuur 43 toont hoe leerlingen antwoorden op de stellingen over loopbaanoriëntatie. Rond de 15% van de leerlingen zegt voor hun beroepsgerichte programma vaak of altijd een bedrijf, instelling of mbo te bezoeken, er te werken aan een opdracht, of bezoek te krijgen van een extern iemand op school. De helft van de leerlingen zegt soms een bedrijf of instelling te bezoeken, maar ongeveer de helft van de leerlingen zegt nooit een mbo te bezoeken, aan een opdracht te werken bij een bedrijf of instelling, of een extern iemand te hebben die op school iets komt vertellen. Daarnaast werkt 70% van de leerlingen voor hun beroepsgerichte programma nooit aan een opdracht bij een mbo.

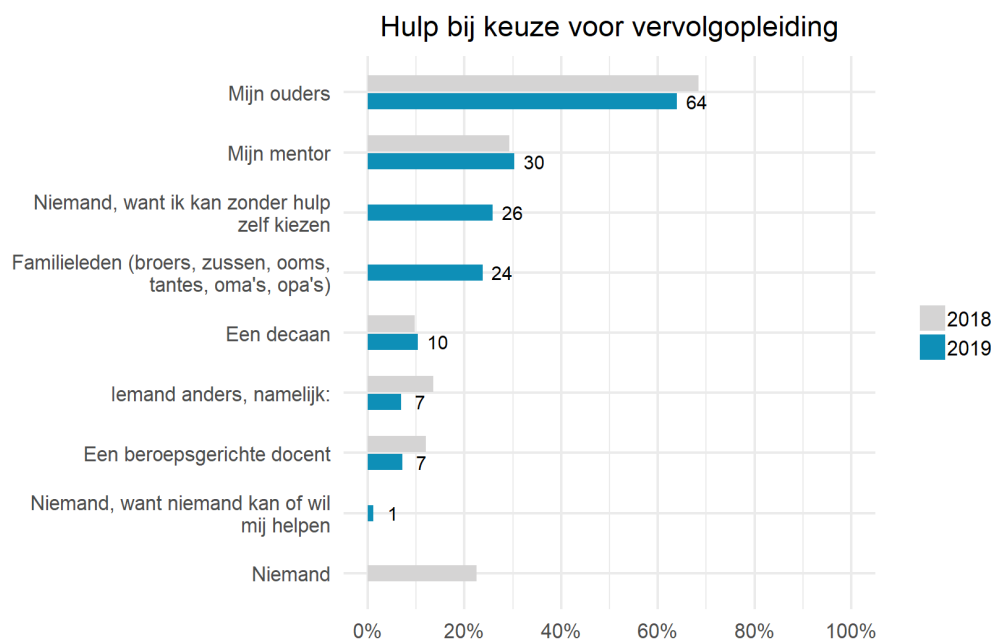
De resultaten komen grotendeels overeen met de vorige meting. Wel geven leerlingen aan iets vaker bij het mbo aan een opdracht te werken (29% tegen 18% van de vorige meting).

Figuur 43. Loopbaanoriëntatie

Keuze vervolg

In Figuur 44 staat wie de leerlingen helpt bij het maken van een keuze voor het vervolg. De meeste leerlingen (64%) geven aan dat hun ouders hen helpen bij het kiezen van een vervolgopleiding. Ongeveer even grote aandelen leerlingen zeggen dat hun mentor geholpen heeft (30%), dat ze geen hulp nodig hadden (26%) en dat familieleden geholpen hebben (24%). Een tiende krijgt hulp van de decaan. Dit is vergelijkbaar met vorig jaar. De antwoordmogelijkheid 'niemand' in de vorige meting is in de huidige meting opgesplitst in twee mogelijkheden: niemand hoefde mij te helpen, of niemand kon/wilde mij helpen – het is duidelijk dat de meeste leerlingen tot de eerste categorie behoren. Bij 'anders' worden genoemd: *ikzelf* ($n = 9$), *vrienden* ($n = 5$), *de mensen van mijn stage*, *de kennis van mijn vader*, *niemand want ik weet het nog niet*.

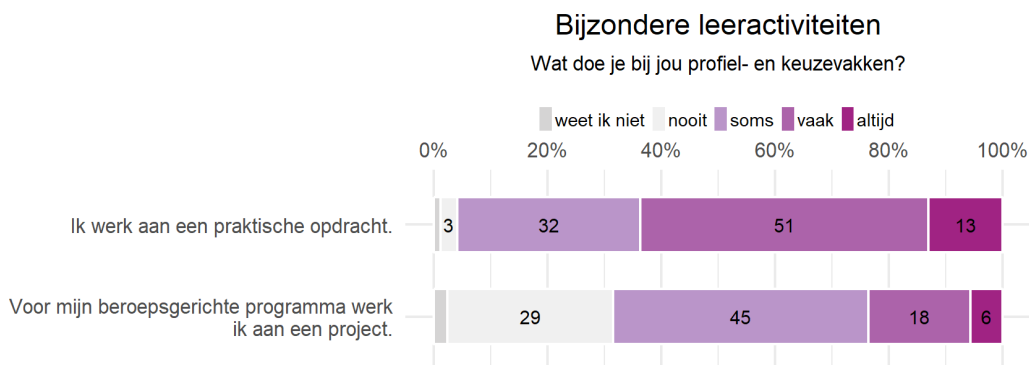

Figuur 44. Wie helpt je bij het kiezen van een vervolgopleiding? Noot het verschil in vraagstelling voor antwoordoptie 'niemand'.

5.1.3 Bijzondere leeractiviteiten

In Figuur 45 toont de leeractiviteiten die de leerlingen doen bij de profiel- en keuzevakken. Bijna twee derde van de leerlingen geeft aan vaak of altijd aan een praktische opdracht te werken voor hun beroepsgerichte programma. Bijna een derde doet dat soms.

Bijna een kwart van de leerlingen werkt aan een project, 45% doet dit soms. 29% van de leerlingen zegt dit nooit te doen. Dit is vergelijkbaar met de vorige meting.

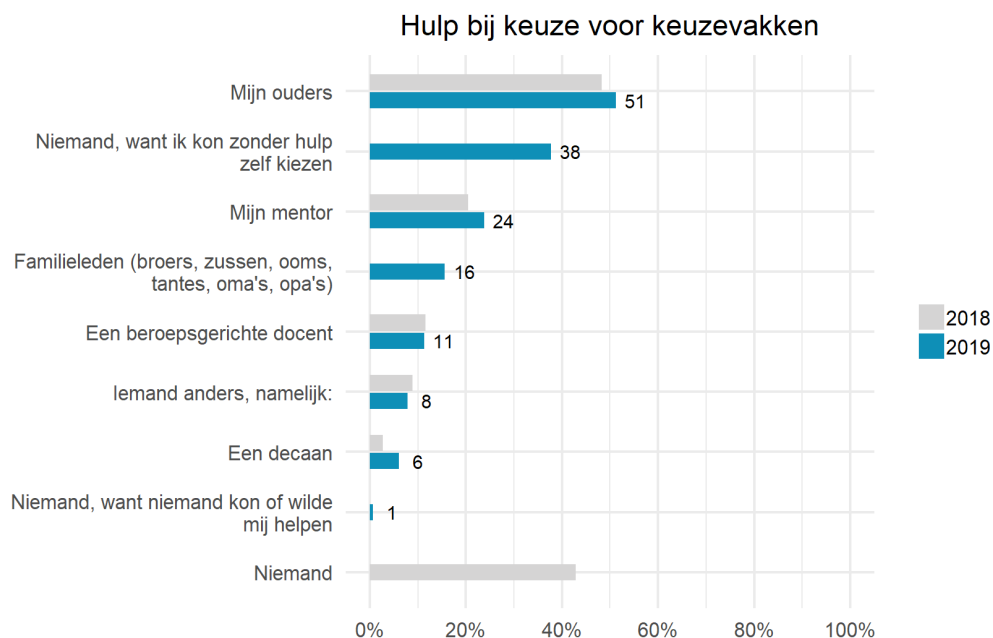
Figuur 45. Bijzondere leeractiviteiten.

5.1.4 Beroepsgerichte keuzevakken

Niet alle leerlingen kunnen zelf hun keuzevakken kiezen. Van de leerlingen gaf 83% aan dat zij beroepsgerichte keuzevakken mochten kiezen, en 14% gaf aan van niet.

In een vervolgvraag werd de leerlingen die mochten kiezen gevraagd op wat voor manieren zij (n= 282) ondersteund zijn bij die keuze (zie Figuur 46). De helft van de leerlingen geeft aan geholpen te zijn door hun ouders in het kiezen van de beroepsgerichte keuzevakken en 16% is geholpen door andere familieleden. Zoals eerder beschreven is de antwoordmogelijkheid 'niemand' uitgesplitst. 38% geeft aan niemand nodig gehad te hebben omdat ze zelf konden kiezen. Een kleiner gedeelte van de leerlingen werd geholpen door hun mentor (24%), beroepsgerichte docent (11%) en/of decaan (6%). Naast 1% van de leerlingen die heeft

aangegeven dat er geen hulp beschikbaar was, worden onder 'anders' genoemd: *ikzelf* ($n = 11$), *loopbaancoach* ($n = 6$), *vrienden* ($n = 3$), *mensen van mijn vervolgopleiding*. De verdeling is vergelijkbaar met vorig jaar.

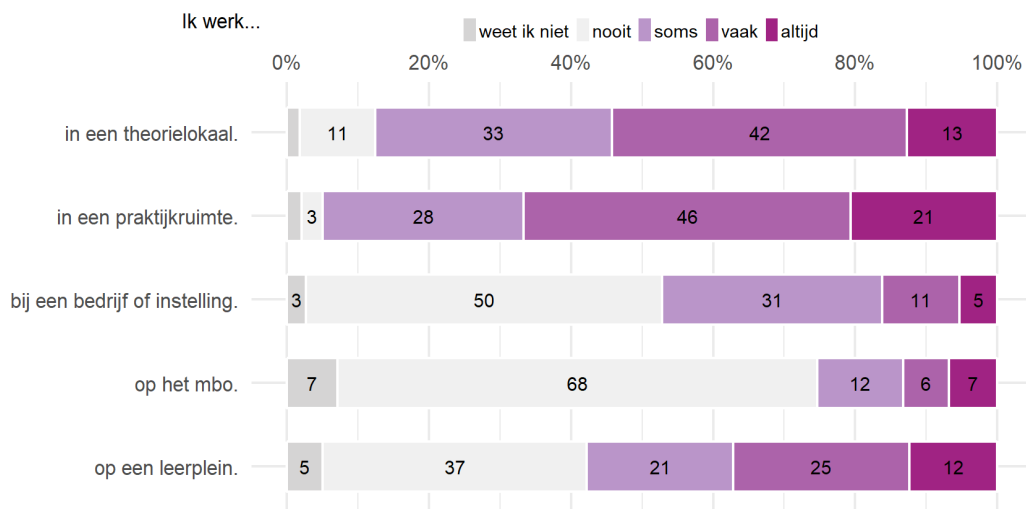
Figuur 46. Wie heeft je geholpen bij het kiezen van keuzevakken? ($n=282$).

5.1.5 Leeromgevingen

Bijna alle leerlingen geven aan soms, vaak of altijd in een praktijkruimte te werken. 55% werkt vaak of altijd in een theorielokaal voor hun beroepsgerichte vak en een derde doet dat soms. De helft van de leerlingen werkt nooit bij een bedrijf of instelling en 68% werkt nooit op het mbo. Ruim de helft van de leerlingen werkt soms of vaker op een leerplein. Zie Figuur 47.

In vergelijking met vorig jaar, geven meer studenten aan vaak of altijd in een theorielokaal te werken (55% tegen 45% in de vorige meting). Ook werken minder studenten nooit op een leerplein of op het vmbo (63% tegen 40% en 32% tegen 20%).

Leeromgevingen

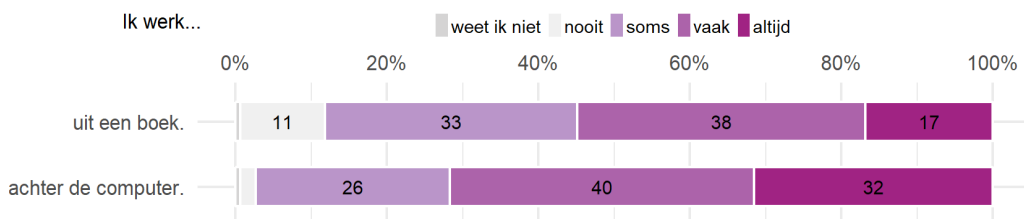

Figuur 47. Leeromgevingen.

5.1.6 Lesmateriaal en de rol van ICT

Figuur 48 toont het gebruik van lesmateriaal in de les. Praktisch alle leerlingen werken achter de computer voor hun beroepsgerichte vak (32% doet dit altijd en slechts 2% nooit). Ruim de helft van de leerlingen (55%) werkt vaak of altijd uit een boek bij hun beroepsgerichte vak. Dit is vergelijkbaar met vorig jaar.

Gebruik lesmateriaal

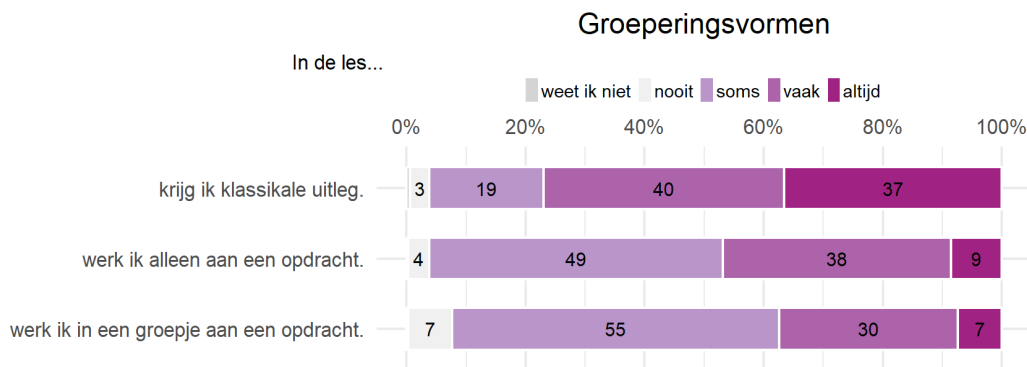

Figuur 48. Gebruik lesmateriaal en ICT.

5.1.7 Groeperingsvormen

77% van de leerlingen krijgt in de les vaak of altijd klassikale uitleg. Bijna de helft van de leerlingen werkt soms alleen aan een opdracht, een vergelijkbaar deel van de leerlingen doet dit vaak of altijd. Leerlingen zeggen bij hun beroepsgerichte vak net iets minder in een groepje aan een opdracht te werken dan alleen (Figuur 49).

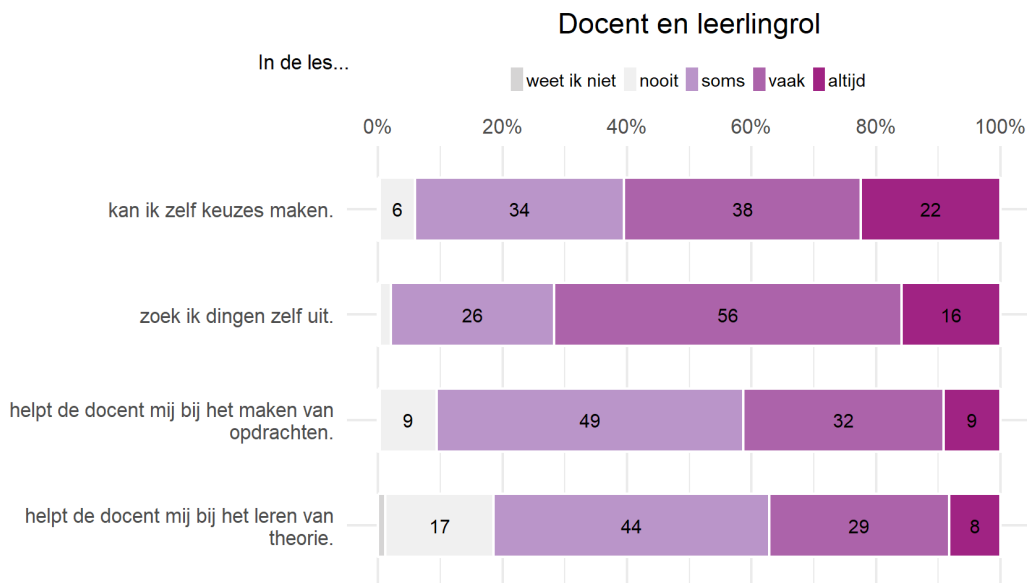
In de huidige meting werken leerlingen minder vaak in groepjes (37% vaak of altijd, tegen 58% in de vorige meting).

Figuur 49. Groeperingsvormen.

5.1.8 Docent- en leerlingrol

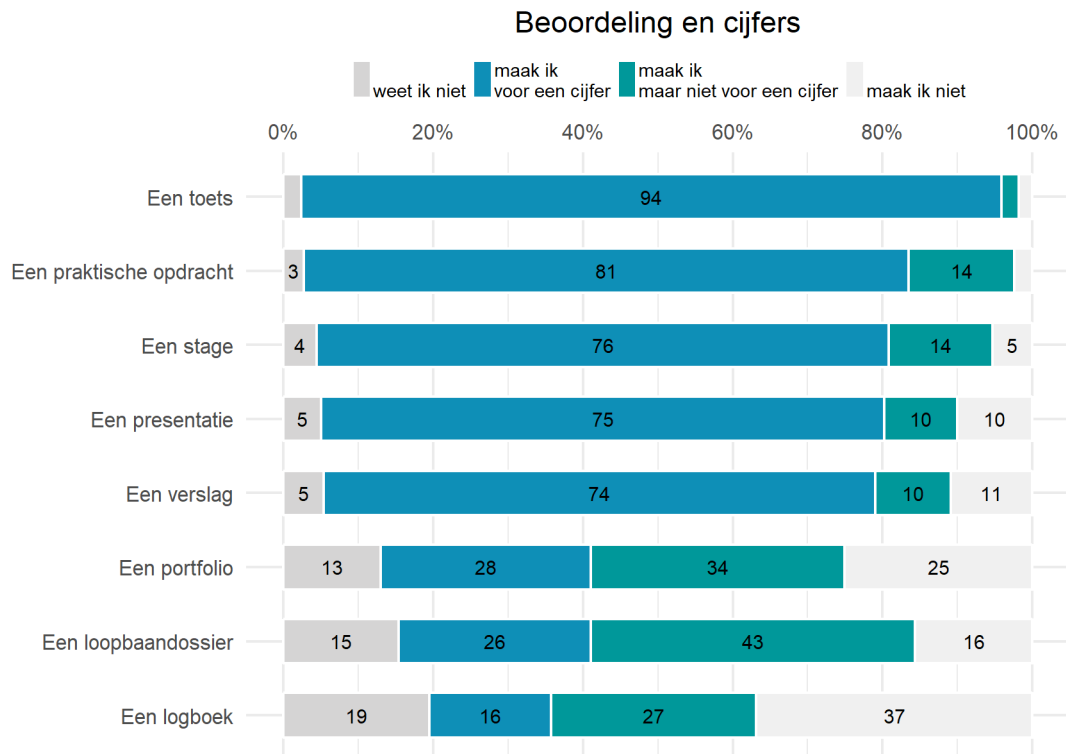
Ongeveer 70% van de leerlingen geeft aan vaak of altijd dingen zelf uit te zoeken bij hun beroepsgerichte vak. 60% van de leerlingen kan vaak of altijd zelf keuzes maken in de les. 41% en 37% van de leerlingen wordt vaak of altijd geholpen door de docent bij het maken van opdrachten en bij het leren van de theorie respectievelijk. 17% geeft aan dat de docent hen nooit helpt bij het leren van de theorie (Figuur 50). Er zijn geen opvallende verschillen met de vorige meting.

Figuur 50. Docent- en leerlingrol.

5.1.9 Toetsing

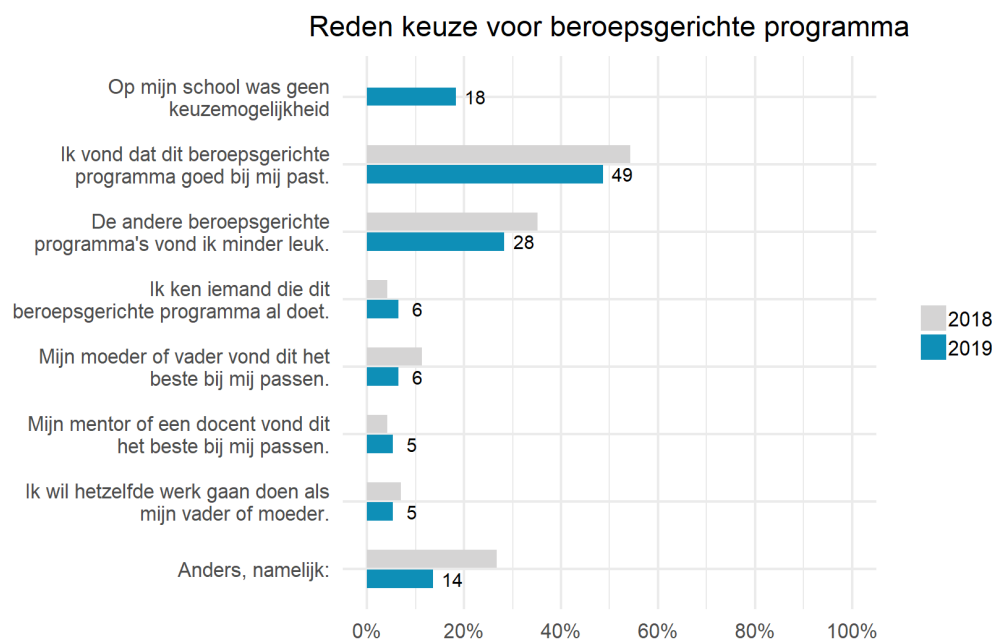
Een groot gedeelte van de leerlingen krijgt een cijfer voor hun toets (94%), praktische opdracht (81%), stage (76%), presentatie (75%) en verslag (74%). Van de leerlingen die aangeven een portfolio, loopbaandossier of logboek te maken, doet meer dan de helft dit niet voor een cijfer. Zie Figuur 51. Omdat de vraagstelling veranderd is, is er geen vergelijking met vorig jaar mogelijk.

Figuur 51. Beoordeling en cijfers.

5.1.10 Waarom kiezen leerlingen voor hun beroepsgerichte profiel?

Figuur 52 geeft aan waarom leerlingen gekozen hebben voor hun profiel. Van de leerlingen geeft 18% aan dat er geen keuzemogelijkheid was op hun school. Bijna de helft van de leerlingen geeft aan hun beroepsgerichte profiel te hebben gekozen omdat ze vonden dat het goed bij hen paste. 28% van de leerlingen geeft aan dat ze de andere profielen minder leuk vonden. Maar een klein gedeelte leerlingen geeft aan hun keuze te hebben gebaseerd op meningen of voorbeelden van anderen. Dit is vergelijkbaar met vorig jaar. Bij 'anders' wordt genoemd: *het profiel paste bij plannen voor de toekomst (n = 18), het leek me leuk (n = 6), de gewenste optie was niet mogelijk (n = 5), de andere opties waren minder leuk (n = 4), het leek het makkelijkst/het beste vol te houden (n = 3), voor het eten (n = 2), er was ICT (n = 2), geen idee (n = 2), ik wou het sinds klein af aan, omdat mijn oma kok is en mijn oom een eigen restaurant heeft, ik wilde kijken of dit programma bij mij paste.*

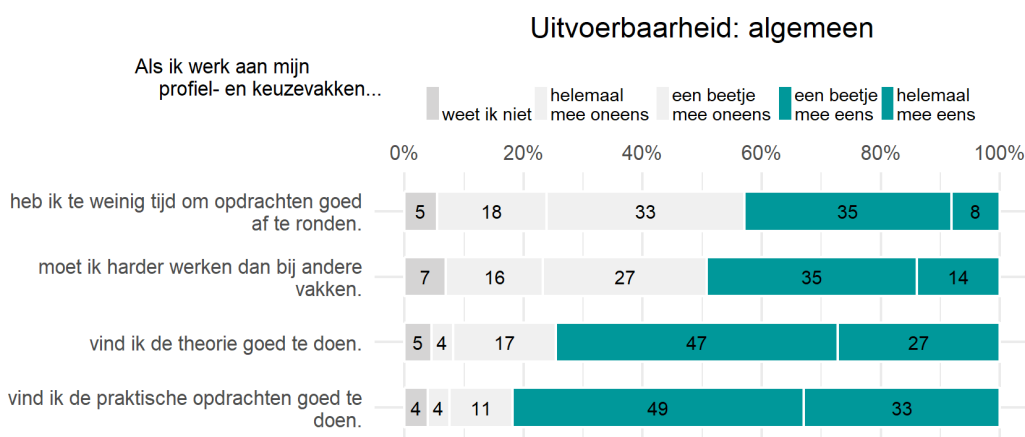

Figuur 52. Redenen waarom leerlingen voor hun beroepsgerichte profiel hebben gekozen.

5.2 Uitvoerbaarheid, haalbaarheid en toetsbaarheid

5.2.1 Uitvoerbaarheid: algemeen

Iets minder dan de helft van de leerlingen vindt dat er bij het werken aan de profiel- en keuzevakken te weinig tijd is om de opdrachten goed af te ronden (zie Figuur 53). Ongeveer de helft van de leerlingen vindt dat ze bij de beroepsgerichte vakken harder moeten werken dan bij andere vakken. Ongeveer driekwart van de leerlingen vindt de theorie goed te doen en meer dan vier vijfde vindt de praktische opdrachten goed te doen. Dit is vergelijkbaar met de vorige meting.

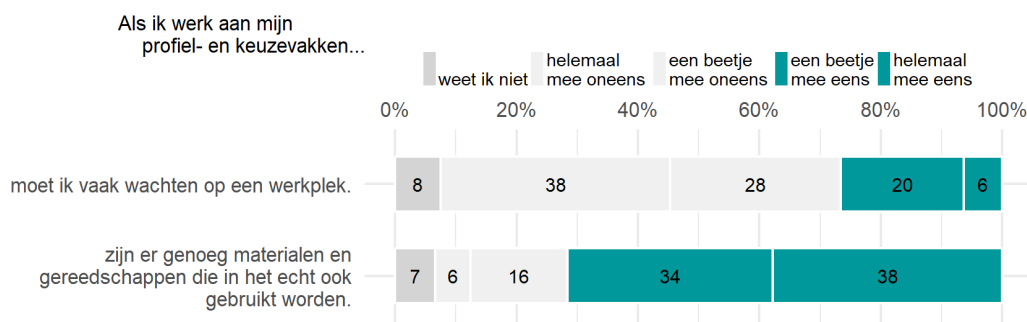

Figuur 53. Stellingen over uitvoerbaarheid: algemeen.

5.2.2 Uitvoerbaarheid: faciliteiten

Een kwart van de leerlingen geeft aan soms of vaak te moeten wachten op een werkplek. Bijna driekwart van de leerlingen vindt dat er, als ze werken aan hun beroepsgerichte vak, genoeg materialen en gereedschappen zijn die ook echt gebruikt worden (zie Figuur 54). Vergeleken met vorig jaar zijn er wat minder leerlingen die aangeven dat er bij hun beroepsgerichte vakken genoeg materialen en gereedschappen aanwezig zijn die ook echt worden gebruikt (72% tegen 85% vorige meting).

Uitvoerbaarheid: faciliteiten

Figuur 54. Uitvoerbaarheid, faciliteiten.

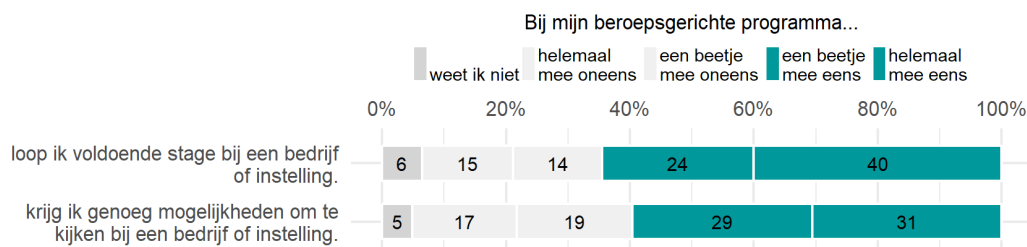
5.2.3 Uitvoerbaarheid: LOB en keuzemogelijkheid

Bijna twee derde van de leerlingen geeft aan voldoende stage te lopen bij een bedrijf of instelling. 60% van de leerlingen vindt dat er bij het beroepsgerichte programma genoeg mogelijkheid is om te kijken bij een bedrijf of instelling (Figuur 55).

60% van de leerlingen geeft aan dat er op school genoeg begeleiding was bij het kiezen van een beroepsgericht profiel. Ruim twee derde van de leerlingen is het een beetje of helemaal eens met de stelling dat er ook voldoende begeleiding was op school bij het kiezen van beroepsgerichte keuzevakken en een vervolgopleiding (Figuur 56).

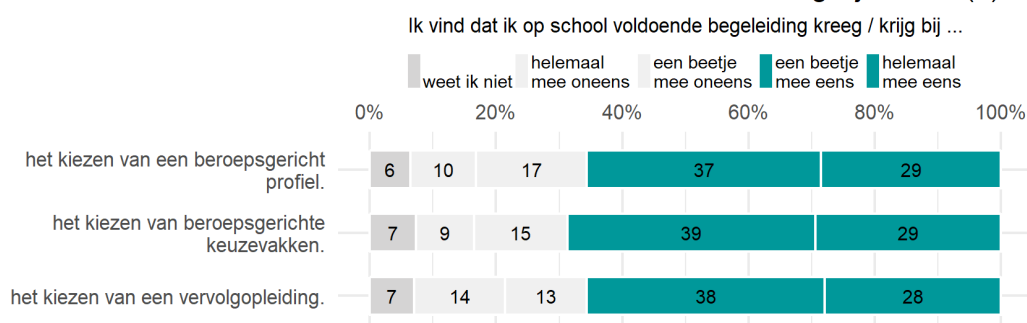
72% is het een beetje of helemaal eens met de stelling dat er voldoende keuzevakken om uit te kiezen waren (Figuur 57). De verdelingen zijn vergelijkbaar met de vorige meting.

Uitvoerbaarheid: LOB en keuzemogelijkheden (1)

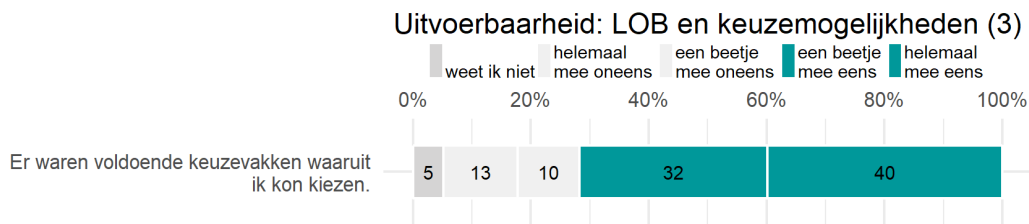

Figuur 55. Uitvoerbaarheid, LOB en keuzemogelijkheid.

Uitvoerbaarheid: LOB en keuzemogelijkheden (2)

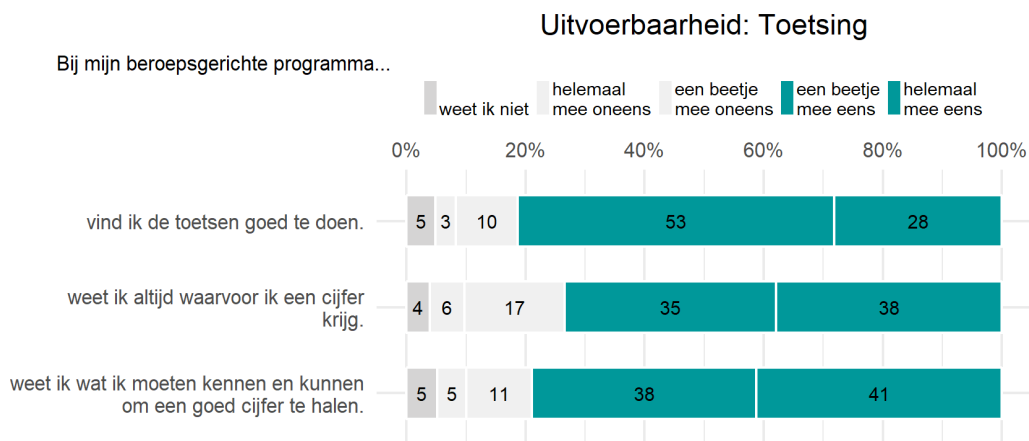
Figuur 56. Uitvoerbaarheid, LOB en keuzemogelijkheid.

Figuur 57. Uitvoerbaarheid, LOB en keuzemogelijkheid.

5.2.4 Uitvoerbaarheid: toetsing

In Figuur 58 staan de stellingen met betrekking tot de uitvoerbaarheid van de toetsing. Rond de 80% van de leerlingen is het een beetje of helemaal eens dat de toetsen bij het beroepsgerichte vak te doen zijn, dat ze altijd weten waarvoor ze een cijfer krijgen en dat ze weten wat ze moeten kennen en kunnen om een goed cijfer te halen. Er zijn voor deze stellingen geen opvallende verschillen met de vorige meting.

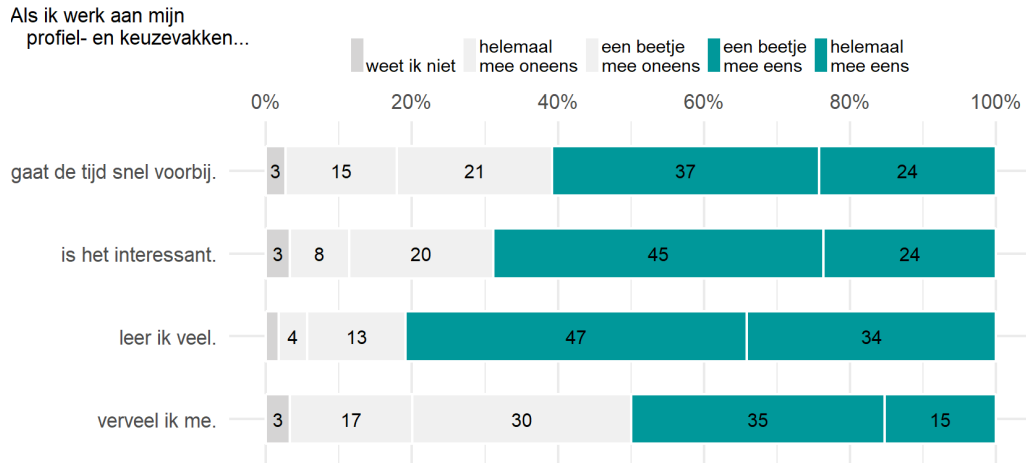

Figuur 58. Uitvoerbaarheid, toetsing.

5.2.5 Aantrekkelijkheid

Figuur 59 geeft resultaten met betrekking tot aantrekkelijkheid van het programma voor de leerlingen. Voor ongeveer twee derde van de leerlingen gaat de tijd snel voorbij als ze werken aan hun beroepsgerichte vak en is het interessant. Ruim 80% geeft aan veel te leren. Ongeveer de helft ervaart verveling. Er zijn voor deze stellingen geen opvallende verschillen met de vorige meting.

Aantrekkelijkheid

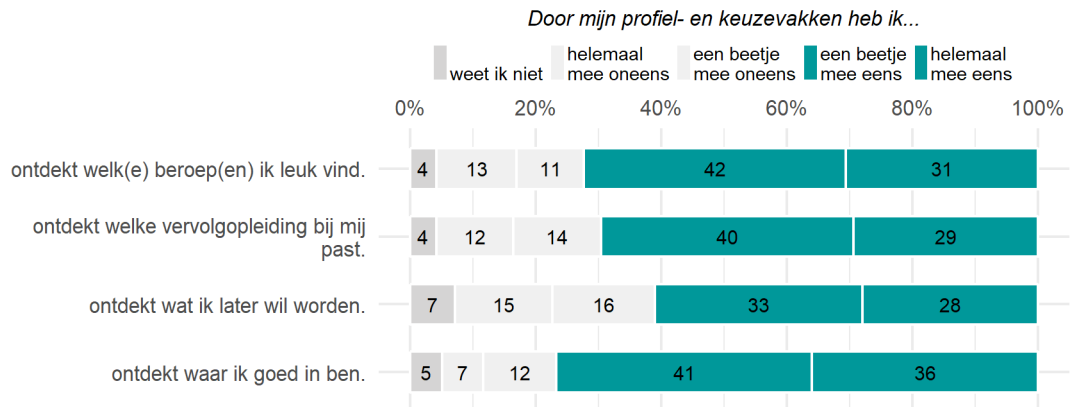
Figuur 59. Aantrekkelijkheid.

5.2.6 Relevantie

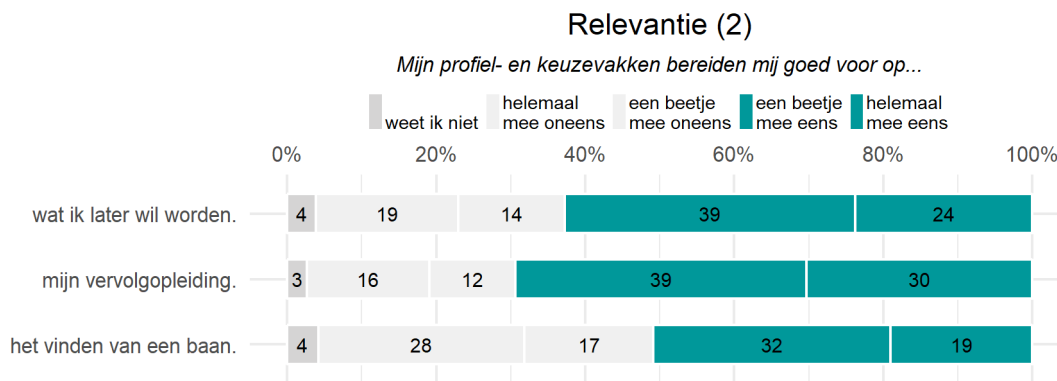
Ongeveer 70% van de leerlingen geeft aan door de profiel- en keuzevakken ontdekt te hebben welke beroepen leuk zijn en welke vervolgopleiding past. Voor 61% geldt dit ook voor wat ze later willen worden en 81% heeft door de profiel- en keuzevakken ontdekt waar ze goed in zijn (Figuur 60).

Rond de twee derde van de leerlingen is het een beetje of helemaal eens met de stellingen dat de profiel- en keuzevakken hen goed voorbereiden op hun vervolgopleiding en wat ze willen worden. 51% voelt zich door de profiel- en keuzevakken een beetje of helemaal voorbereid op het vinden van een baan (Figuur 61). Dit is vergelijkbaar met de vorige meting.

Relevantie (1)

Figuur 60. Relevantie - stellingen deel 1.

Figuur 61. Relevantie - stellingen deel 2.

5.2.7 Gewenste veranderingen van leerlingen aan hun beroepsgerichte vak

Op de vraag of leerlingen iets zouden willen veranderen bij hun beroepsgerichte vak, gaven 122 leerlingen (36%) aan geen veranderingen te weten of te willen. Door de overige leerlingen zijn onderstaande verbeterpunten vaker dan 5 keer genoemd (aangevuld met een aantal citaten van de gegeven antwoorden). Deze staan op volgorde van frequentie.

- Meer praktijk/minder theorie (n = 47): *minder theorie behandelen uit het boek en nog meer in de praktijk oefenen, meer praktijk, niet zo intens veel op de computer, meer sport en meer praktijk, meer door de praktijk leren op school, veel minder achter de computer en meer in de praktijk.*
- Minder irrelevante onderdelen/meer van specifieke onderdelen (n = 42): *meer sleutelopdrachten in plaats van meetopdrachten, geen transport, meer transport en logistiek, metaal erbij, minder lassen, geen ICT want ik ben een creatief persoon, veel meer ICT, een wat meer uitgebreide uitleg van pneumatiek en hydrauliek, meer met chocola doen in de bakkerij, geen bloem, techniek eruit, meer met techniek doen, dat je meer organiseert want ik deed sport en heb alleen dingen over doelgroepen uitgezocht en dat vond ik best wel saai.*
- Meer (echte) keuze en keuzebegeleiding (n = 30): *dat je zelf mag kiezen welke keuzevakken je wilt gaan volgen in plaats van een pakket, uitgebreider uitleggen wat voor kanten je allemaal op kan, meer keuzevakken, per keuzevak meer over het werk hebben en wat je er later mee kan doen, ik mocht niet kiezen want alle keuzevakken waren verplicht, vragen waar mensen zelf voor zouden kiezen, de keuzes zo laten maar binnen de keuze zelf weer keuzes kunnen maken, dat er meer ICT-mogelijkheden zijn want voor mijn stage mag ik geen ICT-stage zoeken, meer uitleg over wat je later wilt doen, het liefst ouderen en kinderen scheiden want sommigen hebben meer voorkeur voor kinderen dan ouderen of andersom maar meestal kan dat niet, meer keuze krijgen.*
- Zelf een andere keuze gemaakt zouden willen hebben (n = 19): *een andere richting, ik zou naar groen gaan, dat ik iets anders had gedaan, digispel niet kiezen, ik zou een heel ander profiel kiezen, een andere maar geen idee welke, niet dit doen.*
- Betere uitleg en voorbereiding op wat gaat komen (n = 13): *meer uitleg als ik iets vraag, meer duidelijkheid over wat er geleerd moet worden en wat er op een toets komt, betere leraren die je willen helpen en een betere planning zodat we aan het eind van het jaar niet 100 toetsen krijgen en de rest van het jaar niks, lassen beter uitleggen en een betere uitleg van de theorie, meer uitleg voor een opdracht.*
- Minder stof/toetsen/opdrachten (n = 13): *minder toetsen en minder vaak tot laat, iets minder opdrachten en werken op je eigen tempo maar wel goed werken, meer tijd voor*

een opdracht, dat het iets minder is want het is wel heel veel in korte tijd, minder stress.

- *Betere lesomstandigheden en -tijden (n = 11): grotere werkruimte, meer in een lokaal waar het rustiger is, meer plekken om te kunnen wegen omdat de rijen best lang zijn om iets af te wegen, soms tot laat op school, het lokaal is vaak heel stoffig en rommelig.*
- *Meer (van) buiten de school (n = 9): veel meer naar bedrijven toe en met het echte werk aan de slag, meer in de praktijk kijken en werken, meer stagelopen in het 3e en 4e jaar, opdrachten krijgen die in het echt ook zouden voorkomen, dat het meer op je eigen stagebedrijf is gericht.*
- *Leukere opdrachten (n = 8): minder zinnen onderbouwen en leukere opdrachten maken, de opdrachten wat leuker maken en niet te veel uren achter elkaar hetzelfde te moeten doen, meer opdrachten waar je mee mag samenwerken.*

6. Resultaten schoolbezoeken

In dit hoofdstuk staan de opbrengsten van de schoolbezoeken uitgevoerd in het schooljaar 2018/2019. De onderwerpen die aan bod komen zijn:

1. [loopbaanoriëntatie en –begeleiding](#)
2. [programmering van het profielvak](#)
3. [inhoud van het profielvak](#)
4. [keuzevakken](#)
5. [aansluiting en samenwerking met het mbo](#)
6. [bekwaamheid docenten](#)

Ter illustratie van de samenvattende tekst zijn voorbeeldmatig citaten uit de interviews van leerlingen en docenten opgenomen.

6.1 Loopbaanoriëntatie en –begeleiding

6.1.1 Aanbod en waardering

In de onderbouw zorgen scholen met een gevarieerd aanbod dat leerlingen een goede keuze kunnen maken voor een profiel door middel van markten en proeflessen. In de bovenbouw zijn de LOB-activiteiten die scholen aanbieden vaak meer algemeen dan persoonsgericht.

Leerlingen geven aan dat LOB-opdrachten uit methoden voor iedereen hetzelfde zijn en dat ze graag meer persoonlijk begeleid willen worden bij het oriënteren op en kiezen van de vervolgstudie. Het laatste geldt met name voor leerlingen die niet op hun plek te zitten. Zij ervaren dat zij hun tijd uitzitten bij gebrek aan een alternatief. Leerlingen die op de goede plek zitten en weten wat ze willen, waarderen gesprekken met hun vakdocent over welke vervolgopleiding ze gaan doen.

Kennismaking met het bedrijfsleven gebeurt heel wisselend, vaak incidenteel. Wanneer het wel gebeurt, waarderen leerlingen het. Ook proeflessen op het mbo worden positief gewaardeerd. Leerlingen geven dan aan dat dat het fijn is te ervaren hoe de vervolgopleiding echt is.

Docenten schetsen een gevarieerd beeld. De een is meer op de individuele leerling gericht en maakt LOB onderdeel van de lessen, de ander legt de verantwoordelijkheid meer bij een methode of LOB-mentor. Veel scholen zijn opnieuw zoekende, vaak omdat ze niet (helemaal) tevreden zijn met hoe LOB aangeboden wordt in de LOB-methode. Docenten die positief zijn over de invulling en borging van LOB op hun school, benoemen de ruimte in het programma, zelf opgezette LOB-lessen, persoonlijke begeleiding en activiteiten buiten de school.

Docenten en leerlingen over het aanbod en waardering van LOB over de jaren 2016-2019. *In het eerste jaar hadden de profielvakken prioriteit en gaven docenten aan dat LOB nog meer aandacht nodig had. Het jaar erop werd er hard gewerkt aan LOB en ontstond er variatie. Er werd gesignaleerd dat een methode vaak niet positief wordt gewaardeerd door de leerlingen. In het laatste jaar gaven docenten aan hun invulling van LOB weer tegen het licht houden. Met name scholen die met een methode werken zijn weer zoekende. Docenten die het zelf hebben opgezet, zijn positiever over hun LOB-programma.*

Waar liggen kansen

Scholen die positief zijn over de invulling en borging van LOB op hun school, benoemen de ruimte in het programma, de zelf opgezette LOB-lessen, de persoonlijke begeleiding en de activiteiten buiten de school.

Scholen kunnen onderzoeken hoe ze leerlingen die op hun plek zitten en leerlingen die zoekende zijn verschillend kunnen begeleiden.

Variatie in LOB

Docenten

- In de onderbouw beginnen we al met LOB-lessen en –gesprekken. In de bovenbouw zijn er doedagen, een mbo-tour, een opleidingenmarkt en een leerling van het mbo komt iets vertellen op school. Deze activiteiten en de stage komen samen in een portfolio die de leerling bespreekt met zijn mentor (Groen)
- Van leerjaar 1 tot 4 zijn leerlingen bezig met zichzelf, gaan ze veel in gesprek. Met de tweedejaars leerlingen gaan we naar het mbo toe. Daarnaast is er een stage en werken we met een portfolio, met de mentor als LOB-begeleider. In de vierde gaat de decaan over de vervolgopleiding, zodat de leerlingen voor het examen zijn ingeschreven voor een mbo (Groen)
- In de onderbouw wordt niet aan LOB gewerkt maar in het vierde jaar wel. We hebben een aparte LOB-docent. De LOB-docenten gaan nu stoppen met de LOB-methode. Volgend jaar wordt de LOB-docent meer ondersteunend, een netwerker. We richten ons nu op het werken met een portfolio en het gericht bezoeken van bedrijven (PIE)
- Voor LOB gebruiken wij allemaal zelfgemaakte lessen. Er is een stage van vier weken lang en vijf dagen in de week. In de derde is er een bezoek aan het ROC met een project voor leerlingen om zich te verdiepen in de beroepscategorie met presentatie om van elkaar te leren. Daarnaast toetsen we de keuzevakken in de praktijk af en staan er ook LOB-gerichte vragen in de lesmethode, zoals een schema of een interview. De mentoren doen de persoonlijke begeleiding en aan het einde is er een portfoliogesprek: wat heb ik ontdekt, mijn inzet, mijn cijfers etc. (ZW)
- Ik ben tevreden over ons LOB-aanbod. Ik denk dat we een groot deel LOB geven; 6 uur in de week voor minstens 1,5 jaar. Hierdoor zijn leerlingen breed opgeleid in de keuze. Het programma is zo opgebouwd dat er sprake is van kennismaking, verdieping en verbreding. Zo maken leerlingen een bewuste keuze; er zijn er weinig die twijfelen (ZW)

Kwaliteitsborging

Docenten

- Docenten worden zijdelings betrokken. We werken met een portfolio met LOB-opdrachten die leerlingen binnen de stage uitvoeren (DP)
- Het heeft lang geduurd voor LOB op gang kwam. Ik ben nog niet tevreden over hoe het verloopt. Het is nog wat onsamenhangend. De vorm begint er wel in te komen (Groen)
- Er ligt geen programma voor LOB, ik moet het in mijn mentorles passen. Ik gebruik mijn rol als mentor om leerlingen te begeleiden, maar een echt LOB-programma: nee. In het vierde jaar hebben we een portfolio-opdracht bestaande uit hun cv en hun beste werken. De leerlingen geven dan een PowerPointpresentatie aan de ouders. Dat is een op zichzelf staande opdracht, niet door het jaar heen (HBR)
- De mentor is samen met de BGV-docent verantwoordelijk voor de LOB. We zouden graag deze twee samen laten werken (MT)
- Met LOB zijn we nog zoekende. We hebben geen methode dus we maken LOB ook al zelf. We hadden het bij de decaan belegd, maar dat loopt niet. De vakdocent krijgt het nu weer terug (MVI)

Waardering LOB bovenbouw (inclusief waardering methodes)

Docenten

- De BWI-methode besteedt aandacht aan LOB, bijvoorbeeld door middel van verslagen. Hoe we LOB vormgeven op school zou nog wel beter kunnen. Door het meer te linken aan wat de leerling kan (BWI)
- De LOB-methode bevat wel. De DP-methode besteedt ook aandacht aan LOB, het uitdiepen doen we met de LOB-methode. De decaan heeft contact met de docenten en die voeren twee keer per jaar LOB-gesprekken. Verder is er in klas 3 een oriëntatiemiddag waarbij ze kunnen speeddaten (DP)
- We hebben LOB nu dat ene plekje gegeven zodat we aan de eisen voldoen. Maar het zou meer geïntegreerd moeten plaatsvinden. Hier is nog wel een slag te slaan (DP)
- We deden al veel aan LOB. Het is wel verbeterd doordat we meer met mbo's doen. Er zijn nu meer programma's die anders misschien niet van de grond gekomen waren (Groen)
- In het derde jaar geef ik les met een LOB-methode maar de leerlingen vinden die verschrikkelijk. Ze zien er het nut niet van in (HBR)
- We werken met een LOB-methode maar dat werkt niet zo. Je wordt gestuurd met weinig ruimte voor de ontwikkeling van de leerling. Iedereen volgt hetzelfde padje door de methode (MT)
- We werken met een online portfolio, maar we zijn er niet tevreden mee omdat het niet aansluit bij wat we willen. Naast dit portfolio hebben we niets. We hebben er wel eigen opdrachten ingezet, maar eigenlijk willen het hele proces van LOB vatten in één systeem (MT)
- Er is nu een goede basis gelegd, maar LOB zijn we nog niet uit (PIE)
- In de bovenbouw werken we met een LOB-methode. Of het nou handig is, dat weet ik niet. Ze moeten het invullen. De gesprekken met leerlingen vind ik veel waardevoller (ZW)

Leerlingen:

- Uit de keuzetest kwam het tegengestelde van wat ik wil doen (DP)
- We zijn alleen naar het ROC gegaan, verder helpt de school niet echt met kiezen (EO)
- We worden niet veel begeleid in het kiezen van de vervolgstudie. In de boekjes staan opdrachten en je moet op de website van het mbo een test doen over wat bij je past (EO)
- De methode is erg saai, het zijn echt heel veel vragen. De vragen lijken erg op elkaar. (HBR)
- De methode is beroerd en nutteloos. Het gaat altijd over andere beroepen die je helemaal niet wilt en dan komt er iets uit wat niet bij je past. In de mentorles moet je juist met elkaar praten en niet achter de computer zitten (MaT).
- Aan het eind van het jaar maken we een portfolio in PowerPoint. Dan reflecteer je op wat je hebt gemaakt bij het keuzevak en waarom je daarvoor kiest. Het voelt niet heel relevant. Ik had een kort gesprek met de loopbaancoach, zo'n vijf minuten, en de loopbaancoach had niet het portfolio erbij (MVI)
- Een gesprek moet je aanvragen. Dan helpen ze je ook niet echt; ze geven dan bekende informatie (MVI)
- De gastlessen hielpen wel om kennis te maken met het bedrijfsleven (MVI)
- Waarschijnlijk gaan we volgend jaar meer inzoomen. Dit jaar is een heel breed beeld gegeven (MVI)
- Op dit moment worden we niet echt geholpen met het nadenken over de vervolgstudie. We hebben wel een ROC-bezoek gedaan. Verder staan er wat dingen in de boekjes (ZW)

Aandacht voor LOB in de bovenbouw

Docenten

- Voor ons op school is het belangrijk dat we steeds in gesprek gaan met onze leerlingen. Zit je goed? Zit je hier omdat je ouders dat willen of je vrienden er zijn? Is dit het? Vooral de beroepsgerichte docenten en de mentoren houden zich hiermee bezig (MT)
- We werken met een loopbaandossier en daar voeren we gesprekken over. Er is niet altijd tijd omdat voldoende uit te diepen. Leerlingen weten niet altijd wat ze willen (MVI)

Leerlingen

- Je kan kijken op scholen en de docent vragen (BWI)
- Voor LOB hebben we alleen een stage (BWI)
- Niet zo veel op school. Ik maak al kennis met het bedrijfsleven omdat ik al bij een bouwbedrijf werk (BWI)
- We zijn naar een recyclebedrijf en een fotografiewinkel geweest (DP)
- We hebben opdrachten uit twee methodes. Ook kun je individuele gesprekken met docenten aanvragen wat tussendoor in de les ging of soms na school (DP)
- We hebben drie stages van een week, die zijn heel afwisselend (DP)
- Pas in de vierde heb je LOB-gesprekken, maar dat ging niet door (Groen)
- In het tweede jaar kregen we proeflesjes. We hielden ons twee weken met een profiel bezig. Daarop heb ik mijn keuze gebaseerd (Groen)
- De mentor vraagt alleen over welke open dag je naar toe wilt (HBR)
- We hebben toevallig meegedaan aan een kookwedstijd. Ook hebben we bij een groothandel gekeken in het magazijn (HBR)
- We zijn een keer naar Scheveningen geweest om bij een grote rederij te kijken (MaT)
- We gebruiken een logboek voor alle opdrachten. Iedereen doet alle vragen (MT)
- Onze docent probeert ons voor te bereiden op onze loopbaan door mensen uit het bedrijfsleven en het mbo te zoeken voor gastcolleges (MVI)
- Er komt iemand van de markt langs en we gaan ook op bedrijfsbezoek (PIE)
- Het kiezen van de vervolgstudie komt aan het eind van de vierde zeggen mijn docenten. Nu is het vooral vragen invullen (PIE)
- De docent laat zien wat je kunt doen, waar je naar toe kunt. Hij laat allemaal verschillende bedrijven zien. We bezoeken een kerncentrale of iets met robots (PIE)
- We zijn twee keer naar Eneco geweest en nog iets anders. Ook werken we met PIE digitaal (PIE)

Persoonlijke gesprekken

Leerlingen

- Je kunt altijd bij de leerkrachten terecht voor LOB-vragen (PIE)
- Onze docent ziet hoe we werken, of we doorzetten. Hij gaat het gesprek aan om te zien of het echt wel past (MT)

6.1.2 Hoe komen leerlingen tot een profielkeuze

In gesprek met leerlingen komt het meest naar voren dat zij de gekozen richting al lang het interessantst vinden of bekend zijn geraakt met de richting of het beroepenveld via hun familie, vrienden of kennissen. Een derde manier om tot een keuze te komen die door veel leerlingen genoemd wordt is door elimineren van de andere profielen.

Proeflessen en keuzedelen helpen leerlingen om erachter te komen wat ze wel of niet willen. Dit jaar hebben we geen leerlingen gesproken die klasgenoten of vrienden volgden in hun keuze.

Leerlingen over het maken van een profielkeuze over de jaren 2016-2019.

Door de jaren heen komen leerlingen op eenzelfde wijze tot hun profielkeuze. Wat opvalt in het laatste jaar is het verschil tussen profielen als het gaat om hoe zeker leerlingen ervan zijn dat ze verder willen in de door hun gekozen richting. Bij de techniekprofielen (BWI, MaT, MT en PIE) zitten leerlingen vaker op hun plek dan bij EO, HBR en ZW. MVI en Groen zitten hertussen in.

Waar liggen kansen

Leerlingen geven aan dat ze veel hebben aan persoonlijke gesprekken op momenten dat ze eraan toe zijn. Dat kan ook tijdens de beroepsgerichte uren, bijvoorbeeld als onderdeel van de evaluatie van een praktische opdracht.

Leerlingen willen graag kennis maken met de keuzedelen voorafgaand aan het daadwerkelijke kiezen, bijvoorbeeld door middel van proeflessen, zodat ze weten waarvoor ze kiezen.

Wisten het (altijd) al

Leerlingen

- Ik heb het altijd al leuk gevonden om met hout te werken (BWI)
- Ik wil dit al heel lang en dit is de beste plek om het te leren: deze school heeft de beste techniekafdeling. Deze keuze heb ik met mijn ouders gemaakt (BWI)
- Ik wilde van jongs af aan iets met dieren doen (Groen)
- Ik wil kok worden, leek me altijd al leuk (HBR)
- Ik weet al heel lang zeker dat ik dit wil doen. Ik wil graag iets met elektrische auto's doen (MT)
- Ik wil van mijn hobby mijn werk maken (MVI)

Via familie, bekenden

Leerlingen

- Ik heb EO gekozen omdat ik mijn eigen zaak wil openen, of bij mijn vader in het bedrijf (EO)
- Ik ben een paar keer mee gegaan naar de visserij en vond het leuk (MaT)
- Toen ik klein was werkte ik met mijn opa aan oude auto's. Mijn vader en mijn oom ook (MT)
- Mijn broer heeft een garage. Ik wil graag met mijn handen werken. Er is altijd werk (MT)
- Ik heb mijn zus gepraat over wat ik zou kiezen. Zij zat hier ook op school (ZW)

Elimineren

Leerlingen

- MT leek me niks en keuken ook niet. Bouwen leek me wel leuk (BWI)
- Ik weet het nog niet. Ik vond dit het leukste toen ik moest kiezen (HBR)
- Alle andere profielen vond ik niet leuk (MVI)
- Ik moest iets kiezen. Ik game veel. Ik heb niks met de andere profielen (MVI)
- Ik weet eigenlijk niet waarom ik voor dit profiel heb gekozen. De andere profielen leken me niets. Bij PIE kan ik in ieder geval iets leren waar ik later zelf wat aan heb (PIE)

Keuzemodulen/proefflessen/gesprekken met docenten/mentoren

Leerlingen

- Je kon kiezen welke proefles je wilde doen op het mbo kon doen en dat hielp om een beeld te krijgen (Groen)
- We hadden in april twee weken stage en kennismakingsdagen (Groen)
- Ik heb er regelmatig met mijn ouders over gesproken, maar we hebben ook groepsgesprekken in mijn mentorklas: "Wie vindt het nog leuk?" (MT)

Op school geen hulp ervaren, gekregen of gevraagd

Leerlingen

- Ik heb alleen met mijn ouders gesproken over wat ik later wil doen (BWI)
- Ik heb gewoon gekozen wat ik leuk vond. Ik heb daar niet met een docent over gesproken (BWI)
- Ik wilde veel sport. Niemand heeft me bij die keuze geholpen. Ik heb te veel aan mijn hoofd. Moet voor mijn moeder zorgen. Ik wil wel als beveiliging werken op festivals en zo (DP)
- Ik kwam van een andere school. Ik was nieuw en wist niet wat het allemaal was. Iedereen had al gekozen. Toen heb ik maar EO gekozen. Ik wil niveau twee en dan niveau 4 diploma halen om naar de havo te gaan en dan hbo economie te doen. Ik denk dat ik dan verder kom (EO)
- Mijn ouders hebben me wel geholpen met kiezen, de school niet echt (MVI)

School biedt keuze profiel niet aan

Leerlingen

- In de eerste was ik een vervelend kindje, ZW wilde me niet hebben. Ik vroeg of ik daar mocht komen en toen zeiden ze: nee, beter dat je ergens anders gaat. Techniek vind ik niet echt leuk. Soms zou ik nog wel zorg gedaan willen hebben, maar EO is ook niet verkeerd (EO)
- Ik wou zorg, maar dat zat vol. Dus ik moest DP doen (DP)
- Ik wou eigenlijk kok worden, maar dieren en planten vind ik wel leuk (Groen)
- Op de mavo kon je dit profiel niet kiezen, dus ik ben kader gaan doen. Ik vind het wel leuk (MVI)

6.2 Programmering van het profielvak

Gelijk als in voorgaande jaren zijn hier geen noemenswaardige veranderingen of uitspraken. Scholen bieden meestal het profielvak in het derde jaar aan en frissen het op in het vierde. Een enkele school rond het profiel in het derde af, zodat er in de vierde jaar veel ruimte is voor de keuzedelen.

Docent

- Het beste van de vernieuwing is dat leerlingen het CSPE in de 3^e klas kunnen afronden, waardoor ze in de vierde klas lekker de keuzedelen kunnen doen (BWI)

6.3 De inhoud van het profielvak

6.3.1 De breedte van het profielvak

De meningen van docenten zijn verdeeld als het gaat over de breedte van de profielvakken, ook van docenten binnen een profielvak. Docenten die het vmbo als voorbereidend zien op het mbo zijn vaker positief over de breedte. Docenten die het vakgebied belangrijk vinden zijn minder positief.

Docenten over de breedte van het profielvak over de jaren 2016-2019.
De meningen blijven verdeeld. Een aantal heeft moeite met verbreding, anderen zijn juist blij met de verbreding. In vergelijking met voorgaande jaren spreken minder docenten uit dat zij de profielinhoud te specifiek of te zwaar vinden.

Tevreden met de (ervaren) breedte

Docenten

- Door het lesmateriaal dat aangeboden wordt en door de keuzevakken kan de leerling beter gericht kiezen. Door de vernieuwing is er een betere doorstroom naar het mbo (BWI)
- DP is van alles wat, het is namelijk voorbereidend, dus prima (DP)
- Het gaat niet alleen om het profielvak. Je hebt enige invloed op het onderwijs met de keuzedelen. Er is meer naar de leerlingen gekeken, wat past en welke talenten er zijn (EO)
- Het programma steekt goed in elkaar en het is breder dan de visserij van vroeger, nu kunnen ze er na nog wat meer kanten op (MaT)
- Het profiel is breder en daardoor kunnen leerlingen beter een keuze maken. Je houdt ook iets over aan de delen waar je niet mee verder gaat. Het geeft ze altijd inzicht en wat kennis van hoe die dingen gaan. Zo krijgen ze wat transport en logistiek mee (MT)
- Het nieuwe programma is verscheidener, maar zeker voldoende beroepsgericht als voorbereidend onderwijs (PIE)

Moeite met de breedte

Docenten

- De vernieuwing heeft vooral verwarring meegebracht. Op de muur van onze school staat Vakcollege, keuzedelen passen daar niet bij (BWI)
- SDV had een duidelijke smoel en was een mooie leerlijn met het mbo. DP is een verzameling en de breedte maakt meer samenwerking met het mbo lastig. Het vmbo en mbo staan nog te veel op zich (DP)
- Transport erbij is de grootste verandering. Niet erg technisch. Dat gaf nog wel wat weerstand want niet iedereen vindt dat passen (MT)
- Het hele grafische aspect is een verbreding. Dat is soms zoeken qua expertise. Het eerste jaar was echt zoeken, het tweede jaar zijn we aan het bouwen op basis van de ervaringen met het examen. Het houdt je wel actief in het ontwikkelen van het programma (MVI)
- Door de vernieuwing is er veel minder diepgang voor de leerling. Het is nu een proeverij geworden in plaats van een gerichte opleiding. Bedrijven vinden het jammer dat we PIE hebben in plaats van elektrotechniek: de leerlingen zijn minder gespecialiseerd. Het is nu een verschraving van het vakgebied, al kan ik ook wel het nut in zien van een brede opleiding als het mbo er goed op in springt (PIE)

Leerlingen doen geen opvallende uitspraken over de breedte van het profielvak. Het merendeel is tevreden over de inhoud, hoewel ze het in de gesprekken lastig vinden aan te geven wat ze

missen. Een specifiek verzoek dat opviel kwam van meerdere leerlingen MT; zij willen werken met elektrische auto's. Veel leerlingen geven aan dat er nog meer balans mag komen tussen theorie en praktijk.

De meeste leerlingen vinden het profielvak goed te doen. Zij die het minder haalbaar vinden, geven vaak ook aan dat ze niet op de goede plek zitten. Deze groep leerlingen ervaren dat ze daar weinig aan kunnen veranderen. Ze zitten vaak hun tijd uit, omdat ze niet kunnen veranderen van profiel en ook geen andere keuzevakken mogen volgen.

Invulling van de lessen

Leerlingen

- De docent zou iets meer vrijheid kunnen geven: je mag nu alleen met de docent machinaal doen. Dan heb je veel sneller je werk af en hoef je niet telkens te wachten tot je bij de machine kan. Soms kan je gelijk, soms moet je een half uur wachten (BWI)
- We werken best wel zelfstandig. Als we iets nieuws gaan doen dan wordt dat even uitgelegd (BWI)
- Ik zou willen dat we meer eigen werken mogen maken. Als je zelf iets wilt maken, dat dat dan kan (BWI)
- We leren bijna alles, zoals kassa, interviews, telefoongesprek... (EO)
- Tijdens de les minder opdrachten en beter verdeeld, zodat de totale hoeveelheid beter gelijk is aan andere lessen. Het zou ook beter zijn om dieper in het beroep te gaan (EO)
- Ik wil meer leren van koken (Groen)
- Ik heb veel geleerd. De uitleg is goed, we doen het stap voor stap (MT)
- We zitten in een echte garage, we krijgen nooit elektrische auto's binnen. We lezen wel de auto uit. We zouden wel meer uit elkaar en in elkaar willen zetten (MT)
- We doen minder met hardware dan ik zou willen. We doen veel met Photoshop en Audacity. Het is veel typen (MVI)
- Vergeleken met alle vakken moet je hier het meeste doen, in en buiten de les (PIE)
- Ik zou willen werken met meer verschillende gereedschappen. Op school meer gereedschap is ook fijn; we moeten steeds op elkaar wachten (PIE)

Theorie/praktijk

Leerlingen

- We hebben vrij weinig theorie. Op school is er geen tijd voor theorie, dat moet nu opeens thuis. Over hoe de machines werken, krijg je niet veel uitgelegd (BWI)
- Ik had meer sportgericht verwacht. Dat werd wel van tevoren verteld. We werken nu veel te veel uit boeken (DP)
- Administratie is een dik boek, het zijn veel te veel rekensommen (EO)
- Het zou beter zijn als er meer praktijkopdrachten zijn zoals telefoneren en kassa (EO)
- Vlak voor de toets komt soms nog even heel veel theorie. Het is echt te veel dat je soms twee uur luistert (Groen)
- Als we niet met theorie bezig zijn, werken we in een garage met echte klanten. Als we het niet kunnen, kijken we mee. Zes uur met je handen, twee uur theorie (MT)
- Elke les begint met theorie, daarnaar is er praktijk. Het verschilt per docent hoe lang dat duurt, sommigen zijn heel bondig (MVI)
- Veel theorie, maar daar leer je wel van (ZW)
- In het begin hadden we te veel schoonmaken, toen leerden we zelfs over verschillende soorten doekjes (ZW)

6.3.2 Relevantie en actualiteit

De invoering van het nieuwe programma heeft bijgedragen aan een inhoudelijke vernieuwing én een opdracht voor scholen om hun programma opnieuw vorm te geven. Voor sommige profielen is er meer veranderd dan voor anderen. De meeste docenten zijn positief over het effect van de invoering op relevantie en actualiteit, voor een enkeling zijn deze aspecten hetzelfde gebleven of verminderd. Sommige docenten zien hun sector zich zo snel ontwikkelen dat ze zich afvragen of het onderwijs het wel bij kan benen.

Docenten en leerlingen over de relevantie en actualiteit over de jaren 2016-2019.
Over de jaren heen zijn de meeste docenten positief over het geactualiseerde programma. Ze vinden het aantrekkelijker en actueler. Onderdelen die echt verouderd zijn komen nog wel voor, maar minder vaak.

Docenten blijven actief met het bijstellen van hun onderwijsprogramma en waarderen de ruimte die er is.

Leerlingen waarderen de praktische kennis en vaardigheden die ze op school leren, omdat ze zien dat het een basis vormt voor hun vervolgopleiding of handig is voor later.

Waar liggen kansen

Verouderde onderdelen verdwijnen uit het programma, maar daarmee is de zorg dat het examenprogramma wordt ingehaald door actuele ontwikkelingen bij veel scholen niet weg.

Scholen kunnen wel meer zelf inspelen op actualiteit in hun onderwijsprogramma. Goede voorbeelden hiervan kunnen andere scholen inspireren.

Scholen kunnen onderzoeken waar in hun onderwijsprogramma ruimte is voor meer praktische kennis en vaardigheden.

Relevantie en actualiteit

Docenten

- Duurzaamheid, de ecologische voetafdruk interesseert de leerling niet. Het is heel belangrijk, maar het hoort niet op het mbo maar op het hbo. Nieuwe machines zijn voor een leerling veel interessanter (BWI)
- We kunnen binnen de nieuwe kaders het onderwijs aantrekkelijker maken. We hebben net de weg gevonden met onze nieuwe programma's en een volgende stap is om ook de actualiteit erbij te betrekken (DP)
- Vooral het techniekdeel is vernieuwend, zoals het maken van een filmpje, een website etc (DP)
- Het programma is wat leuker door eigen keuzes in de lesinhoud. Het niveau is ietsje hoger dus wel interessanter. De vernieuwing zie je in bepaalde termen, zoals guerrilla marketing, en dat LOB en social media er meer in zit. Dat is dus verbeterd (EO)
- De webshop is echt iets van de toekomst. Iedereen zou ondernemen moeten krijgen. Het profielvak logistiek is echt een verademing, leuke opdrachten (EO)
- De stadsversie van Groen is niet hetzelfde als de plattelandsversie. Dit programma lijkt niet helemaal goed aan te sluiten bij de stadsleerlingen. Een cavia is voor deze leerlingen een stuk realistischer dan een koe (Groen)
- Actuele ontwikkelingen zijn een belangrijk onderdeel geworden in het nieuwe vmbo. Maar de ontwikkelingen gaan wel heel snel. Sneller dan als er een wijziging komt in het examenprogramma voor 2020 (Groen)
- Het programma is aantrekkelijker geworden door de manier van werken en de opbouw van de boeken. Die vinden wij heel goed. Filmpjes, zelfstandig dingen invullen, er is meer beleving (HBR)
- Keuzeonderdelen maken het actueler en heel leuk. Bijvoorbeeld sushi, dat is echt van deze tijd (HBR)
- De vernieuwing van het programma zie je bijvoorbeeld terug in het onderdeel duurzame visserij (MaT)
- Er staan nog steeds dingen in die achterhaald zijn, zoals de axiale speling van de krukas. Dat gebeurt al lang niet meer, maar moeten we wel doen. En het uitlezen van een auto is er weer uit, terwijl dat juist dagelijks werk is (MT)
- We bespreken nieuwe technologieën omdat de garage die we huren ook nieuwe auto's aflevert en dan bespreken we die. Doordat je werkt in een echte garage, kan ik meer aandacht besteden aan actuele ontwikkelingen (MT)
- Het nieuwe programma is een goede toevoeging. Het vorige moest ook wel vernieuwd worden, nu is het meer onderbouwd en zijn de examens ook leuker (MVI)
- Alhoewel het niet in het programma staat, gebruikt het examen voor alles Adobe als 'een professioneel programma'. Alles draait wel erg om Adobe (MVI)
- De vernieuwing heeft veel digitale ontwikkelingen met zich meegebracht, zoals zonnepanelen, 3D printers en luchttechniek. Dat is veel actueler (PIE)
- Misschien is het profielvak meer vernieuwend door het stuk LOB wat er in zit, maar verder is de inhoud hetzelfde gebleven. De uitgevers pasten de regels van het EHBO wel aan natuurlijk in de nieuwe druk (ZW)

Leerlingen vinden het lastig om de vraag wat zinvol is om te leren te beantwoorden. Inzicht ontstaat bij het vergelijken van wat ze leren op stages en wat op school.

Relevantie

Leerlingen

- De dingen die we leren zijn vaak handig, het zijn huis tuin en keuken dingen (BWI)
- Ik denk dat ik later vooral wat aan media en vormgeving heb (DP)
- Door mijn stage weet ik al handige dingen zoals welke medicijnen je het beste kan geven aan mensen met darmklachten en wat je nodig hebt voor haarverzorging (EO)
- We hebben nu best veel kennis en ervaring. Die basis is nuttig voor de praktijk. Ik denk dat de keuzevakken die ik had, handig zijn voor later (Groen)
- We krijgen wel dingen die nuttig zijn, maar de pH-waarde meten daar heb je niks aan (Groen)
- Je leert hier veel wat handig is voor later. De dingen die ik vaak doe kan ik ook heel goed. We maken misschien wel te veel kerriesoep (HBR)
- Je leert algemene dingen, is wel een goede basis. Het film maken vond ik het leukste om te doen maar ik denk niet dat dat zo relevant is voor later (MVI)
- EHBO is het leukst, daar leer je dingen voor het dagelijks leven, zoals verbanden aanleggen (ZW)

Inzichten door het stagelopen

Leerlingen

- Wat we leren op school kwam terug in de praktijk (BWI)
- In het echt gaat het anders: hier doen we steeds alles los en apart. Ik heb liever een proces in zijn geheel (BWI)
- Ik werkte mee met laden en lossen en de kassa bedienen. Dat was wel zinvol maar het heeft me niet geholpen met wat ik later wil doen (DP)
- Ik heb stagegelopen op een basisschool. Dat was niet per se de plek die ik wilde, maar ik dacht: met kinderen werken vind ik wel leuk. Na mijn stage dacht ik: laat ik het toch maar niet doen (ZW)
- Ik liep stage bij de kinderopvang. Ik wist het eerst niet, maar nu weet ik wel dat ik dit niet wil. Het is wel leuk, maar het is een beetje te veel. Ik kan er niet tegen dat die kinderen veel huilen (ZW)

6.3.3 Diepgang en theorie

Docenten zijn zich bewust van de rol die de methode speelt in hoe en hoeveel theorie wordt aangeboden. Sommige docenten geven aan dat de verdeling van de inhoud over de verschillende profieldelen nog beter kan.

- We leiden onze leerlingen hier op het Vakcollege vrij boven het landelijke gemiddelde op. Daarom hebben ze op het mbo te veel kennis, eerste half jaar herhaling en verveling. Wij willen onze leerlingen net wat minder praktijk (daar zijn ze heel goed in als ze op het mbo komen) en meer theorie (daar zijn ze net wat minder goed dan gemiddeld in) aanbieden (HBR)
- Het programma is heel vol. Er is weinig tijd om iets extra te doen. De excursie naar Beeld en Geluid is het enige wat over is. We doen minder praktijkopdrachten met externen (MVI)

6.3.4 Stage en stage organisatie

De meeste leerlingen geven aan zelf de stageplek gezocht te hebben. Als dat niet lukt, kunnen ze hulp krijgen. Ze zijn zich ervan bewust dat ze niet altijd op tijd hulp in roepen. Leerlingen die zelf hun stage mogen regelen en dit op tijd doen waren meer tevreden over hun stage dan leerlingen die een stageplek toegewezen krijgen. Waar sommige leerlingen hun keuze voor de richting bevestigd zagen in de stage, hebben anderen ervaren dat het niet de plek voor hun is. De verbinding met LOB wordt nauwelijks door de leerlingen gemaakt.

Leerlingen zijn positief over werkzaamheden die je in het echt mag doen buiten het standaardwerk zoals vegen of vakkenvullen of mee mogen werken met hun collega's.

Leerlingen over hun stage en het organiseren van hun stages over de jaren 2016-2019. *Stages waarin leerlingen 'echt' in de praktijk mee mogen lopen en niet als hulpje worden ingezet, worden over alle jaren positief gewaardeerd. Dit gebeurt het meest bij de techniekprofielen.*

Steeds meer scholen laten leerlingen zelf een stageplek organiseren. Lukt het hen niet, dan bieden ze hulp. Leerlingen vragen vaak pas om hulp als het bijna te laat is om nog iets te regelen.

Waar liggen kansen

Scholen die leerlingen meer persoonlijk begeleiden bij het stagekeuzep proces en de stage zorgen ervoor dat leerlingen:

- *meer uit hun stage kunnen halen;*
- *zich minder vaak op de voor hen bekende weg begeven.*

Voor leerlingen die nog niet op hun plek zitten kan het stagezoekproces benut worden om uit te vinden welke stage bij de leerling past.

Ervaring stage

Leerlingen

- Ik heb stagegelopen bij het bouwbedrijf waar ik al werk (BWI)
- De dingen die ik geleerd heb tijdens de stage waren vaak handig. Huis tuin en keuken dingen (BWI)
- Het renovatiewerk was vooral werk (BWI)
- Ik word als hulpje gebruikt (DP)
- Het was spannend op de eerste dag. Dan weet je niet wat je moet zeggen of doen. Daardoor lijk je slechter (EO)
- Vier weken van school weg is te lang. Twee weken stage is genoeg. Ik doe liever school dan stage (EO)
- Het is een leuke stage bij de geitenboerderij - maar wel elke dag hetzelfde (Groen)
- Ik mocht koek maken, vegen, brood uitleggen. De standaard dingen. Was op zich leuk maar het duurde lang. Moest er elke dag om 7 uur al zijn (HBR)
- Het was heel leuk dat ik alles mocht doen. Twee weken was wel heftig, je maakt lange dagen en loopt de hele dag rond. Later krijg je er geld voor en doe je niet alles de hele dag. Ik had een ander rooster dan de mensen die daar werkten, zij werken niet de hele dag (HBR)
- Bij de garage mocht ik meer doen. Hij stond naast me en ik mocht het zelf doen. Aan het einde van de stage kon ik dingen alleen doen (MT)
- Je werkt meer met mensen. Je werkt de hele dag en leert elke dag iets nieuws. Er was meer afwisseling. Acht uurtjes bij ons op school is echt weinig (MT)
- Ze zijn hier niet zo moeilijk. Gewoon met alles meedoen aan boord (MaT)
- Mijn stageplek was in het bejaardentehuis bij de dagverzorging. Ik zie mezelf daar wel in. Het is leuk werk: een praatje maken, thee en koffie bezorgen, mensen helpen. Je bent een middagje met zijn allen. Eenzame ouderen zijn dan samen (ZW)
- We kregen een opdrachtenlijst van school voor op de stage. Je moest een interview doen en dingen uit de krant halen. Zo waren er meer dingen die je uit jezelf deed. Je haalt er daar meer uit en de docenten zagen dat je daar iets had gedaan (ZW)

Niet aangenomen bij de gewenste stageplek

Leerlingen

- Ik was te laat en liep stage bij een groothandel in fruit en groente. Niets wat met PIE te maken heeft (PIE)
- Ik heb stagegelopen bij de kinderopvang. Ik wou bij het ziekenhuis of de politie maar dan kon niet (ZW)

De rol van de school

Leerlingen

- Het zoeken van de stage deden we zelf. Op school kwamen ze met een lijst over of het goed was (BWI)
- Voor morgen moet mijn stage geregeld zijn, maar ik heb nog niks. Ik ga het niet redden. Ik loop zo wel naar het stagebureau (DP)
- Het was moeilijk om een stage te vinden. Als niemand achter je aangaat dan stel je het zo lang mogelijk uit (EO)
- Ik heb zelf contact gezocht met het pannenkoekenhuis. Je kon ook aan de docent vragen of hij wou bellen. (HBR)
- Je mag zelf je stage kiezen. Ze helpen je alleen als het je zelf niet lukt (MT)
- Je moest zelf zoeken en je kon tips krijgen van de school. Maar het lukte mij niet (PIE)
- Je moest zelf contact opnemen voor een stageplek. Er was wel hulp als het niet lukte. Als er geen stageplekken meer waren zou de docent suggesties doen (ZW)

6.3.5 Werkvormen en keuzemogelijkheden

In gesprekken met leerlingen komt naar voren dat praktische en realistische opdrachten favoriet zijn. Leerlingen noemen steevast activiteiten als koken, bakken en etaleren als het leukste, of ze hebben het over iets in het echt doen, bijvoorbeeld voor een echte klant.

Er is weinig te kiezen voor de leerling, waarbij opvalt dat een klein aantal leerlingen dat graag anders ziet. Met uitzondering van EO en ZW geven leerlingen aan dat er voldoende afwisseling is.

Leerlingen over de werkvormen en keuzemogelijkheden die ze hebben over de jaren 2016-2019.

Voor de leerlingen is er in vergelijking met voorgaande jaren niet meer keuze (inhoud en werkvormen) gerealiseerd. In de praktijk kunnen ze vaak alleen kiezen in welke volgorde ze opdrachten maken of wanneer ze waaraan werken. Leerlingen hebben hier over het algemeen weinig problemen mee. De vraag is of leerlingen zich hier niet makkelijk mee vanaf maken, of dat ze niet anders weten. Als ze niet gewend zijn aan het zelf mogen kiezen, dan zullen ze er ook niet om vragen en houdt het zich in stand.

Veel leerlingen werken nog steeds veel achter de computer aan een voorgeschreven aantal (theorie)opdrachten. Ze geven elk jaar aan dat ze graag meer opdrachten uitvoeren die realistisch zijn, of praktisch.

Waar liggen kansen

Naast meer afwisseling tussen theorie en praktijk kunnen docenten werken aan meer inhoudelijke keuzemogelijkheden voor hun leerlingen en meer variëren met werkvormen. Praktische en realistische activiteiten bieden hier veel kansen toe.

Keuzemogelijkheden en afwisseling

Leerlingen

- Met het timmeren kan je soms een beetje kiezen, bijvoorbeeld in hoe je een kastje maakt (BWI)
- De opdrachten gaan altijd volgens het boekje (BWI)
- We werken best wel zelfstandig. Als we iets nieuws gaan doen, dan wordt dat even uitgelegd (BWI)
- Je moet gewoon de opdrachten maken zoals voorgesteld. Soms zegt de docent als het te moeilijk is dat je het mag laten zitten (EO)
- Het gaat goed maar er zijn te veel toetsen en leerwerk. Er is meer afwisseling nodig. Bij de toetsen worden soms te veel hoofdstukken samengenomen (EO)
- In de les moeten we te veel maken: het zijn vaak te veel theorieopdrachten om af te krijgen. Sommige opdrachten zijn groot en er moeten soms te veel bestanden worden gedownload, dat is wel storend (EO)
- Elke dag wel 2 uur les, 100 minuten achter de computer. Dan is het leuk als we iets actiefs mogen doen hier in de winkel (EO)
- Iedereen krijgt elke dag een opdracht. Die moet je zelfstandig en in een bepaalde volgorde maken in twee lessen (Groen)
- Wat ik het leukst vind is dat ik heb gekregen wat ik gekozen heb. Nu vind ik het leuk. Veel hadden koken gekozen, maar niet iedereen krijgt wat ze wilden (Groen)
- Het leukst is om met je handen te werken, niet in het boek. Ik raak vermoeid van boeken (MT)
- De docent heeft een PowerPoint waarbij hij wat vertelt, dan een lesblok en dan kijken we gelijk naar de auto. Hij wisselt heel goed af (MT)
- De praktijk is het leukst. We hebben een boekje met opdrachten. Die voer je uit en dan kijk je of het lukt. Dat werkt fijn. Je mag het uitproberen en het mag ook samen (MT)
- Als je alles af hebt, mag je iets anders doen, maar dat bedenkt de docent (MT)
- Je krijgt een opdracht, maar hoe je het uitvoert mag je zelf structureren. Het maken van het plan van aanpak doe je dus zelf (MVI)
- Je mag zelf kiezen uit een setje opdrachten (MVI)
- We mogen zelf de opdracht kiezen uit vier boeken. En dan worden we geholpen (PIE)
- We hebben 10 uur PIE: 7 uur met je handen, 3 uur theorie. Wat digitaal gemaakt moet worden doe je zelf (PIE)
- Je kan wel zelf kiezen wat van de taken je dinsdag doet, maar de taken staan vast (ZW)
- Je moet snel doorwerken, anders krijg je de opdrachten niet af (ZW)
- Bij elk stukje theorie zit wel een uitvoeropdracht, maar zoveel zijn dat er niet. Meestal doen we iets op de computer (ZW)
- Ik zou minder zorglessen willen, elke dag twee uur maakt me soms gek. Elke les is dezelfde les, je moet gewoon in een boekje werken. Meer activiteiten op deze school zou beter zijn (ZW)

6.3.6 Verschillen examenprogramma bb en kb

De meeste docenten zien niet veel verschil in het examenprogramma tussen bb en kb. In de praktijk uit het zich vaak in een verschil in beoordeling, bij alle toetsen of alleen de theorietoetsen. De meeste docenten ervaren geen problemen.

Tevreden met de verschillen

Docenten

- Ja er is voldoende verschil. Dat komt ook terug in het cspe (BWI)
- Ze doen hetzelfde programma op een eenvoudiger niveau. De beoordeling is verschillend (DP)
- Eerst was het niet gedifferentieerd, maar dat leverde geen problemen op. In de nieuwe methode kun je nu basis en kader apart doen. Wat wij doen is dat we praktisch geen verschil maken, maar bij de theorie wel en bij de beoordeling eventueel ook. De bbl-leerlingen hebben drie uur meer tijd, waardoor ze in principe drie uur meer begeleiding krijgen. Daarom proberen we ze op kaderniveau te beoordelen (PIE)

Weinig verschil, maar geen problemen

Docenten

- Het verschil zit meer in de beoordeling dan in de te maken opdrachten. We werken op kaderniveau, waarbij je rekening houdt met de bb- en kb-leerling. Ze zitten vaak op bb vanwege de avo-vakken. We hebben wel verschillende toetsen (DP)
- In de praktijk is er geen verschil. We leveren iedereen af op kaderniveau (HBR)
- We bieden in principe alles op kader aan. Bbl-leerlingen geven we soms iets meer uitleg. De wens is om alle leerlingen op kaderniveau les te geven. De praktische toetsen zijn allemaal op kaderniveau, tussen de theorietoetsen zit verschil maar dat is niet veel (HBR)
- De leerlingen doen hetzelfde maar met de beoordeling maken we verschil (MaT)
- Het lijkt veel op elkaar. De toetsen zijn gedifferentieerd, maar praktisch gezien doen ze hetzelfde. Voor bbl-leerlingen zijn er kleinere stapjes (MT)
- Het gaat goed. Dat wat de kbl-leerling moet doen laat ik de bbl-leerling ook doen. De beoordeling is niet gelijk (MT)
- Het gaat prima. Bij de opdrachten gaan bbl-leerlingen vaak mee met de kbl-leerlingen (MVI)
- We geven eigenlijk hetzelfde, maar de beoordeling is iets soepeler voor de bbl-leerling (MVI)
- Basis en kader krijgen hetzelfde, ze worden anders afgetoetst (Z&W)

Weinig verschil, daardoor problemen

Docenten

- In de opdrachten zelf en de aanpak van de uitleg, vind ik geen verschil. Bbl- en lwooleerlingen lopen wel vaak achter in begrijpend lezen en rekenen. Daardoor komen ze met de tijd in de problemen bij examens. We besteden daar meer aandacht aan (Z&W)

6.4 Keuzevakken

6.4.1 Keuzevakken: de systematiek

Nagenoeg alle docenten vinden het werken met keuzevakken een verbetering, omdat leerlingen hierdoor meer kunnen kiezen wat bij ze past. De meeste docenten ervaren dat de vernieuwing vooral heeft geleid tot verbreding: om buiten het profiel ervaring op te doen of om leerlingen te begeleiden bij het kiezen van hun profiel. Een uitzondering hierop zijn MT en MaT, zij zetten de keuzevakken meer als verdieping in.

Verbreiding voor leerlingen

Docenten

- De keuzevakken zijn een verbreding. Ik sta er niet helemaal afwijzend tegenover, maar het moet niet te veel worden (BWI)
- Het keuzevak zou effect moeten hebben op het profieldeel, maar dat lukt nog niet. Neem bijvoorbeeld de leerlingen die voor traiteur kiezen. Die scoren misschien iets beter op koken, maar het verschil is minimaal. Er is dus wel al verdieping, maar er is nog niet per se effect op het profiel (HBR)
- Leerlingen kunnen ook iets kiezen wat totaal niks met het profiel te maken heeft. Dat is wel onhandig. Het keuzevak zou moeten verbreden en je profiel ondersteunen. Het schoolbestuur wil dit nog niet veranderen (HBR)
- We bieden best veel aan, ook keuzevakken die we nog niet gedaan hebben. Bijvoorbeeld 3D-printen, fotografie, typografie, mediaproductie en theater & decor, gegeven door een andere afdeling (MVI)
- De vernieuwing is niet per se een verlenging van het profieldeel en daardoor niet echt een verdieping. Wel een verbreding (PIE)

Verdieping van het profiel

Docenten

- De vernieuwing heeft met name geleid tot verdieping. Daarom doe ik de keuzevakken na het profieldeel in tegenstelling tot de andere profielen op onze school (MT)
- We hebben gekozen voor verdieping (MT)

Zowel verdieping als verbreding

Docenten

- Het is ongeveer voor de helft verdiepen en voor de helft verbreden. Bij de verdiepende keuzevakken moet je aan het begin eerst teruggaan zodat mensen kunnen instromen (EO)
- Het verschilt per keuzevak of het verdiepend of verbredend is (Groen)
- Sommige dingen zijn verdiept en andere zijn verbreed. EHBO is een rode draad. Reanimeren is nu een groter onderdeel, dus dat is een verdieping. Facilitair is niet verdiept, maar juist minder (ZW)

6.4.2 Keuzevakken: de inhoud

De meeste docenten geven aan redelijk tevreden te zijn met de inhoud van de keuzevakken, hoewel de redenen wel verschillen. Ze ervaren ruimte in hoe ze met de keuzevakken om kunnen gaan.

Inhoud keuzevakken

Docenten

- We zijn redelijk tevreden, het is toch zelf aanpassen/toevoegen (BWI)
- We zijn tevreden over de inhoud van de keuzevakken. Internationale handel is een nieuw keuzevak komend jaar, dat lijkt ook een mooie (EO)
- Het zijn leuke keuzevakken en binnen groen is het breed genoeg voor de leerlingen (Groen)
- We zijn tevreden over de inhoud van traiteur. Ondernemen mag uitdagender, net als de webshop. De bijzondere keuren sluit goed aan en is interessant. Leerlingen vinden de keuzevakken leuk (HBR)
- We zijn niet ontevreden, maar het blijft lastig. Bijvoorbeeld traiteur, dat is best wel lastig (HBR)
- Het programma staat nu. De keuzevakken zijn voldoende actueel (MT)
- We zijn tevreden met de inhoud, al hebben we de profielvakken beter onder de knie dan de keuzevakken. De syllabus van de keuzevakken is minder duidelijk, dat maakt het inrichten van het vak soms moeilijk. We zouden duidelijker (voorbeeld)lesmateriaal willen hebben, zodat we voorbeelden hebben (MVI)
- De inhoud is nog te oppervlakkig en er is te weinig ruimte. Er gaan meer keuzevakken bijkomen (PIE)
- Facilitaire dienst is wel erg breed. Het is als keuzevak een beetje een aparte keuze (ZW)
- Ik denk dat de leerlingen meer kennis op doen. De kennis is meer toegespitst op de beroepen: uiterlijke verzorging, assisteren in de gezondheidszorg en facilitaire dienst (ZW)

6.4.3 Keuzevakken: de keuzemogelijkheden

De keuzemogelijkheden van leerlingen wisselen sterk tussen scholen. Over het algemeen bieden ze leerlingen niet veel keuzemogelijkheden. Deze varianten komen het meest voor:

- vier keuzevakken kiezen uit zes opties;
- kiezen uit twee routes met elk vier keuzevakken;
- een of twee keuzevakken voor alle leerlingen verplicht zoals EHBO of ondernemen en twee vrij te kiezen keuzevakken.

Er zijn zowel scholen die de intentie uitspreken het aantal keuzevakken uit te willen uitbreiden als scholen die uitspreken de keuze voor hun leerlingen te maken, omdat zij het lastig vinden en het niet kunnen overzien.

Leerlingen geven niet vaak aan dat zij keuzemogelijkheden missen. De vraag is of ze weten dat het anders kan. Het komt regelmatig voor dat leerlingen niet weten dat er zoiets als een keuzevak is. Deze leerlingen volgen allemaal hetzelfde programma. Er zijn ook veel leerlingen die zich ineens herinneren dat ze tijdens een les een jaar geleden een formuliertje hadden ingevuld met hun keuze. Voorlichting over de systematiek en de inhoud van de keuzevakken heeft hen niet bereikt.

Een aantal scholen geeft aan dat ze de voorlichting over de keuzevakken gaan verbeteren, omdat ze merken dat ze de verkeerde verwachtingen scheppen. Dit geven leerlingen ook aan.

Docenten en leerlingen over de keuzemogelijkheden over de jaren 2016-2019.
In het eerste jaar werd door vrijwel alle scholen de intentie uitgesproken het aantal keuzemogelijkheden uit te breiden. Dit jaar is dat minder het geval, terwijl de keuzemogelijkheden niet zijn toegenomen. Leerlingen geven vaak aan dat zij zich er niet bewust van zijn dat er iets te kiezen valt. Docenten geven aan dat leerlingen niet goed zelf keuzes kunnen maken en zien ook dat hun leerlingen het lastig vinden om voor twee jaar tegelijk te kiezen. Na het moment van kiezen, waaraan vaak een kort traject van toelichting is voorafgegaan, wordt er geen aandacht meer besteed tot het keuzevak daar is.

Waar liggen kansen

Het begeleiden van leerlingen bij het maken van keuzes en het verbinden van hun keuzes aan hun profiel verdient meer aandacht. Ook vanuit het oogpunt van LOB. Een enkele toelichting of korte tijd waarin er aandacht aan de keuzevakken wordt besteed is onvoldoende. Leerlingen kunnen betere keuzes maken als ze bijvoorbeeld proeflessen hebben mogen volgen of met ouderejaars in gesprek gaan over wat zij hebben gedaan en hoe ze dat hebben ervaren.

Beperkt of veel keuzemogelijkheden

Docenten

- De leerling kan shoppen, maar niet buiten de afdeling. Niet dat we het niet kunnen organiseren, maar we zijn het niet gewend. Men wil de eigen afdeling beschermen (BWI)
- DP biedt twee routes, daar zit een pakketje keuzedelen aan. Het werkt wel omdat we er een smoel aan geven (DP)
- Leerlingen kunnen per periode uit steeds dezelfde zes keuzevakken kiezen, dat is voldoende keuze. Ik twijfel of ze altijd op de juiste plek komen (EO)
- We bieden zes keuzevakken (Groen)
- Er is eigenlijk geen keuze, dat is rooster technisch niet mogelijk (HBR)
- Bij HBR mogen ze alle keuzevakken kiezen die bij HBR horen, in de vierde sturen we wat meer vanwege capaciteit (HBR)
- Ik zou de leerlingen graag keuzemogelijkheden bieden, maar het gaat meer om wat de school daarin wil (MaT)
- Het programma staat nu, maar ik wil er wel nog meer ontwikkelen (MT)
- Leerlingen kunnen schoolbreed kiezen uit zo'n 30 keuzevakken (MVI)
- We zijn een kleine school, een klein team. Daarom hebben we in eerste instantie gekozen voor keuzevakken binnen het eigen profiel. Nu blijkt er weinig animo te zijn voor keuzevakken buiten het profiel. We hadden een enquête uitgezet onder leerlingen en maar vijf leerlingen kozen "dat lijkt me ook wel leuk" (ZW)
- Onze leerlingen kunnen kiezen uit zeven keuzevakken binnen het profiel (ZW)

Leerlingen

- De keuzevakken zijn timmeren, metselen, schilderen en stuken. Iedereen doet alles (BWI)
- Je kon kiezen uit metselen, standbouw betimmering, dakconstructie, design en decoratie en stuken (BWI)
- We hadden geen keuze; de keuzevakken zijn sport en bewegen, keuken, ondernemerschap en EHBO (DP)
- Iedereen doet alles zonder eigen keuze (DP)
- We konden keuzevakken kiezen uit alle profielen (EO)
- Je kon kiezen uit webshop, officemanagement, ondernemen en marketing, financieel en administratief beheer, maar eigenlijk doe je ze alle vier (EO)
- Wij hebben nog geen keuze. Dat komt in het vierde jaar (Groen)
- De keuzevakken zijn dieren, koken, techniek, bloem, groen, vormgeving en werken in de tuin. (Groen)
- De keuzevakken zijn bijzondere keuken, gastheerschap, bakken en recreatie (HBR)
- Je kunt een route kiezen en daar horen vaste keuzedelen bij (MT)
- Ik zou meer willen kiezen. Ik zou transport in willen ruilen voor tweewielers (MT)
- We doen allemaal hetzelfde (PIE)
- Volgend jaar kan je kiezen tussen bankwerken, lassen en elektro (PIE)
- Je kon kiezen uit EHBO/voorkomen van ongevallen, assisteren in de gezondheidszorg/ziekenhuis, sport en bewegen begeleiden, facilitaire dienst/catering/inrichting, volwassenen dagbesteding, kinderen en jongeren brede school, beautysalon haar/huid/nagels (ZW)

Voorlichting en begeleiding leerlingen bij het kiezen van de keuzevakken

Docenten

- Ik leg na het CSPE in de derde klas altijd uit over de keuzedelen, maar na de zomervakantie snappen ze dat niet meer. Deze leerlingen moet je elke dag vertellen wat ze gaan doen (BWI)
- Leerlingen komen wel op de juiste plek terecht. Het is wel zo dat ze al voor twee jaar moeten kiezen en dat is lastig (Groen)
- Er zou wel meer voorlichting moeten gebeuren. In het tweede jaar krijgen ze stukjes les in het profieldeel en ook van het keuzevak. Het is nu de wens om derdejaars een keer mee te laten draaien, dat gaat nu aan de hand van een papertje (HBR)
- Leerlingen kiezen niet altijd heel bewust. Dit is ook afhankelijk van de expertise van de LOB-coaches. Als mentor merk ik dat ik veel bezig ben met de keuzes van de leerlingen (MVI)
- We hadden verwacht dat leerlingen enthousiast zouden worden, maar de leerlingen kiezen de keuzevakken niet echt met overtuiging. Ze willen ook wel graag sturing (MVI)
- De leerlingen kunnen uit genoeg kiezen en we sturen ook wel bij (PIE)
- We zijn tevreden met de inhoud van de keuzevakken, maar het keuzevak uiterlijke verzorging duurt 1 jaar. Dat is wel heel lang voor een keuzevak, vooral als de keuze niet precies is wat de leerlingen wilden. Voor een keuzevak is een half jaar wel genoeg (ZW)

6.4.4 Keuzevakken: de organisatie

Bij de organisatie van de keuzevakken lopen scholen tegen beperkingen aan. Ze willen graag dat hun leerlingen meer te kiezen hebben, maar ze kunnen dat moeilijk organiseren. Het rooster en kleine groepen worden genoemd, maar ook dat ze als docent zichzelf onvoldoende breed bekwaam vinden.

Regelmatig zie je dat scholen een keuzevak kiezen zoals EHBO of ondernemerschap en dat aan alle leerlingen aanbieden.

Docenten over het organiseren van de keuzevakken over de jaren 2016-2019.
Vanaf de invoering van de vernieuwde programma's geven docenten aan dat ze meer keuzevakken aan willen bieden aan hun leerlingen, maar dat het nog niet lukt. In het begin omdat ze het profielvak eerst goed op wilden zetten, daarna vanwege organisatorische redenen.

Waar liggen kansen

Scholen die erin geslaagd zijn keuze te bieden aan hun leerlingen en er goed vorm aan hebben kunnen geven, kunnen als voorbeeld dienen. Dit zijn bijvoorbeeld scholen die samenwerken met andere vmbo's zodat het mbo ze samen als serieuze gesprekspartner ziet. Of scholen die samen meerdere keuzevakken aanbieden en hun leerlingen verdelen.

Docenten

- We hebben genoeg leerlingen voor de keuzevakken, maar hun mogelijkheden zijn wel enigszins ingeperkt door het rooster (BWI)
- We hebben gekozen op basis van wat we al in huis hebben. Anders is het een investering (BWI)
- We willen graag meer keuze maar dat kan nu niet. We hebben vier keuzevakken die iedereen doet. We hebben onvoldoende leerlingen. Het zit hem ook in de organiseerbaarheid. We hebben een klein team en de kennis per persoon is lastig. Vier mensen die het allemaal moeten doen. Techniek komt erbij en op dat deel scoren we nog niet goed. We kunnen het niet allemaal voor elkaar krijgen. Het moet geen veredeld handenarbeidlokaal zijn. Het is redderen (DP)
- We kunnen geen keuze aanbieden. Dat zagen we wel aankomen. Hoe doe je het rooster technisch? Als wij hier acht keuzevakken aanbieden en er is er een met drie leerlingen, dan kan je daar geen docent op zetten (HBR)
- Leerlingen weten het allemaal niet zo goed zelf. We hebben het daarom voor ze voorgesorteerd (MT)
- Het lokaal is eigenlijk ook niet helemaal groot genoeg voor de keuzevakken (MVI)

6.5 Aansluiting en samenwerking met het mbo

6.5.1 Aansluiting met het mbo

Docenten denken wisselend over de invloed van de vernieuwing op de aansluiting met het vervolgonderwijs. Regionale en schoolspecifieke factoren spelen hier vaak een belangrijke rol in. Profielen zoals Groen en ZW die al gewend waren aan samenwerking profielen ervaren geen verandering als gevolg van de vernieuwing. Sommige docenten van de profielen BWI, DP en PIE geven aan dat de breedte van het profiel de aansluiting met het mbo bemoeilijkt. Voor leerlingen van het MVI-profiel zijn er nog steeds weinig doorstroommogelijkheden op niveau.

Docenten over aansluiting met het mbo over de jaren 2016-2019.

De inhoudelijke aansluiting met het mbo is de afgelopen jaren niet veel verbeterd. Enerzijds omdat het voor het mbo geen speerpunt is. Anderzijds omdat het inhoudelijk lastig is, omdat het profiel te breed is of er geen doorstroommogelijkheden zijn.

Inhoudelijke aansluiting

Docenten

- Van het vervolgonderwijs is alleen de servicemedewerker gebouwen generiek; de uitstroomrichtingen timmerman, metselaar, tegelzetter, stukadoor en schilder zijn juist specifiek. Ik snap het principe van de oriëntering, maar met de bedrijven die we hier hebben, past het niet. Vaak hebben ouders hier op school gezeten en zijn ze timmerman of metselaar. Dat is wat er leeft (BWI)
- Leerlingen die terugkomen geven wel aan dat ze goed voorbereid waren. Goed in theorie en vaardigheden (EO)
- Onze leerlingen doen wel dingen nog een keer, maar dan verdiept. Vmbo-leerlingen die van een andere school komen beginnen namelijk op nul, die hebben techniek gedaan (MaT)
- Inhoudelijk lijkt het makkelijker aan te sluiten, maar ik weet niet waardoor. Het lijkt beter door te stromen, maar is dat het leerlingtekort of het nieuwe programma? Het vervolgonderwijs lijkt ook te veranderen en er is wel invloed op elkaar (MVI)
- De aansluiting is niet verbeterd. Dat hebben we wel geprobeerd, maar heeft tot nu toe nog niks opgeleverd. Er is veel overlap in opdrachten met het mbo (MVI)
- We sluiten nu nog niet zo goed aan bij het ene college uit de regio, maar wel bij de andere. De vernieuwing heeft op zich geen verandering meegebracht in de aansluiting (PIE)
- Als het ene eind (het vmbo) gaat moderniseren, moet dat bij het mbo ook gebeuren (PIE)
- Ondanks het contact hebben we de dubbelingen met het mbo er nog niet uit. Maar het kan juist ook verankeren volgens sommige docenten. Alleen dan wel op een wijze dat leerlingen het niet als herhaling herkennen (PIE)
- De aansluiting met het vervolgonderwijs is niet verbeterd als gevolg van de vernieuwing (ZW)

Verbeterde oriëntatie op het vervolg

Docenten

- De aansluiting met het vervolgonderwijs is wel verbeterd, door het portfolio. Zo wordt er nagedacht over LOB. Inhoudelijk is het niet veranderd (Groen)

Specifieke problemen in de aansluiting met het mbo

Docenten

- De basisleerlingen hebben niet zo veel keuze meer. De kaderleerling heeft ook al minder keuze op niveau 3. De aansluiting is dus minder door het aanbod (EO)
- We hebben twee profielen op onze school. Meisjes kiezen HBR of ZW, alle jongens komen bij HBR terecht. Daardoor is niet iedereen geïnteresseerd. Ze krijgen niet voldoende basis voor het mbo, die verwacht vaak dat ze meer kunnen. Ook leerlingen die een vervolgopleiding in het verlengde van HBR kiezen zeggen weleens dat ze meer hadden willen leren (HBR)
- Door de veranderingen van de vernieuwing is er te veel dubbel en dan haken mijn leerlingen af. Ik heb nog contact met mijn leerlingen op het mbo en motiveer ze om toch door te pakken (MT)
- De aansluiting voor de basisleerlingen is lastig, want er is alleen een niveau 4 MVI-opleiding. Dan moeten ze eerst nog 1 of 2 jaren overbruggen (MVI)

6.5.2 Samenwerking met het mbo

De wens om meer samen te werken met het mbo is er, maar daadwerkelijk samenwerken is verre van vanzelfsprekend. De samenwerking met het mbo loopt vaak goed als:

- het mbo daarin is geïnteresseerd;
- de vmbo-school een onderhandelingspositie heeft door gelden (techniek) of;
- samenwerking met andere scholen leidt tot grotere aantallen leerlingen.

Als er sprake is van samenwerking dan levert dit vaak een verbeterde oriëntatie op het vervolg op voor de leerling.

In sommige gevallen wordt er samen met het mbo of bedrijven (via het platform) aan de inhoud van de vakken gewerkt. Om met het bedrijfsleven samen te werken, lukt vooral Groen en de techniekprofielen.

Docenten over samenwerken met het mbo over de jaren 2016-2019.

Hoewel de meeste docenten nog steeds niet veel van samenwerken met het mbo verwachten, staat het wel vaker op de agenda van de vmbo-scholen dan voorheen. Het gevoel dat het mbo niet op hen zit te wachten, overheerst vaak. De praktijk laat zien dat het lastig blijft om een duurzame, niet persoonsgebonden relatie op te bouwen.

Waar liggen kansen

Er zijn scholen die erin slagen structureel met het mbo samen te werken. Dan gaat het om het afstemmen van inhoud en het samen organiseren van keuzevakken. Het delen van goede voorbeelden, zoals een groep vmbo-scholen die als één partij met het mbo samenwerken, kunnen inspirerend werken voor andere scholen.

Wens om samen te werken

Docenten

- Het vmbo en mbo kunnen nog veel meer naar elkaar toekomen. We willen in de toekomst met het mbo keuzevakken gaan uitbreiden en die op hun locatie laten uitvoeren of gastlessen verzorgen. We zitten in een oriënterende fase, ook naar het bedrijfsleven (DP)
- We zijn nu bezig met het mbo. We hebben op dit moment een warme overdracht; verder niet zo veel (EO)
- We werken samen met het mbo, maar nog niet inhoudelijk. Hopelijk is LOB de eerste stap om dat beter te maken, en daarna inhoudelijk (Groen)
- Het streven is om meer inhoudelijk af te stemmen met het mbo. Jongens vinden het wel lastig als ze weer die theorie krijgen op het mbo (MT)

Gebrek aan samenwerking

Docenten

- We werken samen met het mbo, maar alleen voor warme overdrachten. Het lukt praktisch niet om inhoudelijk samen te werken (DP)
- We doen alles zelf, we werken niet inhoudelijk met het ROC samen. Het is lastig met leerlingen om zelf de reis naar Amsterdam te betalen. We hebben wel wat contacten over wat leerlingen zouden moeten kunnen, maar dat zou nog wat meer aandacht moeten krijgen (EO)
- We hebben een lijntje met een mbo waarmee we contact hebben over hoe leerlingen aankomen. Ook bij een ander college hebben we wat contacten. Er is geen inhoudelijke afstemming (MVI)
- De decanen hebben vooral contact met het mbo. Dat is meer hun rol dan van de docenten (ZW)

Moeilijkheden in de (beginnende) samenwerking

Docenten

- Ze zijn toevallig afgelopen week langs geweest maar dat is incidenteel. Wij zijn al jaren bezig om het mbo uit te nodigen om ze te laten komen kijken, maar dat komt niet van de grond. Nu hebben ze ons nodig om de aansluiting beter te laten verlopen. Wij hameren al jaren: laat onze leerlingen een jaar overslaan (HBR)
- Ik probeer de aansluiting te vinden. Ze zitten niet op me te wachten. We proberen het wel. We zijn samen met een ander vmbo gegaan. Samen met een ander vmbo gaat het wel wat beter, dan word je wel gezien (MT)
- De aansluiting is niet verbeterd. Dat hebben we wel geprobeerd, maar heeft tot nu toe nog niks opgeleverd. Er is veel overlap in opdrachten met het mbo (MVI)
- Het mbo is een oké gesprekspartner, maar het echt samen iets doen is maar heel matig. De docenten willen wel, lijken het te willen, maar van bovenaf lijkt het vast te lopen. De wens is er maar het kan nog niet praktisch (PIE)

Positieve contacten of samenwerking gaande

Docenten

- We zijn lid van het platform BWI en hebben intensief contact met externen. Naast dat we overleggen met de methodemakers bezoeken we mbo's en doen we daar gastlessen (BWI)
- We hebben een overlegstructuur met het mbo en we bezoeken het met de leerlingen. We zijn bezig met intensivering van het contact, zoals doedagen bij het mbo (Groen)
- We werken samen met een hoveniersbedrijf – wel hap snap – en hebben bedrijven die gastlessen komen doen. Daarmee doen we ook excursies. Zo gaan we binnenkort drie uur op locatie werken (Groen)
- We zijn actief in het onderhouden van externe contacten. We gaan soms op excursie en hebben masterclasses (Groen)
- Ik werk als examenontwikkelaar op het mbo. We hebben geen inhoudelijke afstemming, maar wel warme contacten. Ik kan altijd de regionale ROC's bellen (HBR)
- Bedrijfswagens doen we samen met het ROC en een autobedrijf. Het praktische deel is verdeeld over het ROC en bij het autobedrijf en daar doen we ook een rondleiding. Het hangt allemaal af van de contacten die je hebt. Het geldt dat we nu uit Versterkt Techniek Onderwijs krijgen, gaat helpen. Want we worden serieuzer genomen. We kunnen we ze wat bieden en daardoor onderhandelen (MT)
- Ik heb veel contact met het mbo. Ik volg de leerlingen en kijk wat ze tekortkomen. Onze leerlingen maken het af als ze op het mbo komen (PIE)
- We werken met de zonnepanelen samen met een klein bedrijfje in Utrecht. Voor robotica gaan we met vier vmbo-scholen samen naar het mbo. Op het mbo zien ze ons dan wel als serieuze partner. Dan kan het mbo een keuzevak verzorgen, in plaats van hier op school met vier leerlingen (PIE)
- We werken samen met het ROC, die organiseert doedagen en informatiedagen. Leerlingen kunnen zich inschrijven voor een dag met workshops en er is ook een docentendag. We hebben zelf contact met een ander ROC. Die bezoeken we een keer in de twee jaar, want twee derde van hun opleidingen bestaat uit zorg (ZW)

6.6 Bekwaamheid docenten

De meeste docenten hebben bijscholing gevolgd en/of zijn daar nog mee bezig. Sommige scholen verplichten docenten om bijscholing te volgen, de meesten geven het zelf aan. De docenten zijn positief over het aanbod en hopen dat het aanbod blijft.

Docenten over bekwaam zijn over de jaren 2016-2019.

Vrijwel alle docenten zijn over alle drie de jaren positief over het bijscholingsaanbod dat er is. Ze maken er veelvuldig gebruik van, al dan niet verplicht. Ze geven aan dat ze hopen dat het aanbod blijft bestaan, met name als het gaat om de keuzevakken of meer generieke scholing zoals het opzetten van een keuzevak op school. Het laatste jaar valt op dat minder docenten aangeven dat ze graag in de beroepspraktijk willen kijken.

Waar liggen kansen

Het blijven aanbieden van betaalbare bijscholing. Het aanbod blijven aanpassen met cursussen/trainingen op basis van een inventarisatie onder docenten.

Verwerving van (brede) bekwaamheid nodig

Docenten

- Ik kan wel gebruik maken van bijscholing, bijvoorbeeld design stoffering (BWI)
- Op dit moment even niet, maar ik zou wel een aantal dingen willen ophalen (DP)
- Het is redelijk te doen, misschien nog wat extra kennis op het gebied van webshop of logistiek (EO)
- Mijn achtergrond is ecologie en ik heb behoefte aan scholing voor bloemen. Die zijn er wel, maar de scholing is wat mager. Ik zou wel meer scholing willen doen, maar dat past gewoon rooster technisch niet. De prijs is oké, want het beschikbare budget is 600 euro per jaar (Groen)
- In de keuzevakken is weinig vernieuwing geweest dus inhoudelijke bijscholing is niet nodig (Groen)
- Ik ga een bijscholing voor evenementen doen omdat ik daar les in ga geven (HBR)
- Ik volg nu omgangskunde en doe een lascursus. Voor de algemene techniekvakken kun je voldoende vinden. Voor MaT is er niets. Ik doe docentenstages, bijvoorbeeld aan de WUR (MaT)
- Ik zou graag willen leren hoe je een nieuw keuzedeel ontwikkelt. Verder hooguit bijscholen bij een nieuw keuzedeel. Bijvoorbeeld bij het autobedrijf voor een lean production keuzedeel (MT)
- Vanuit het platform vernieuwd vmbo hebben we veel bijscholing gedaan. Arduino en raspberry pie cursussen. We mogen veel want het is goedkoop. Ik hoop dat ze lang doorgaan met die subsidie (MVI)

Blijven leren en ontwikkelen

Docenten

- We hebben het goed verdeeld en werken op de onderdelen waar we iets mee hebben (DP)
- We hebben een bijscholingsverplichting. Maar eerst moet ik alle PIE-modules nog volgen. Dat is twee dagen per week, twee jaar lang. Dan ben ik 66 (PIE)
- Het is bij ons verplicht om bijscholing te blijven volgen. Vorig jaar hebben we een PTA-cursus gedaan en een cursus 'korte lontjes' (ZW)

6.7 Taakverzwaring docenten

Voor bijna iedere docent betekent de invoering van het vernieuwde programma een taakverzwaring. Docenten stoppen veel eigen tijd in het ontwikkelen van de keuzevakken en bijscholing op hun vakgebied. Meer dan de helft van de docenten ervaart de taakverzwaring als blijvend. Bij een blijvende taakverzwaring worden vaak de contacten met buiten, het ontwikkelen en bijblijven voor de keuzevakken en het onderhouden van de praktische ruimten genoemd.

Docenten over taakverzwaring over de jaren 2016-2019.

Docenten ervaren de taakverzwaring drie jaar na de invoering als blijvend van aard. Dit wordt niet altijd als negatief ervaren. De ene docent krijgt energie van het nieuwe programma en de mogelijkheden, de andere docent minder. Nieuwe activiteiten die tijdsintensief en blijvend van aard zijn, zijn het contact met de buitenwereld (bedrijven en mbo), het blijven op vakgebied (de keuzevakken) en het onderhouden van meer verschillende praktijkruimtes.

Waar liggen kansen

In het nieuwe examenprogramma van het vmbo wordt ingezet op meer samenwerken met (v)mbo's en bedrijven in de regio en meer (maatwerk)keuze voor de leerling. Juist deze speerpunten worden als taakverzwarend en extra gezien. Zet een school ze als vaste taken bovenaan hun agenda, dan ontstaan er kansen voor structurele verbetering. Dit houdt wel in dat je andere taken anders gaat organiseren of gaat laten.

De ervaren taakverzwaring

Docenten

- Gevoelsmatig is het minder zwaar omdat ik er plezier in heb en er veel voor terugkrijg (DP)
- Je moet investeren, maar nu is het gewoon goed te overzien (EO)
- We hebben meer tijd nodig om het beter te kunnen doen. Er wordt geen tijd gegeven om met de buitenwereld in contact te zijn en dat kost juist veel tijd (MT)

Tijdelijke of blijvende aard

Docenten

- De opdrachten zijn nog niet allemaal af, daar ben ik nu nog vreselijk druk mee. Ik ga er een week in de vakantie voor uittrekken (BWI)
- Ja het is een blijvende taakverzwarende als je niet gefaciliteerd wordt. We hebben een docent die in drie jaar een kopopleiding, een docent techniek opleiding en de minor DP doet. Dus in drie jaar twee graden en een minor. Dat betekent dat je op alle gebieden bij moet blijven (DP)
- Je moet dit echt op niveau krijgen en opbouwen. Uiteindelijk hoeft dat opbouwen niet meer, maar het bijblijven wel (DP)
- Als je buiten de school iets organiseert dan kost dat gewoon veel tijd. Het is nu een taakverzwarende en die zal uiteindelijk niet al te veel minder worden. Als je het een goede invulling wilt geven, dat kost het toch meer extra tijd (Groen)
- Ik had al een groot netwerk door mijn eerdere combibaan, waarmee ik veel bedrijven bezocht. Daardoor is het dus geen taakverzwarende. Een extra taak is nu wel de voorbereiding van de keuzedelen (HBR)
- Door de verbreding is er een blijvende taakverzwarende, maar dat is wel positief. We hebben veel bijgeleerd en dat moeten we ook actueel houden. Daar komt bij dat we meer keuzevakken willen kunnen aanbieden, waardoor we nog meer moeten bijscholen en bij moeten blijven (MT)
- Het is wel een taakverzwarende; de contacten naar buiten, de diversiteit in het programma. En we halen er nog niet uit wat er in zit. Er zal altijd meer gepland en afgestemd moeten worden (MT)
- Voor onze leeftijd is het wel een blijvende taakverzwarende (PIE)
- Ik heb geen bijscholingsbehoefte, ik werk nu al weekenden (PIE)
- Blijvend als je wilt dat het goed loopt, want we zijn voorlopig nog niet klaar; het is een jarenlange investering. Er is nu een goede basis gelegd, maar bijscholen is nu een vast gegeven en we willen het aantal keuzevakken uitbreiden (PIE).
- Op dit moment is het evenveel tijd als voorheen omdat we het nu al hebben staan. Het ontwikkelen in het begin kostte veel privé-tijd. We hebben drie docenten die van aanpakken houden dus het is wel goed gegaan. We hebben nu twee keer het vernieuwde examen gehad. Kleine aanpassingen blijven we doen (ZW)
- Vernieuwing zorgt altijd voor een taakverzwarende. Het was heftig. Na twee jaar gaat het weer terug naar een goed niveau (ZW)

Taakverzwarende bij het organiseren om de les heen

Docenten

- De vernieuwing heeft voor een blijvende taakverzwarende gezorgd; dat komt misschien door onze inrichting. Het modulaire werken zorgt ervoor dat we in sommige periodes heel veel voor de klas staan. We maken te veel uren voor de klas – we staan nu meer voor de klas dan in de cao staat (MVI)
- Taken die eigenlijk niet bij ons horen te liggen, zoals het onderhoud van al onze machines, kosten ook meer tijd omdat het er meer zijn dan voorheen. Dat gebeurt ook nog buiten de lessen om (PIE)

7. Referenties

Akker, J. van den (2003). Curriculum perspectives: An introduction. In J. van den Akker, W. Kuiper & U. Hameyer (eds.), *Curriculum landscapes and trends* (pp. 1-10). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Kerckhoffs, J. en R. Abbenhuis (2014). *Structuur beroepsgericht vmbo*. Bunnik: SPV.

Kerckhoffs, J. en R. Abbenhuis (2015). Tussenevaluatie vernieuwing beroepsgerichte programma's vmbo, juli 2015. Geraadpleegd op 25 mei 2016 van <http://vernieuwingvmbo.nl/tussenevaluatie-met-veel-voorbeelden/>

Ministerie van OCW (2011). Project vernieuwing beroepsgerichte programma's in het vmbo. Sectoren economie, zorg & welzijn en techniek. Projectopdracht. Geraadpleegd op 25 mei 2016 van http://www.vernieuwingvmbo.nl/wp-content/uploads/2012/05/Projectopdracht_vernieuwing-beroepsgerichte_programma-5.pdf

Ministerie van OCW (2015). *Programmaplan vernieuwing vmbo. 2015 – Verbeteren, verbinden, voorbereiden*. Den Haag: Ministerie van OCW. [ongepubliceerd]

Ministerie van OCW (2017). *Analyse onderwijsaanbod voortgezet onderwijs*. [Kamerbrief]. Geraadpleegd op 14 oktober 2017 van: <https://nieuwvmbo.nl/web/viewer.html?file=https://nieuwvmbo.nl/wp-content/uploads/2017/07/Brief-Tweede-Kamer-leerlingaantallen.pdf>

Bijlage A: Tabel lestijd

Tabel A1. *Gemiddelde en standaarddeviatie opgegeven lestijd.*

	lengte lesuur	lesminuten bb leerjaar 3	lesminuten bb leerjaar 4	lesminuten kb leerjaar 3	lesminuten kb leerjaar 4	lesminuten gl leerjaar 3	lesminuten gl leerjaar 4
n(antwoorden)	291	272	269	271	269	129	128
min	30	90	45	90	45	45	45
max	90	1440	1260	1440	1260	800	900
gemiddelde	49,7	592,2	586,9	573,8	560,4	265,4	266,2
mediaan	50	600	600	600	600	250	245
standaard dev	7,8	152,1	147,2	145,8	140,0	125,8	129,9

De docenten gaven aan hoeveel lestijd ze beschikbaar hebben voor het beroepsgerichte programma (profielvakken en keuzevakken, inclusief stage) (zie Tabel A1). Omdat de zeer grote verschillen tussen minimaal en het maximaal beschikbare lestijd (90 – 1440 bij bb3 = een verschil van 1350 minuten ofwel 22,5 uur!) waarschijnlijk een interpretatie of typefout zijn, is een robuustere statistiek, namelijk de interkwartielafstand als maat van spreiding, gegeven in Tabel A2.

Tabel A2. *Interkwartielafstand*

	lesminuten bb leerjaar 3	lesminuten bb leerjaar 4	lesminuten kb leerjaar 3	lesminuten kb leerjaar 4	lesminuten gl leerjaar 3	lesminuten gl leerjaar 4
IQ1	300	400	400	450	45	45
IQ2	540	540	540	540	180	180
mediaan	600	600	600	600	250	245
IQ3	700	650	645	630	300	300
IQ4	850	800	800	760	450	450

Bijlage B: Tabellen met percentages per beroepsgericht profiel

Docentvragenlijst leerjaar 3 en 4, 2018-2019

De Tabellen B1-B9 geven de percentages van de antwoorden op stellingen, uitgesplitst naar profiel. De labels boven de kolommen geven een afkorting voor het profiel, waarbij 'alle' staat voor alle profielen samengenomen – dit zijn ook de gegevens die in het rapport getoond worden. Kolom 2 ('antw') geeft het gekozen antwoord op de stelling (0 = nvt, 1= helemaal oneens, 2= enigszins oneens, 3 = enigszins eens, 4 = helemaal eens).

Tabel B0. *Docenten per profiel (de n-waarde tussen haakjes geldt voor de laatste stelling).*

profiel	N
Alle	291 (274)
bwi	22 (18)
dp	55 (52)
eo	22
groen	38 (33)
hbr	18 (17)
mat	7
mt	19
mvi	16
pie	43 (41)
zw	51 (49)

Tabel B1. *Helderheid van de beroepsgerichte examenprogramma's in het algemeen.*

vraag	antw	alle	bwi	dp	eo	gr	hbr	mat	mt	mvi	pie	zw
De nieuwe indeling van het beroepsgerichte programma in kern- en keuzedelen is duidelijk voor mij	0	0									2	
	1	1				5					2	
	2	3		6		3			5	6	9	
	3	21	14	15	18	32	6	43	11	31	35	16
	4	74	86	80	82	61	94	57	84	63	51	84
Ik ben tevreden met de beschikbare informatie over de vernieuwing van de beroepsgerichte programma's.	0	1					6				5	
	1	5		2	5	13	6		5		9	
	2	7		4	5	13	6	29		19	9	4
	3	40	32	40	27	45	44	57	42	38	40	41
	4	48	68	55	64	29	39	14	53	44	37	55
De nieuwe beroepsgerichte programma's geven voldoende richting om een uitdagend LOB-traject voor leerlingen te ontwikkelen.	0	6	5	6		13	11	14	5		2	8
	1	11	14	7	9	21	6		11	19	16	2
	2	21	9	20	36	32	6	29	5	31	23	16
	3	40	50	40	55	24	28	43	47	38	33	51
	4	22	23	27		11	50	14	32	13	26	24
Voor mij is het duidelijk hoe LOB in het examenprogramma aangeboden wordt.	0	5		4	5	8		14	5		7	6
	1	11	5	7	14	18	11		11	25	7	12
	2	21	32	15	32	24	17	29	16	31	26	12
	3	38	36	42	36	26	44	29	26	31	42	43
	4	26	27	33	14	24	28	29	42	13	19	28

Tabel B2. Relevantie van de nieuwe beroepsgerichte examenprogramma's in het algemeen

vraag	antw	alle	bwi	dp	eo	gr	hbr	mat	mt	mvi	pie	zw
De nieuwe beroepsgerichte programma's bij ons op school bieden voldoende mogelijkheden voor onze leerlingen om zich in de volle breedte te kunnen oriënteren.	0	1								13		
	1	5	5	2	5	8			5		12	2
	2	20	14	18	18	42	6	29	26	19	16	14
	3	40	32	38	59	34	56	57	26	19	30	55
	4	35	50	42	18	16	39	14	42	50	42	29
Het werken met kern- en keuzedelen is een geschikte manier om tot een meer leerlinggericht programma te komen.	0	1		2			6					4
	1	6	5	2		16			11	6	9	2
	2	17	9	15	32	21	22	14	21	6	21	10
	3	42	27	40	41	45	44	71	47	31	37	49
	4	34	59	42	27	18	28	14	21	56	33	35
Door de mogelijkheid tot een meer leerlinggericht programma te komen, worden de beroepsgerichte leerwegen aantrekkelijker voor leerlingen.	0	2		2		5	6			13		
	1	8	9	4	5	21	6		11	6	12	2
	2	14	5	11	27	29	17	14	21	6	12	8
	3	38	14	46	36	32	28	57	32	38	42	43
	4	38	73	38	32	13	44	29	37	38	35	47
De nieuwe beroepsgerichte programma's concentreren zich minder op de beroepspraktijk dan de oude examenprogramma's.	0	6	5	15			6	14	11		5	2
	1	7	14	4		11		14		25	5	10
	2	23	9	35	27	13	11	43	32	31	12	29
	3	32	36	26	50	26	33	29	11	31	35	39
	4	32	36	22	23	50	50		47	13	44	20

Tabel B3. *Impact van het nieuwe beroepsgerichte programma*

vraag	antw	alle	bwi	dp	eo	gr	hbr		mat	mt	mvi	pie	zw
Het nieuwe van het examenprogramma zit in inhoud die up-to-date zijn.	0	5	9	9		3	11		14			7	2
	1	9	5	4	5	16	17		14	26	6	12	2
	2	18	5	16	14	26	17		14	21	19	19	20
	3	52	50	55	59	50	44		43	47	44	53	57
	4	16	32	16	23	5	11		14	5	31	9	20
Het nieuwe van het examenprogramma zit in de mogelijkheid voor leerlingen om keuzevakken uit andere beroepsgerichte profielen te kunnen volgen.	0	3	5	4	5				14	5		5	4
	1	8		2	5	24	6		14		12	12	4
	2	11	9	5	5	16	22		14	11	12	21	4
	3	33	50	31	36	34	44		43	37	25	23	29
	4	45	36	58	50	26	28		14	47	50	40	59
Het nieuwe van het examenprogramma zit in het structurele aanbod van LOB in het programma.	0	11	18	13	9	16	6		14	11		7	12
	1	8	5	2	18	24			14	16	12	5	
	2	27	27	27	32	24	22		29	21	25	37	25
	3	43	41	38	36	32	67		29	47	56	44	49
	4	10	9	20	5	5	6		14	5	6	7	14
Door het nieuwe beroepsgerichte programma geef ik op een andere manier les dan voorheen.	0	5		5	5	5				5	12	5	6
	1	9		9	9	11	6		29	11	12	9	8
	2	20		16	27	24	22		29	26	19	23	18
	3	40	45	40	50	34	33		29	42	38	42	41
	4	26	55	29	9	26	39		14	16	19	21	27
Het nieuwe beroepsgerichte programma vraagt van mij andere inhoudelijke kennis dan voorheen.	0	3		2		5					12	5	4
	1	10	9	2	5	16	17		14	21		2	18
	2	13	9	5	32	13	28			5		12	20
	3	36	36	27	45	45	22		57	37	38	23	49
	4	38	45	64	18	21	33		29	37	50	58	10
Ik geef het nieuwe beroepsgerichte programma met meer plezier en enthousiasme dan het oude programma.	0	9	9	11	9	8				16	12	5	10
	1	19	18	13	18	32	33		29	26	6	21	12
	2	24	27	18	18	34	11		29	26	25	28	24
	3	29	23	31	36	18	28		29	26	38	28	33
	4	19	23	27	18	8	28		14	5	19	19	22
De invoering van het nieuwe beroepsgerichte programma betekent voor mij een aanzienlijke taakverzwaring.	0	3		2		3				16	6	5	
	1	4		4		5	22		14			2	4
	2	11	9		23	8	33			11	6	9	20
	3	29	32	29	50	39			14	26	25	21	29
	4	53	59	65	27	45	44		71	47	62	63	47

Tabel B4. *Uitvoerbaarheid van het nieuwe beroepsgerichte programma: algemeen*

vraag	antw	alle	bwi	dp	eo	gr	hbr	mat	mt	mvi	pie	zw
Het examenprogramma is voor mij goed uitvoerbaar in de klas.	0	1				3			5			
	1	4		5		5	6				9	2
	2	21	14	22	9	37	6	14	26	12	26	18
	3	44	55	45	64	34	44	71	47	31	40	41
	4	31	32	27	27	21	44	14	21	56	26	39
De inhoud van de syllabus bij het examenprogramma is goed uitvoerbaar in de klas.	0	1				5			5			
	1	8		9		13	17	14	5		14	2
	2	22	14	24	27	32	11	43	16	12	28	18
	3	43	45	40	50	39	33	43	47	31	40	53
	4	26	41	27	23	11	39		26	56	19	27
In het nieuwe examenprogramma kan ik voldoende diepgang bereiken.	0	1				3		14			2	
	1	16	14	7	9	34	22	14	11	12	28	8
	2	21	27	20	14	21	17		21	12	33	20
	3	37	36	40	59	32	33	43	37	38	16	49
	4	24	23	33	18	11	28	29	32	38	21	24
Het aantal contacturen voor het beroepsgerichte programma is toereikend.	0	0				3						
	1	16	27	15	5	13	22	14	26	6	33	4
	2	21	5	20	27	32	22	14	11	38	21	20
	3	34	36	36	41	29	28	14	32	31	33	41
	4	28	32	29	27	24	28	57	32	25	14	35
Ik voel me gesteund door de schoolleiding bij de invoering van het nieuwe beroepsgerichte programma.	0	2		2		3	11				2	2
	1	11	9	11	9	21	11	43	5	6	7	6
	2	20	14	16	32	18	11	14	26	6	26	22
	3	33	27	38	36	42	22	29	16	38	35	29
	4	35	50	33	23	16	44	14	53	50	30	41

Tabel B5. *Uitvoerbaarheid van het nieuwe beroepsgerichte programma: deskundigheid*

vraag	antw	alle	bwi	dp	eo	gr	hbr	mat	mt	mvi	pie	zw
Ik ben voldoende toegerust (qua kennis en kunde) voor het geven van het nieuwe beroepsgerichte programma.	0	1				5				6	2	
	1	3	5	5				14			9	
	2	12	9	13	5	16	6	43		19	19	8
	3	36	32	47	27	32	22	43	47	25	44	29
	4	47	55	35	68	47	72		53	50	26	63
Ik krijg voldoende gelegenheid voor nascholing met betrekking tot het nieuwe beroepsgerichte programma.	0	2		4	5	5						
	1	5		7		11	6			6	9	4
	2	14	5	13		29	11	29	5	12	23	10
	3	32	36	29	45	24	33	29	26	19	42	31
	4	47	59	47	50	32	50	43	68	62	26	55
De beschikbare bijscholingsmogelijkheden met betrekking tot de invoering van het nieuwe beroepsgerichte programma sluiten aan bij mijn behoefte.	0	6				11	6				14	12
	1	11		9	14	21	11	14	11	6	19	2
	2	18		16	18	37	17		5	19	19	20
	3	38	36	51	45	26	39	57	42	19	33	37
	4	27	64	24	23	5	28	29	42	56	16	29

Tabel B6. *Uitvoerbaarheid van het nieuwe beroepsgerichte programma: materialen en ruimte(s)*

vraag	antw	alle	bwi	dp	eo	gr	hbr	mat	mt	mvi	pie	zw
Er is voldoende lesmateriaal (van uitgever danwel zelf ontwikkeld) beschikbaar voor het examenprogramma	0	1				3	6				2	2
	1	7	5	9	5	18		14		19		4
	2	19	5	16	32	21	11	57	16	38	14	20
	3	41	45	38	45	47	28	29	47	19	49	37
	4	32	45	36	18	11	56		37	25	35	37
Er is voldoende praktijkruimte beschikbaar om het beroepsgerichte programma aan te kunnen bieden	0	1		2		5						
	1	14	5	15	9	24	6	43	21	6	12	12
	2	23	27	29	14	21	6	29	42	38	14	22
	3	29	27	27	50	26	28	14	16	25	30	33
	4	33	41	27	27	24	61	14	21	31	44	33
In de praktijkruimte(s) zijn voldoende materialen en gereedschappen beschikbaar voor het beroepsgerichte programma.	0	1		2		3						
	1	8	5	7	9	11		29	16	12	7	6
	2	21	9	27	18	18	11	43	37	31	14	20
	3	31	18	36	41	29	28	14	21	31	28	39
	4	39	68	27	32	39	61	14	26	25	51	35

Tabel B7. *Uitvoerbaarheid van het nieuwe beroepsgerichte programma: toetsing*

vraag	antw	alle	bwi	dp	eo	gr	hbr	mat	mt	mvi	pie	zw
Het examenprogramma is goed toetsbaar.	0	1				3	6					
	1	3		4	5	5	11	14		6		2
	2	16	5	13	9	26	11	14	16	19	21	18
	3	46	36	56	50	42	33	57	47	44	35	51
	4	34	59	27	36	24	39	14	37	31	44	29
Er is op mijn school voldoende toetsmateriaal beschikbaar voor het beroepsgerichte programma.	0	1				5						
	1	3		5		13				6	2	
	2	15	5	20	27	18	6	43	5	31	9	10
	3	46	50	42	55	45	39	43	42	25	53	51
	4	35	45	33	18	18	56	14	53	38	35	39

Tabel B8. *Helderheid van het nieuwe beroepsgerichte programma*

vraag	antw	alle	bwi	dp	eo	gr	hbr	mat	mt	mvi	pie	zw
Het examenprogramma is voor mijn profiel voldoende onderscheidend uitgewerkt voor de verschillende leerwegen.	0	5		9		8			5		10	4
	1	9	5	6	14	18	11		11	6	7	6
	2	20	14	11	14	26	11	57	5	25	14	35
	3	45	41	60	55	39	50	29	42	38	45	37
	4	21	41	13	18	8	28	14	37	31	24	18
De syllabus is voor mijn profiel voldoende onderscheidend uitgewerkt voor de verschillende leerwegen.	0	5		6		8			5		7	6
	1	5	5	4	5	8	17	14	5		2	2
	2	19	9	11	14	29	17	43	21	31	19	20
	3	47	36	55	64	42	44	29	37	44	48	47
	4	25	50	25	18	13	22	14	32	25	24	25
Het examenprogramma van mijn profiel geeft een helder beeld van wat er van leerlingen wordt verwacht op het gebied van kennis, inzicht en vaardigheden.	0	2				11			5			
	1	4		4		13	6			6	5	2
	2	16	5	13		29	22	43	16	12	14	16
	3	51	36	60	73	45	39	29	37	38	55	55
	4	28	59	23	27	3	33	29	42	44	26	27
De syllabus voor mijn profiel geeft een helder beeld van wat er van leerlingen wordt verwacht op het gebied van kennis, inzicht en vaardigheden.	0	2				8			5		2	2
	1	2		4		3	6	14			2	2
	2	16		13	5	32	33	29	5	19	19	12
	3	48	45	53	64	55	28	29	37	38	55	45
	4	31	55	30	32	3	33	29	53	44	21	39
De handreiking bij het examenprogramma van het nieuwe profiel helpt mij bij het maken van een onderwijsprogramma.	0	10	5	2	9	16	11	14	21	12	14	10
	1	2		2		5			5		2	2
	2	15	5	11	14	21	17	43	16	19	19	10
	3	48	41	62	64	55	44	14	32	25	45	47
	4	24	50	23	14	3	28	29	26	44	19	31

Tabel B9. Relevantie van het nieuwe beroepsgerichte programma

vraag	antw	alle	bwi	dp	eo	gr	hbr	mat	mt	mvi	pie	zw
Het nieuwe beroepsgerichte programma biedt mijn leerlingen voldoende ruimte om zich te kunnen verdiepen in een gebied dat bij hen past.	0	1				3		14	5	6		
	1	11	11	10	14	18	12		26	6	15	2
	2	24	22	25	27	36	12	57	11	25	20	20
	3	44	44	42	41	36	71	29	21	31	39	63
	4	19	22	23	18	6	6		37	31	27	14
Door het nieuwe beroepsgerichte programma krijgen mijn leerlingen een beter beeld van hun interesses en waar ze goed in zijn.	0	2				3			5	12		2
	1	5	6	2	5	12		14	21		5	2
	2	22	22	17	23	36	24	43	16	25	17	20
	3	46	33	48	45	42	65	29	37	25	46	57
	4	24	39	33	27	6	12	14	21	38	32	18
Het nieuwe beroepsgerichte programma biedt mijn leerlingen voldoende mogelijkheden om zich voor te kunnen bereiden op het mbo.	0	2				6			5	12		2
	1	6	6	4		18	6	14	11		7	
	2	19	11	10	23	36	18	29	26	19	20	14
	3	49	61	56	55	36	47	43	32	25	39	67
	4	24	22	31	23	3	29	14	26	44	34	16
Het nieuwe beroepsgerichte programma biedt mijn leerlingen goed beeld van wat je in de beroepspraktijk met het geleerde kunt.	0	1				6			5	6		
	1	7	6	6		18	6		16	6	10	
	2	23	6	13	45	39	12	57	26	19	17	24
	3	50	61	63	36	33	47	29	32	38	59	57
	4	18	28	17	18	3	35	14	21	31	15	18
Het nieuwe beroepsgerichte programma maakt het beter mogelijk in samenwerking met het mbo doorlopende leerlijnen te ontwikkelen.	0	12	6	12	23	12			11	12	7	18
	1	12	6	10	9	12	18		26	12	17	6
	2	25	17	19	32	33	24	86	16	19	27	20
	3	39	56	48	23	36	29	14	32	25	39	49
	4	12	17	12	14	6	29		16	31	10	6
Het nieuwe beroepsgerichte programma vinden mijn leerlingen leuk.	0	4		2		12			5	6	2	4
	1	11	6	10	14	27			16		12	8
	2	25	22	21	27	33	24	57	32	6	24	24
	3	45	33	54	55	27	53	29	26	50	37	57
	4	16	39	13	5		24	14	21	38	24	6
Het nieuwe beroepsgerichte programma biedt voldoende mogelijkheden om in te spelen op actuele ontwikkelingen in het werkveld.	0	2			5	6			5	6	2	
	1	7		6	5	18	6		16		5	6
	2	27	17	19	27	42	24	71	37	25	27	22
	3	47	61	52	55	27	59	29	32	56	46	49
	4	16	22	23	9	6	12		11	12	20	22
Het nieuwe beroepsgerichte programma biedt voldoende mogelijkheden om tot samenhang met LOB te komen.	0	6	11	8	9	12			11	6		4
	1	7		10	9	12			11	12	5	2
	2	19	11	13	32	27	24	29	16	31	20	10
	3	49	56	40	41	30	59	57	42	31	54	73
	4	19	22	29	9	18	18	14	21	19	22	10
Het nieuwe beroepsgerichte programma biedt LOB een structurele plaats bij het leren van mijn leerlingen.	0	7	11	10	5	12	6		5	6	2	8
	1	7		12	9	12			21	12	5	
	2	29	11	19	32	42	41	43	21	38	27	31
	3	41	67	35	50	18	41	29	32	31	46	55
	4	15	11	25	5	15	12	29	21	12	20	6

Als landelijk kenniscentrum leerplanontwikkeling richt SLO zich op de ontwikkeling van het curriculum in het primair, speciaal en voortgezet onderwijs in Nederland. We werken met het onderwijsveld aan de doelen, kaders en instrumenten waarmee scholen hun opdracht vanuit een eigen visie kunnen vervullen.

We brengen praktijk, beleid, maatschappelijke ontwikkelingen en onderzoek samen en stellen onze expertise beschikbaar aan onderwijs en overheid, bijvoorbeeld in de vorm van leerplannen, tools, voorbeeldesmaterialen, conferenties en rapporten.

Hoofdlocatie
Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Nevenlocatie
Aidadreef 4
3561 GE Utrecht

Postadres
Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40
E info@slo.nl
www.slo.nl

 [company/slo](https://www.linkedin.com/company/slo)

 [SLO_nl](https://twitter.com/SLO_nl)